

Studia Mundi - Economica

Vol.7 No.1.

2020

Studia Mundi - Economica

Vol. 7. No. 1.

IMPRESSZUM

Szerkesztőbizottság elnöke:

Szűcs István

Főszerkesztő:

Káposzta József

Szerkesztőbizottság tagjai:

Bandlerova, Anna – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Baranyai, Zsolt – Budapesti Metropolitan Egyetem
Bielik, Peter – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Csath, Magdolna – Szent István University
Csehné Papp, Imola – Szent István Egyetem
Curt, Paula – Babeş-Bolyai University Cluj-Napoca, Romania
Dávid, Lóránt – Szent István Egyetem
Erokhin, Vasilii – Harbin Engineering University, China
Fogarassy, Csaba – Szent István Egyetem
Horska, Elena – Slovak University of Agriculture in Nitra, Slovakia
Ivolga, Anna – Stavropol State Agrarian University, Russia
Kinal, Jaroslaw – University of Rzeszow, Poland
Kollár, Péter – Szent István Egyetem
Loretts, Olga G. – Ural State Agricultural University, Russia
Maciejczak, Mariusz – Warsaw University of Life Sciences
Mitrofanova Vasilievna, Inna – Southern Science Center of the Russian Academy of Sciences, Russia
Nagyné Molnár, Melinda – Szent István Egyetem
Neszmélyi, György Iván – Budapesti Gazdasági Egyetem
Russin, John S.– LSU Agricultural Center, USA
Stratan, Alexandru – National Institute for Economic Research, Moldova
Szabó, Zoltán – Budapesti Gazdasági Egyetem
Szalay, Zsigmond Gábor – Szent István Egyetem
Széles, Zsuzsanna – Budapesti Metropolitan Egyetem
Szigetváriné Járasi, Éva Zsuzsanna – Szent István Egyetem
Szlávicz, Ágnes - University of Novi Sad, Serbia
Tóth, Tamás – Szent István Egyetem
Törőné Dunay, Anna – Szent István Egyetem
Trzcielinski, Stefan - Poznan University of Technology
Zmija, Janusz – University of Agriculture in Krakow

Szerkesztő:

Nagy Henrietta

Technikai szerkesztő:

Áldorfai György

Pető István

Szerkesztőség címe:
2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.
E-mail: studia.mundi@gtk.szie.hu, Honlap: <http://studia.mundi.gtk.szie.hu>

Kiadó:
Szent István Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.
2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.
HU ISSN 2415-9395
2020.

Tartalomjegyzék / Table of contents

TARTALOMJEGYZÉK / TABLE OF CONTENTS	1
ÁLLÁSKERESŐK TÁMOGATOTT FELNŐTTKÉPZÉSÉBEN RÉSZTVEVŐK VIZSGÁLATA BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYEI HELYSZÍNEKEN SURVEY OF PARTICIPANTS IN SUPPORTED JOB TRAINING FOR JOB SEEKERS AT BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN COUNTY LOCATIONS <i>HAJDÚ DÁVID, KONCZ GÁBOR</i>	2
A VAJDASÁGI GAZDASÁGFEJLESZTÉSI PROGRAM ELŐZMÉNYEI, MEGVALÓSULÁSA ÉS EREDMÉNYEI THE BACKGROUND, REALISATION AND ACHIEVEMENTS OF THE VOJVODINA ECONOMIC DEVELOPMENT PROGRAM <i>JUHÁSZ BÁLINT</i>	12
A BEVÁSÁRLÓ KÖZÖSSÉG FOGALMI MEGKÖZELÍTÉSE MAGYARORSZÁGON DEFINITIONS OF THE SHOPPING COMMUNITY IN HUNGARY <i>KÁPOLNAI ZSOMBOR, NAGYNÉ DR. MOLNÁR MELINDA</i>	26
DETERMINING THE SUCCESS FACTORS OF SETTLEMENTS BASED ON THE EXPERIENCE OF VILLAGE- RESEARCH <i>MELINDA MOLNÁR NAGYNÉ</i>	37
THE MAIN TRAITS OF THE HUNGARO-TAIWANESE ECONOMIC RELATIONS WITH SPECIAL FOCUS ON THE TRADE WITH AGRICULTURAL PRODUCTS <i>GYÖRGY IVÁN NESZMÉLYI</i>	44
TATA: COLLAPSE OF THE KARST WATER SYSTEM POLITICAL AND ECONOMICAL ASPECTS OF AN ENVIRONMENTAL CATASTROPHE IN HUNGARY, 1950-2019 <i>ANDRÁS NYÍRŐ</i>	52
ESTIMATION OF FOOD AND NUTRITIONAL SECURITY IN AZERBAIJAN: A CASE STUDY OF THE GANJA-GAZAKH REGION <i>RAGIF HUSEYNOV</i>	59

**ÁLLÁSKERESŐK TÁMOGATOTT FELNŐTTKÉPZÉSÉBEN RÉSZTVEVŐK
VIZSGÁLATA BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYEI HELYSZÍNEKEN**
SURVEY OF PARTICIPANTS IN SUPPORTED JOB TRAINING FOR JOB SEEKERS AT
BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN COUNTY LOCATIONS

Hajdú Dávid¹, Koncz Gábor²

¹PhD hallgató,²egyetemi docens

¹Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, ²Eszterházy Károly Egyetem Agrártudományi és Vidékfejlesztési Kar

E-mail: ¹hajdu.david91@gmail.com, ²koncz.gabor@uni-eszterhazy.hu

Összefoglalás

Az emberi erőforrások fokozódó jelentősége miatt az egész életen át tartó tanuláskonceptiójának megvalósítása nélkül nem beszélhetünk versenyképes tudásalapú társadalomról. A felnőttképzésnek a időről-időre megújuló, versenyképes munkaerő biztosításán túl fontos szerepe van a munkaerőpiacról kiszorult potenciális munkavállalók integrálásában. A felnőttképzésbe beiratkozottak száma alapján Borsod-Abaúj-Zemplén megye Magyarországon a második helyet foglalja el Budapestet követően. A megye hátrányos helyzetű járásaiban, településein átlag feletti azoknak a felzárkóztató képzéseknek a részaránya, amelyek az alacsonyan képzett, munkaerőpiacról kiszorult társadalmi csoportokat szólítanak meg. Kérdőíves vizsgálatunkat az ő körükben végeztük el, feltárva általános szociális helyzetüket, valamint az oktatással és munkavállalással kapcsolatos attitűdjüket.

Abstract

Due to the growing importance of human resources, we cannot speak about a competitive knowledge-based society with out implementing the concept of life long learning. Beyond providing a competitive work force that is renewed from time to time, adult education has an important role to play in integrating potential workers excluded from the labour market. Borsod-Abaúj-Zemplén county ranks second in Hungary after Budapest in terms of the number of students enrolled in adult education. The proportion of catch – up training program targeting low-skilled social groups excluded from the labour market is above average in the disadvantaged districts and settlements of the county. We conducted a questionnaire survey in this group, revealing their general social status and their attitudes to wards education and employment.

Kulcsszavak: *humán erőforrások, felnőttképzés, munkanélküliség, hátrányos helyzet, megélhetési stratégiák*

JEL besorolás: *I26, J24, M53*

LCC: *HD5701-6000.9*

Bevezetés

A régiók gazdasági növekedésére, versenyképességére meghatározó hatással van a tanulási lehetőségek és a tudás elérhetősége, a magas színvonalú és a munkaerő-piaci igényekhez igazodó képzési szerkezet megléte (Lengyel, 2012). Napjainkban központi célkitűzés a tudásalapú gazdaság elvárásainak való megfelelés. Az emberi tőkébe való befektetés felértékelődött, előtérbe került az élethosszig tartó tanulás (Szűcs, 2012). A felnőttképzés rövid

időn belül pótolhatja az iskolarendszerű képzés hiányosságait, gyors választ adva a munkaerő-piaci problémákra továbbképzésekkel, átképzésekkel (Kis, 2005).

A felnőttképzésben való részvétel motivációja lehet belső és külső egyaránt, vagyis megvalósulhat kényszer hatására, vagy felfogható egy lehetőségként, amely megváltoztathatja az abban résztvevő munkaerő-piaci helyzetét, életét (Grignoli, 2014). Természetesen a résztvevők eltérően ítélik meg a felnőttképzés esélyteremtő szerepét. Jellemző, hogy a legtöbbször azokban a megyékben élők, vagy társadalmi csoportokba tartozók nem vesznek részt a képzésekben, ahol a legnagyobb igény lenne arra. Ezeknek a csoportoknak a bevonására az állam az utóbbi években különböző foglalkoztatáspolitikai eszközökkel igen nagy erőfeszítéseket tett (Ábrahám, 2015).

Az alacsony iskolai végzettségűek csoportjában a rendszerváltást követő évtizedekben kialakult egy csoport, akik teljesen kiszorultak a munkaerő-piacról, mert minimális kompetenciával sem rendelkeztek (Köllő, 2009). Ma már gyakori, hogy nem elég egy munkakörhöz egy végzettség megléte, az is fontossá vált, hogy a munkaerő gyorsan alkalmazkodó, fejleszthető, bármikor átképezhető legyen (Ábrahám, 2015).

A hátrányos helyzet azonosítása jól meghatározott kritériumok alapján nem áll rendelkezésünkre, nehezen tekinthetünk rá tudományosan definiált kategóriaként. Megközelítése általában társadalompolitikai és gazdaságpolitikai szemléletű. Az életvitelben, képzettségben megmutatkozó esélyegyenlőtlenséget jelent döntő többségben. Önértékelési zavarokat, képességcsökkenést okoz a tanulási motiválatlanság, amelynek következménye az alulképzettség, a munkavállalási nehézség, illetve munkanélküliség. A munkanélküliség társadalmi szegregációt és a szocializáltság elmaradását generálja (Halmos, 2005).

A munkaerőpiacon hátránnyal vagy halmozott hátránnyal rendelkezők körében Magyarországon három kategóriát különböztetünk meg, az egészségkárosodottak; a roma népesség és a munkanélküliek csoportját. A munkanélküliségi csoportból, főként a tartós munkanélküliek sorolhatók leginkább a hátrányos, továbbá a halmozottan hátrányos helyzetűek kategóriájába. A tartós munkanélküliek kategóriájában számos célcsoportot különböztetünk meg, például a munkanélküliek nemét, korát, továbbá a munkanélküliség idejét. A tartós munkanélküliek közé sorolható a roma népesség többsége is, ebben a csoportban halmozottan jelennek meg a hátrányos helyzet típusai. Ez a célcsoport, azért kerül megkülönböztetésre a munkanélkülieken belül, mert alkalmazkodóképességük, kultúrájuk, jövőképük, ebből adódóan a komplikáció kezelési módja is eltér a hagyományostól (Messing, 2014). A legspeciálisabb célcsoport az egészségkárosodottak célcsoportja, hisz a legtöbbször nem regisztrált munkanélküli, hanem inaktív, ennek következtében akadályokban ütközik jogi szempontból a bevonásuk támogatott felnőttképzésbe (Hegedűs, 2016).

Statisztikailag alátámasztott tény, hogy jellemzően 35 éves korig befejeződik az iskolai végzettség megszerzése. Ebből következik, hogy e kor felett már nem ülnek be az iskolapadba az emberek. Így 35 éves kor felett már nem beszélhetünk az iskolai végzettség növeléséről, csak felzárkóztatásról. E kor alatt alapfokú iskolai végzettséggel vagy érettségivel nem rendelkező személyeket, iskolarendszerű felnőttoktatásban kell végzettséghez juttatni (Benke, 2006).

Az Európai Unió kulcsfontosságú társadalmi célja a felnőttképzés tekintetében, az, hogy azok a hátrányos helyzetű emberek is bekapcsolódjanak a képzésbe és eredményesen el is végezzék azt, akik nehézkesen vonhatók be az oktatásba, viszont nélkülözhetetlen számukra a képzettség megszerzése, mert elősegíti a foglalkoztatást és a társadalmi beilleszkedést (Blossfeld et al., 2014). Ezt a problémát csak támogatásokkal lehet kiküszöbölni, viszont ezzel szemben az egész

Európai Unióra elmondható, hogy az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők, az idősebbek, a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetben élők kevesen vesznek részt felnőttképzésben (Cocquyt et al., 2017). Nemcsak Magyarországon, hanem az Európai Unióban is sok munkával jár az, hogy az egész életen át tartó tanulás (life long learning) a befogadó társadalom megvalósulásához produktívan járuljon hozzá (Kvist, 2015).

A felnőttképzéssel szemben három eredményességi követelmény fogalmazható meg. Az első az, hogy azok vegyenek részt felnőttképzésben, akiknek leginkább szükségük van erre, mivel nekik javítja legnagyobb mértékben az elhelyezkedési esélyeiket és a munkaerő-piaci helyzetüket. A második az, hogy minél többen fejezzék be eredményesen a megkezdett tanulmányaikat, azaz minimális legyen a lemorzsolódás aránya. A harmadik pedig az, hogy a képzés elvégzését követően minél nagyobb arányú legyen az elhelyezkedés aránya (Pulay, 2010). A felnőttképzés hatékonyságát, eredményességét elemző vizsgálatok, több esetben azt fogalmazták meg bírálatként, hogy bizonyos képzések csak csekély mértékben járulnak a munkaerő-piaci integrációhoz, szinte csak képzési támogatásként biztosítanak kiegészítő jövedelmet az azokban résztvevők számára (Csoba–Nagy–Szabó, 2010).

A felnőttképzések megtérülési rátája alapján meghatározható, hogy a legjövedelmezőbb befektetés az, hogyha az általános iskolai végzettségűek szakmát szereznek, valamint a főiskolai diplomával rendelkezők egyetemi végzettséget szereznek. A felnőttképzés esetén a megtérülési ráták magasabbak az iskolarendszerű oktatáshoz képest, mivel az állami támogatások nagyon alacsonyak ezen a területen. A felnőttképzés externális hatásai közül a két legfontosabb az egészségi állapot javító, valamint a munkanélküliség csökkentő hatása. A munkaerő-piaci képzések produktivitása átlagosan 40-44%-os, azaz a végzettek ekkora arányban munkába tud állni a képzés befejezése után hat hónapon belül (Polonyi, 2004).

Az iskolarendszeren kívüli képzések legnagyobb hányadát a munkaerő-piaci képzések teszik ki. E terület a munkanélküliekre és a munkaviszonyban állókra egyetemben vonatkozik, amely felöleli mind a kiegészítő képzéseket, mind a szakmai képzéseket. A munkaügyi központok, a munkáltatók és az oktatási intézmények vesznek részt az iskolarendszeren kívüli képzések szervezésében, lebonyolításában. A munkaviszonyban állók képzése több mint felerészben a munkáltatókhoz köthető. A munkanélküliek képzése viszont szinte csak a Munkaügyi Központokon keresztül történik. (KraicinéSzokoly–Tibori, 2007)

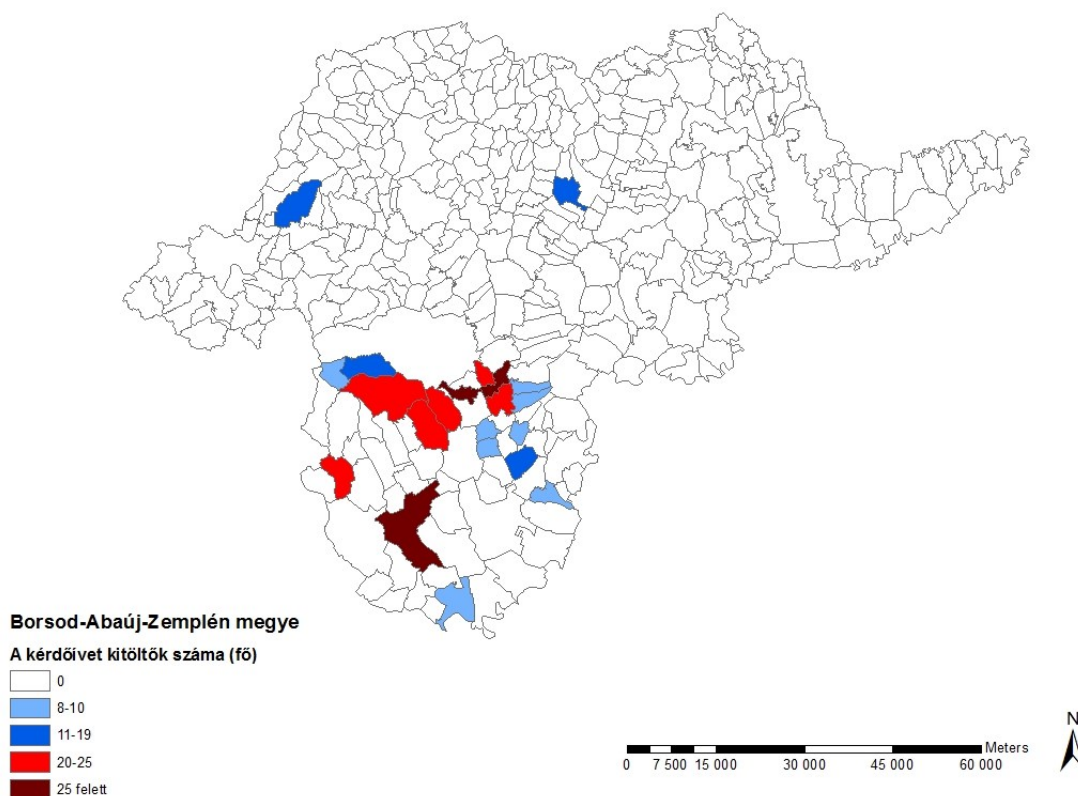
A perifériára szorult potenciális munkavállalók kvalitásai, valamint a vizsgakövetelmények és a vállalatok által elvárt szakmai kompetenciák között óriási szakadék tátong. A szakiskolákban tanulók 60-70 százaléka funkcionális analfabéta és 90% fölötti azok aránya, akik nem tudják a követelményeket elsajátítani (Szép, 2010). Őket sok esetben a további képzésekben való részvétel sem segíti át a legalapvetőbb nehézségeken. A képzési rendszer szereplői sok esetben szemet hunynak az egész tevékenységet megkérdőjelező problémák felett. Ezekben a csoportokban rendkívül nehéz érdemi munkát végezni és egyes csoportok kialakítására sincs lehetőség, mivel csak hátráltatnák a jobb képességű tanuló haladását. Egységesen hátrányos helyzetű és sajátos világnézetű emberek körében ugyanakkor csak korlátozott mértékben érvényesülhetnek az integrációs elképzelések, amelyek a kulturálisan sokszínű csoportokban jól megfigyelhetők (Townsend, 2008).

Anyag és módszer

Primer kutatásunk megalapozásaként a témakörben elérhető hazai és nemzetközi szakkönyvek és folyóirat cikkek megismerését követően a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat honlapján, valamint az OSAP 1665 Statisztikai Felületen elérhető adatbázisokat tekintettük át Borsod-

Abaúj-Zemplén megye munkanélküliségi és felnőttképzési helyzetére vonatkozóan. A tanulmányunk középpontjában a felnőttképzésben résztvevő munkanélküliek körében, 2019 szeptemberében végzett kérdőíves vizsgálatunk eredményeinek ismertetése szerepel. A kérdőívek kitöltése Borsod-Abaúj-Zemplén megyében történt, az adatgyűjtés folyamatát személyesen felügyeltük. Az adatok felvételére szervezett formában, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Munkaügyi Központ által támogatott, munkanélkülieknek szóló képzéseken került sor. A megyén belül 21 településen (1. ábra) valósult meg a primer kutatás, ahol összesen 363 fő került megkérdezésre. A 21 település közül kettő rendelkezik városi ranggal (Mezőkeresztes és Putnok). Egy kivételével a településeken a kutatás idején (2019. szeptember 20.) a relatív munkanélküliségi mutató értéke meghaladta az országos átlagot, Forró és Hejőszalonta esetében több mint négyszeresen. Tiszabábolna volt az egyetlen olyan település, ahol a mutató csak az országos átlag 26%-át érte el. A települések többsége megyei összehasonlításban nem rendelkezett extrém magas munkanélküliségi értékekkel, 10 község mutatója a megyei átlag alatt maradt. A kérdőíves adatbázis kiértékelését Microsoft Office 2013 és IBM SPSS Statistics 20 programok segítségével végeztük el.

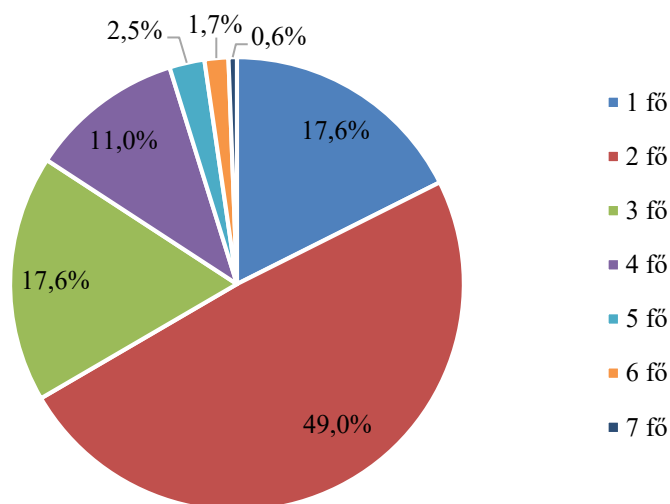

1. ábra: A kérdőíves vizsgálat földrajzi keretei

Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2019) alapján saját szerkesztés.

A vizsgálati mintában a válaszadók neme alapján jelentősen felülreprezentált a nők részesedése (81,3%). Nagyarányú részvételük összefüggésbe hozható azzal, hogy a család megélhetési stratégiájában így fontos szerepet tölthetnek be. A válaszadókat 10 évenként soroltuk korcsoportokba, a munkaerő-piaci részvétel alapján releváns öt kategóriában. A legalacsonyabb létszám (43 fő) az 55 évnél idősebb korcsoportot jellemezte, a többi csoport részaránya egyaránt meghaladta a 70 főt és a 20%-os részarányt. A legmagasabb iskolai végzettségüket 13 kategóriában jelölhették be a válaszadók, amelyeket azonban a további vizsgálatoknál össze kellett vonnunk, mivel 35,3%-uk még az általános iskola nyolc osztályát sem fejezte be, további 31,4%-uk pedig csak befejezett általános iskolai tanulmányokkal rendelkezik. Számottevő volt azok aránya is, akik 10 osztály elvégzése után szakították meg tanulmányaikat (9,6%). A

befejezett szakiskolai, vagy szakmunkásképző iskolai tanulmányok 17,6%-os aránnyal jelentek meg a mintában. Érettségije, technikuma, illetve felsőoktatási diplomája összességében a válaszadók 5,5%-ának volt. Mivel munkanélküliek számára meghirdetett képzéseken kérdeztük meg a felnőttképzés hallgatóit, minden háztartásban volt legalább egy fő munkanélküli. Jól szemlélteti a válaszadók szociális háttérét, hogy a 82,4%-ban a munkanélküliek száma legalább két fő volt egy háztartásban a maximum érték pedig hét fő (2. ábra)

2. ábra: A munkanélküliek száma (fő) az érintett háztartásokban

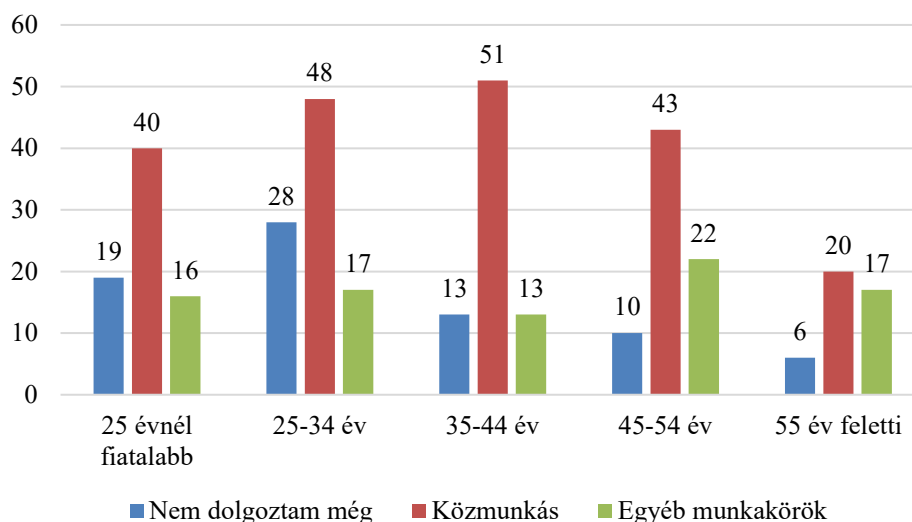
Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2019) alapján saját szerkesztés.

Eredmények

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az országos átlagot meghaladó a felnőttképzésben résztvevők aránya, a megye beiratkozottak létszáma alapján Budapest mögött a második helyet foglalja el. Sajátos képet mutatnak a képzéstípusok, valamint a résztvevők összetétele. Magasabb arányban vannak jelen a kifejezetten alacsony iskolai végzettségű csoportokat megszólító, integrálni kívánó képzések, amelyek nem igényelnek komolyabb előtanulmányokat, kompetenciákat. Jelen tanulmányunkban kifejezetten ezekre a csoportokra fókuszáltunk, amit jól mutatnak a vizsgálati mintánk főbb jellemzői. A válaszadók közel fele (47,4%) nem rendelkezett semmilyen szakmával. Jellemzően egyszerű szakmákban dolgoztak korábban, a leghosszabb ideig azonban a válaszadók 55,6%-a közmunkásként volt foglalkoztatva. A válaszadók között kor alapján leszűrtük, hogy mekkora arányban vannak jelen közöttük azok, akik még soha nem dolgoztak, illetve azok, akik jellemzően közmunkán vettek részt korábban, illetve huzamosabb ideig dolgoztak a munkaerőpiacon különböző munkakörökben. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy még az 55 évnél idősebb válaszadók között is volt hat fő, aki korábban még csak közfoglalkoztatásban sem vett részt (3. ábra).

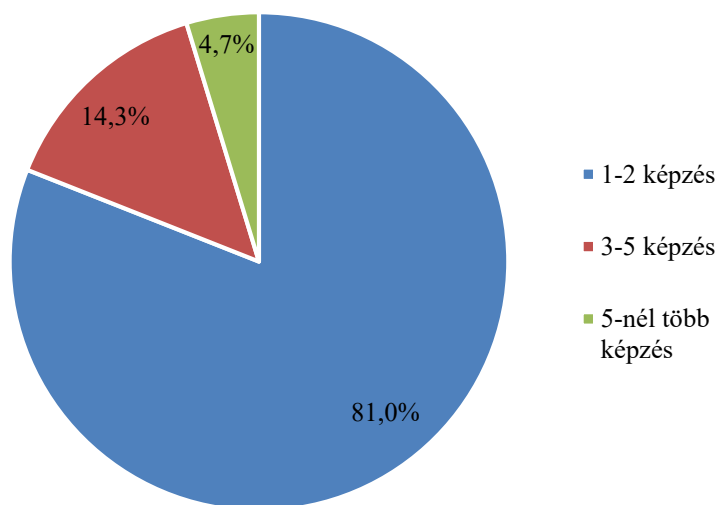
A vizsgálati mintánkban karakteresen felismerhetők a szakirodalomban a hátrányos helyzetű csoportok képzésének, átképzésének hatékonyságával kapcsolatban megfogalmazott észrevételek, kritikák. A válaszadóink ugyanis már nem az első képzésükön vettek részt, többeknek ez már a sokadik munkanélkülieknek szóló támogatott tanfolyama volt (4. ábra). A korábbi képzéseket a válaszadók 70,5%-a végezte el minden esetben sikerrel. Az újonnan megszerzett képesítéssel való elhelyezkedést pedig már csak a válaszadók 7,7%-a említette meg – ebben az esetben természetesen nem vettük figyelembe azoknak a körét, akik közfoglalkoztatásban vállaltak munkát. Vagyis kijelenthetjük, hogy a képzések elvégzése nem befolyásolta jelentős mértékben a válaszadók munkaerő-piaci pozícióját, illetve nem javította

számottevő mértékben a munkavállalási kedvüket. Ráadásul, azok esetében, akik el tudtak helyezkedni a képzést befejezését követően, a munkaviszony több mint felerészben (55,6%) nem tartott tovább három hónapnál.

3. ábra: Az életkor és a legtovább betöltött munkakör kapcsolata (említésszám)

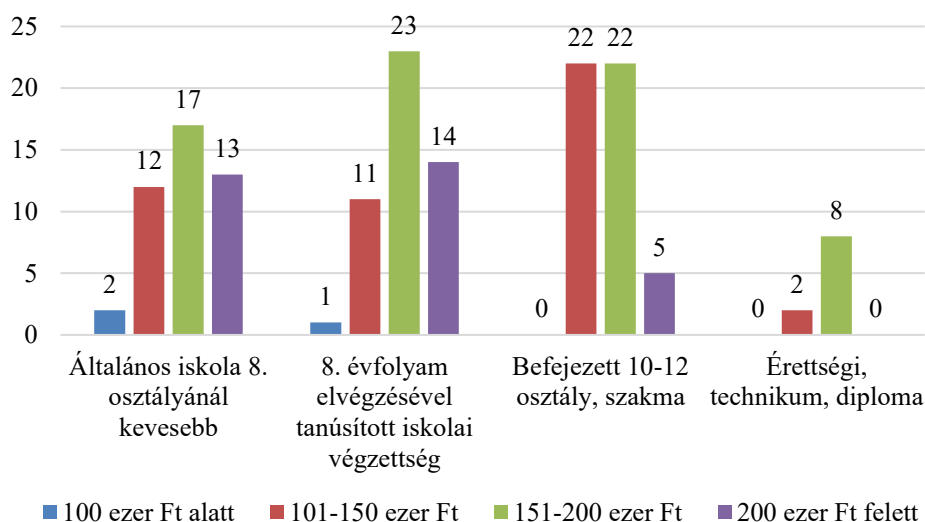
Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2019) alapján saját szerkesztés.

4. ábra: Korábbi részvétel munkanélkülieknek szóló képzésekben

Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2019) alapján saját szerkesztés.

A megkérdezettek 88,7%-a korábban dolgozott már közmunkaprogramban, aminek az időtartama a válaszok 21,2%-ában meghaladta az egy évet, további 46,3%-ban pedig a félévet. A válaszadók 63,4%-a felmérés időpontjában már több mint egy éve volt munkanélküli, további 15,4% 7-12 hónapja, 8,8% 4-6 hónapja és 12,4%-a 1-3 hónapja szerepelt ebben a státuszban. Talán ennél is nagyobb problémát jelent, hogy a válaszadók 58,2% a egyáltalán nem szeretne a jövőben sem elhelyezkedni az újonnan megszerzett képesítésével. 100 ezer Ft-nál alacsonyabb nettó havi fizetéssel mindössze 3 fő érné be, míg a legtöbben a 151-200 ezer Ft közötti kategóriát jelölték meg. Iskolai végzettség alapján szignifikáns véleménykülönbség volt kimutatható a válaszadók között, ami azt mutatta, hogy összességében az alacsonyabb végzettségűek fogalmaztak meg magasabb elvárásokat (5. ábra).

5. ábra: A válaszadók legmagasabb iskolai végzettségének és az elvárt minimális nettó havi keresetnek a kapcsolata (esetszám)

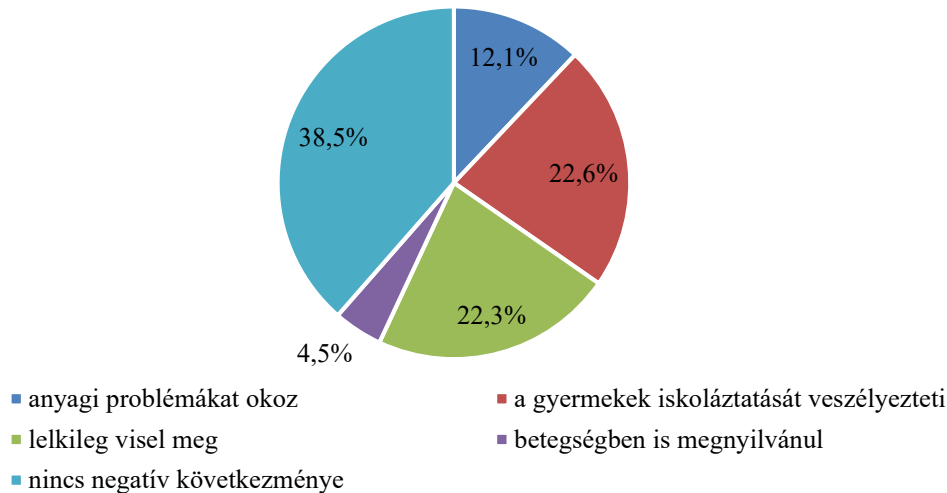
Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2019) alapján saját szerkesztés.

A vizsgálatba vont potenciális munkavállalók motiváltságának hiányát mutatja a válaszoknak az a megoszlása, miszerint 62,9%-ban nem lennének hajlandók naponta 10 km-nél többet utazni leendő munkahelyükre. További 25,5% a 11-30 km-es kategóriát jelölte meg, 8,3% a 31-50 km-es kategóriát, míg 3% az 51-80 km-es kategóriát. Egyetlen válasz érkezett a 80 km-nél ia nagyobb távolságra.

A megkérdezettek 58,3%-a kizárólag a munkaügyi központtól vesz igénybe segítséget munkahelykereséshez. Akik önállóan is keresnek munkát, legnagyobbbrészt az internetet (34,5%) jelölték meg az információ forrásaként, néhányan pedig újsághirdetésekre és baráti kapcsolatokra hivatkoztak.

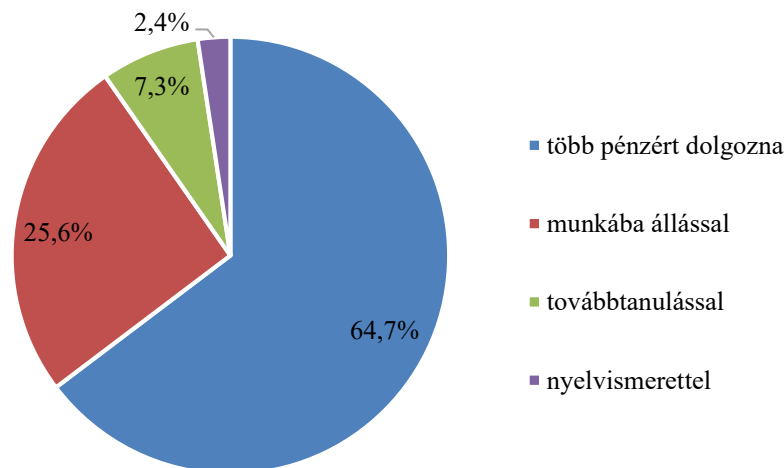
A tartós munkanélküliségnek számos negatív következményét érzik saját magukon és családtagjaikon is a megkérdezettek. Az érvényes válaszok 38,5%-a szerint azonban semmilyen negatív következményét nem észlelték az érintettek ennek a hátrányosnak minősített helyzetnek. Voltak válaszadók (12,1%), akik a munkanélküliség okozta anyagi problémákat általánosságban emelték ki. Ez a kedvezőtlen életkörülmények miatt alapvetően befolyásolja a gyermekeik jelenlegi életminőségét és a gyenge tanulmányi eredményeik miatt a jövőjére is negatív kihatással lesz. Több esetben lelkileg is megviselte a kilátástalanság az érintetteket és 16 fő válaszadó pszichoszomatikus betegségeket azonosított be magán, illetve családtagjain (6. ábra). Az utóbbiak negatív visszacsatolásként is jelentkeztek, ugyanis számos válaszadó nem a külső körülményeket (munkalehetőségek hiánya, alacsony elérhető jövedelmek), hanem a tartós hátrányos helyzet miatt kialakult egészségügyi problémákat határozta meg a jövőbeni munkavállalás elsődleges akadályaként.

Sokatmondó információ, hogy a munkanélküli megkérdezettek mindössze 25,9%-ának nincs az állam által nyújtott segélyeken és támogatásokon kívül más hivatalos, vagy kevésbé hivatalos jövedelme. A legtöbben a fekete munkát jelölték meg e kérdés keretében (33,9%), amit az alkalmi bejelentett munka (28,9%) és a közmunka követett (11,3%). Egy válaszadó említette meg továbbá, hogy nevelőszülőként van még bevétele.

6. ábra: A tartós munkanélküliség negatív következményeinek említési gyakorisága (%)
 Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2019) alapján saját szerkesztés.

Meglepőnek tűnhet a válaszadók munkaerő-piaci státusza alapján, hogy 49,3%-ban elégedett jelenlegi életükkel, életszínvonalukkal. A másik 50,3%-tól azonban válaszokat kaptunk arra vonatkozóan, hogyan javítana a helyzetén. Közel kétharmaduk több pénzért dolgozna a jövőben, azonban nem feltétlenül hivatalos, tartós munkavállalás keretei között, vagyis elsősorban olyan helyen, ami összeegyeztethető jelenlegi életvitelükkel. A továbbtanulást és idegen nyelv elsajátítását ehhez képest elenyésző arányban választották a megkérdezettek (7. ábra).

7. ábra: Hogyan tudna javítani jelenlegi életszínvonalán? (válaszok megoszlása)
 Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2019) alapján saját szerkesztés.

Következtetések, javaslatok

A felnőttképzésnek a munkaerő-piaci igények viszonylag gyors kielégítésén túl fontos szerepe van a munkaerőpiacról kiszorult, hátrányos helyzetű társadalmi csoportok integrálásában, felzárkóztatásában is. Borsod-Abaúj-Zemplén megye depressziós ipari övezeteiben és periférikus helyzetű vidéki térségeiben az átlagosnál magasabb arányban vannak jelen olyan hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, amelyek a különböző felzárkóztató képzések célcsoportjai lehetnek. Erre rámutat a megyében a felnőttképzésben résztvevők magas száma

és sajátos eloszlása is. A szakirodalmi források alapján megfogalmazható, hogy a hátrányos helyzetű csoportok integrálását megcélzó képzések kevesebb sikerrel kecsegtetnek, mert általában nem egy konkrét munkaerő-piaci igény kielégítéséről szólnak, hanem az azokban résztvevők kompetenciahiányainak pótlásáról és a munkához való viszonyuknak a megváltoztatásáról is.

Kérdőíves vizsgálatunk keretében olyan álláskeresőknél szóló képzésekben résztvevő, hátrányos helyzetűnek tekinthető célcsoportot kérdeztünk meg, akiknek a körében nagyobb eséllyel feltételeztük a szakirodalom által is említett problémák előfordulását. Kutatásunk annak feltárására irányult, hogy mekkora eséllyel lehet egy fenntarthatóbbnak minősülő életpályára állítani ezeket a hátrányos helyzetű társadalmi csoportokat. Vizsgálati eredményeink arra mutattak rá, hogy a támogatott képzéseken elsősorban nők vettek részt, aminek motivációjaként egyértelműen megjelent, hogy a tanulást elsősorban jövedelemforrásként kezelték. A válaszadók eddigi munkaerő-piaci és képzési tapasztalatai arra mutattak rá, hogy a továbblépéshez a változni akarás alapvetően hiányzik belőlük, motivációjuk nem belülről fakad. A legtöbb családban nem csak egyedül vannak álláskereső státuszban és a jelenlegi véleményük alapján az eddigi képzések sem hoztak jelentős változást az életükben. Jelenlegi helyzetükbe belekényszerültek és a legkönnyebb ellenállás irányába mozognak. A jövőjükre vonatkozóan nincsenek a korábbiakban megszokott életviteltől jelentősen eltérő elképzeléseik. Vagy beletörődtek abba (és abszolút nem is akarnak változtatni), vagy olyan mértékű korlátokat érzékelnek, ami gúzsba köti őket.

Irodalomjegyzék

1. Ábrahám K. (2015): A felnőttképzés integrációs szerepe az alacsony képzettségűek körében az Észak-Alföld régióban. = Társadalomtudományi Szemle 5(3), pp. 223-238. <http://real.mtak.hu/33601/1/abraham223.pdf>
2. Benke M. (szerk.) (2006): A felnőttek foglalkoztathatóságának növelésére irányuló komplex képzési modellek, különös tekintettel a hátrányos helyzetű csoportokra, javaslatok intézkedésekre. NFI kutatási zárótanulmány, Budapest. 236 p. http://konyvtar.nive.hu/files/13_cserne.pdf
3. Blossfeld, H-P.–Kilpi-Jakonen, E.–Vono de Vilenha, D.–Buchholz, S. (Eds.) (2014): Adult Learning in Modern Societies. An International Comparison from a Life-course Perspective. Edward Elgar Publishing, eduLIFELifelong Learning series, 416 p. DOI:10.4337/9781783475186
4. Cocquyt, C.–Diep, N. A.–Zhu, C.–De Greef, M.–Vanwing, T. (2017): Examining social inclusion and social capital among adult learners in blended and online learning environments. = European Journal for Research on the Education and Learning of Adults 8(1), pp. 77-101. DOI:10.3384/rela.2000-7426.rela9111
5. Csoba J.–Nagy Z. É.–Szabó F. (2010): Aktív eszközök, munkaerő-piaci programok kontrollcsoportos, többváltozós értékelése (kutatási zárótanulmány). Debrecen, 161 p. https://nfsz.munka.hu/Lapok/archivum_programok/full_tamop_131/content/tamop_131_strategia_3.2_kontrollcsoport.pdf
6. Grignoli, D. (2014): Adult Education: A Path to Social Inclusion. A Case Study in Molise. = Quality Issues and Insights in the 21st Century 3(1), pp. 31-40. http://www.scientiasocialis.lt/qiic/files/pdf/31-40.Grignoli_qiic_Vol.3-1.pdf
7. Halmos Cs. (2005) A felnőttképzésben résztvevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, régiókra. NFI kutatási zárótanulmány, Budapest, 228 p. <http://mek.oszk.hu/06400/06455/06455.pdf>
8. Hegedűs I. (2016): A munkanélküliség egészségkárosító hatásáról, etiológiájáról az Ózdi Kistérségben élő magyar és roma munkanélküliek közegészségügyi helyzetének

- és egészségi állapotának elemzése alapján. PhD dolgozat, Semmelweis Egyetem, Budapest, 150 p. DOI:10.14753/SE.2015.1823
9. Kis I. (2005): Kutatás a felnőttoktatás és képzés hazai cél és feladatrendszerének változásáról a korszerű piacgazdaság, illetve a tanuló társadalom fejlődésének tükrében. A hazai iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli felnőttoktatás- és képzés létszám- és struktúraváltozásainak statisztikai rendszere. NFI kutatási zárótanulmány, Budapest, 192 p. <http://mek.oszk.hu/06400/06474/06474.pdf>
  10. Köllő J. (2009): A pálya szélén. Iskolázatlan munkanélküliek a poszt szocialista gazdaságban. Osiris Kiadó, Budapest, 245 p.
  11. KraicinéSzokoló M.–Tibori T. (2007): Képzés és felzárkóztatás. = *Felnőttképzés* 5(1), pp. 19-29.
  12. Kvist, J. (2015): A framework for social investment strategies: Integrating generational, life course and gender perspectives in the EU social investment strategy. = *Comparative European Politics* 13(1), pp. 131-149. DOI:10.1057/cep.2014.45
  13. Lengyel I. (2012): Regionális növekedés, fejlődés, területi tőke és versenyképesség. In Bajmócy Z.–Lengyel I.–Málovics Gy. (szerk.) *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. JATE Press, Szeged, pp. 151–174.
  14. Messing V. (2014) Hogyan válaszolnak a foglalkoztatási programok a roma munkanélküliség mögött álló okokra? In: *A romák magyarországi integrációjának problémái*. Andrassy Egyetem, Budapest, pp. 1-22.
  15. Polonyi I. (2004): A felnőttképzés megtérülési mutatói. *Research Papers – Felsőoktatási Kutatóintézet*, No. 256., pp. 32 p. <https://mek.oszk.hu/09800/09801/>
  16. Pulay Gy. Z. (2010): A hazai felnőttképzési rendszer hatékonysága európai kitekintésben. = *Munkaügyi Szemle* 54(1), pp. 72-81.
  17. Szép Zs. (2010): A munkaerőpiac és a felnőttképzés összefüggései. = *Felnőttképzés* 8(3), pp. 33-38.
  18. Szűcs A. (2012): An examination of human resources in 4 municipalities of the microregion of Gyöngyös. In: Szabó Z. (szerk.) *Breakthrough Points of World Economy in the 21st Century*. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő, pp. 230-238.
  19. Townsend, R. (2008): Adult education, social inclusion and cultural diversity in regional communities. = *Australian Journal of Adult Learning* 48(1), pp. 71-92.

**A VAJDASÁGI GAZDASÁGFEJLESZTÉSI PROGRAM ELŐZMÉNYEI,
MEGVALÓSULÁSA ÉS EREDMÉNYEI**
THE BACKGROUND, REALISATION AND ACHIEVEMENTS OF THE VOJVODINA
ECONOMIC DEVELOPMENT PROGRAM

Juhász Bálint

PhD hallgató

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Enyedi György Regionális
Tudományok Doktori Iskola

E-mail: ifj.juhasz.balint@gmail.com

Összefoglalás

Gazdaságfejlesztés alatt olyan tudatos beavatkozást értünk, amely gazdasági folyamatok irányát, gazdasági változások mértékét hivatott befolyásolni. Magyarország kormánya 2016-ban a külhoni nemzetrészek megmaradását szolgáló gazdaságfejlesztési programot indított a Kárpát-medencében. A Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program jelenleg Magyarország legnagyobb határon túli gazdaságfejlesztési programja, amely úttörő a külhoni gazdaságfejlesztési programok megvalósítása terén, mintaként szolgál a hasonló külhoni programok megvalósításához.

Abstract

By economic development we mean conscious intervention that aims to influence the direction of economic processes and the extent of economic change. In 2016, the Hungarian Government launched an economic development program in order to strengthen Hungarian communities who are living beyond the borders of mother country in the Carpathian Basin. The Vojvodina Economic Development Program is currently the largest cross-border economic development program of Hungary, which is a pioneer in the implementation of foreign economic development programs and serves as a model for the implementation of similar foreign programs.

Kulcsszavak: gazdaság, mezőgazdaság, fejlesztés, (helyi) gazdaságfejlesztés, versenyképesség
JEL besorolás: O21, O38, O43, R10, R11
LCC: HD72-88

Bevezetés

A szülőföldön való boldogulás, mint nemzetpolitikai cél egyidős a magyar nemzet történelmének legnagyobb tragédiájával, a Nagy Háborút lezáró béke-diktátum okozta ország szakadással, minek következtében Magyarország elveszítette területének kétharmadát, s lakosságának egyharmadát. Az egyik napról a másikra (önhibájukon kívül) a megcsonkított Anyország újra rajzolt határain kívül ébredt magyar közösségek a trianoni trauma óta keresik a választ arra a kérdésre, hogy hogyan lehet boldogulni, a megváltozott körülmények között a szülőföldjükön. A nemzeti önazonosság megőrzésének és a szülőföldön magyarként való boldogulásnak pillérei, alapértelmezésben az egyház, az oktatás, nyelvhasználat, tájékoztatás, művelődés (hagyományápolás). Azonban a megváltozott körülmények nem csak a fent sorolt területeken, hanem megélhetés vonatkozásában is, azaz gazdasági értelemben állította kihívások elé a határon túl élő magyarokat. Ezen állítás alátámasztásához elegendő megvizsgálni a történelmi Magyarország vasúthálózatának térképét (1. ábra), amelyről

egyértelműen megállapítható, hogy egy központú, azaz Budapest központú, így a teljes ország kereskedelmi útvonalai is egy központba gravitáltak, erős gazdasági függőséget kialakítva az évszázadok során, amely kötődés minden átmenet nélkül szűnt meg, vákuumban hagyva az elszakított területek mezőgazdaságát és gazdaságát.

1. ábra: Magyarország vasúti térképe 1896

Forrás: <https://antiquemap.hu/magyarország-vasuti-terkep-1896-2>, letöltve 2019. 12. 01.

Az elmúlt száz év tanulsága, amit a vajdasági magyar emberek az utóbbi egy évtizedben egyre hangsúlyosabban közvetítettek a vajdasági magyar közösség legnagyobb érdekképviselői szervezete, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) képviselői felé, hogy a szimbolikus elemek (oktatás, nyelvhasználat, tájékoztatás, művelődés) mellett a pragmatikus, húsbavágó kérdések is jelentősen befolyásolják a menni vagy maradni témakörben meghozandó döntésüket. Egyszersmind nehezen elképzelhető a szülőföldön való boldogulás gazdasági érvényesülés nélkül. A VMSZ 2007-ben megválasztott új elnöke fogalmazta meg először a projekt alapú politizálást, mint a közösségi célok megvalósításának alapját. A Szerbiában és Vajdaságban elérhető helyi források tudatos felhasználása volt a szemlélet egyik alapköve (a vajdasági magyarok szerbiai adófizetők, így a szerbiai, vajdasági forrásokat is a közösségi fejlesztések szolgálatába kell állítani), míg a másik a problémák folyamatos és pontos feltárása, megoldási lehetőségek és módszerek keresése azok megoldására. A húsbavágó, a közösség tagjainak életét döntően befolyásoló gazdasági és megélhetési nehézségek orvoslása vonatkozásában a következő fontos lépés az volt, amikor a Vajdasági Magyar Szövetség, s annak elnöke Pásztor István 2012-ben felkérte Somogyi Sándor és Nagy Imre professzor urakat, hogy készítsenek stratégiát, amely válaszokat keres a kérdéskörben. Az ő vezetésükkel, s közel 30 szakember részvételével 2012 – 2015 között elkészült a Vajdasági Magyar Közösségek Terület- és Gazdaságfejlesztési Stratégiája és Akcióterve. A stratégiai dokumentum, s annak nyomán megvalósuló program fő célkitűzése a vajdasági gazdasági élet, a vajdasági régió, az hozzá tartozó önkormányzatok és az azokban működő cégek, gazdaságok fejlesztése, fejlődése.

A gazdaságfejlesztés szakterületével foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintése alapján, s figyelembe véve, hogy a helyi gazdaságfejlesztés összetett folyamat, amelyet

számtalan ráható tényező, széles eszköztár jellemez, kijelenthetjük, hogy nem létezik megfelelően összefoglaló, általánosan elfogadott helyi gazdaságfejlesztési definíció. A különböző elméletek és irányzatok tengerében Mezei (2006) próbál rendet tenni, s definiál két fontos fogalmat: a fejlesztést, mint szigorúan minőségi javulást eredményező beavatkozást határozza meg, míg gazdaságfejlesztés alatt olyan tudatos beavatkozást ért, amely gazdaság folyamatok irányát, gazdasági változások mértékét hivatott befolyásolni. A helyi gazdaságfejlesztést elkülöníti a terület-, település-, regionális-, helyi-, közösség- és vidékfejlesztés fogalmától, elismerve hogy a fejlesztéshez kapcsolódó kulcsfogalmak között előfordulnak területi vagy funkcionális átfedések. A területfejlesztés a térhasználat tudatos irányítását jelenti, így az irányítási rendszerekhez hasonlóan területpolitikai, szabályozási, szervezeti/intézményi és az eszközöket tartalmazó alrendszerekből áll. Az alrendszerek konzisztenciája elengedhetetlen feltétele a rendszer hatékony működésének (Faragó L., 1994). A településfejlesztés „szűkebb értelemben a lakosság élete szempontjából jelentősebb beruházások hatásainak számbavétele és megvalósítása” (Enyedi, 2000 idézi: Farkas, 2006), tágabb értelemben pedig „a települési folyamatok befolyásolására irányuló koncepcióalkotó, tervezési és végrehajtási tevékenységek összessége” (Farkas, 2006). Regionális fejlesztés a régiók közötti egyenlőtlen fejlődés mérséklésére irányuló törekvések összessége, ilyen értelemben a területpolitika egyetlen területi szintre vonatkozó szegmensét képezi (Faragó L., 2001). A helyi fejlesztés tágabb fogalom, mint a helyi gazdaságfejlesztés, hiszen a gazdasági vetületen kívül magába foglalja a társadalmi, a demográfiai, a környezetvédelmi szempontokat is (Puljiz J., 2004). Kulcsár L. (1998), Budai-Sántha (2001) és Farkas P. (2006) szerint a vidékfejlesztést a területfejlesztés agrártérségekre jellemző alterületének tekinthetjük, olyan tevékenységek összessége, amely megteremti a vidéki térségek fenntartható fejlődését a vidék sajátosságainak megfelelően. A leginkább elterjedt szakmai meghatározás szerint a helyi gazdaságfejlesztés tudatos helyi közösségi beavatkozás a gazdasági folyamatokba a fenntartható helyi fejlődés érdekében (Lengyel I., 2010).

A területfejlesztési beavatkozások – a térségi erőforrások oldaláról – két alapvető megközelítésben tervezhetők. Az egyik esetben a hiányzó erőforrásokat kívülről pótoljuk, vagyis befektetőket telepítünk le a térségben, vagy jelentős támogatásokat adunk az ottani fejlesztésekhez. A másik esetben arra törekszünk, hogy feltárjuk a térség saját erőforrásait, és ezeket az erőforrásokat próbáljuk minél hatékonyabban hasznosítani, „képesévé tenni” erre a helyi szereplőket. Kézenfekvő, hogy a lakosság szükségleteit a helyi vállalkozások szolgálják ki egyre nagyobb mértékben. A területfejlesztési gyakorlatban ez a két megközelítés nem zárja ki egymást. A helyes megoldás e két logika az adott térség számára optimális ötvözetének alkalmazása. A helyi gazdaság egy település, mikro- vagy kistérség saját adottságai által motivált, ezeket az adottságokat fenntartható módon felhasználó, belső erőforrásainak mobilizálása által működtetett összehangolt akciók/tevékenységek, emberek, intézmények, anyagok, erőforrások és eljárások összessége (Czene Zs., 2010). Vajdaság, mint régió területi- és gazdasági fejlődése hasonló mértékben alapul az exogén és az endogén fejlődési formákra. Az endogén fejlődés a gazdasági fejlődés egy sajátos formája, amely elsődlegesen egy terület belső erőforrásaira épít. Ezek magukban foglalják a természeti erőforrásokat és nyersanyagokat, a szakképzettséget, know-how és innovációs kapacitást, a sajátos helyi termékeket (mezőgazdaság, erdészet, kézművesipar, helyi előállítás), valamint a lakófunkciót kiszolgáló gazdaság és a turizmus számára vonzó tényezőket (időjárási feltételek, természeti és kulturális örökség, vonzó táj és egyéb komfort-tényezők). Az exogén fejlődés jelen esetben kiegészíti az endogén fejlődést, mely külföldi vállalkozások befektetésein alapul (másik államból vagy régióból).

A térségi fenntarthatóság, így a helyi gazdaságfejlesztés térségi autonómiát erősítő, az információk, az energia, a pénz, a termékek és a nyersanyagok minél hosszabb térségen belüli áramoltatását szorgalmazó gondolata látszólag ellentétben van a területfejlesztés másik, sokat hangoztatott európai törekvésével, a térségek versenyképességének erősítésével. Az ellentmondás azonban csak látszólagos. A helyesen értelmezett térségi versenyképesség ugyanis azt jelenti, hogy minden térség találja meg saját, egyedi versenyképességi tényezőjét. A belső erőforrásokra építkező, (részlegesen vagy teljesen) autonóm szerveződésű helyi gazdaság ebben kulcsszerepet kaphat, a versenyképesség fontos tényezője lehet. (Czene Zs., 2010)

A fejlesztés és a fejlődés az egyes vállalkozás, családi gazdaság esetében a versenyképesség növekedését eredményezi. A versenyképesség nem csak gazdasági környezetben, de általánosan is gyakran használt fogalom. Hasonlóan a helyi gazdaságfejlesztés fogalmához, a versenyképességnek sincsen általános elfogadott definíciója. A fogalommal, annak megvalósulási szintjeivel, a nemzeti, vállalati és egyéni versenyképességgel Csath Magdolna foglalkozott átfogóan. A máig ismert legáltalánosabb meghatározás szerint (OECD, 1992) a versenyképesség egy nemzet esetén azt méri, hogy szabad kereskedelem és tisztességes verseny mellett milyen mértékben képes a világpiacon keresett termékeket és szolgáltatásokat úgy előállítani, hogy közben a lakosság életszínvonalát és életminőségét is folyamatosan javítani tudja. Lengyel (2012) általánosan fogalmaz, a versenyképességet gyűjtőfogalomként használja, amely a versengésre való hajlamot, készséget fejezi ki, a versenyben való pozíciószerezés és tartós helytállás képességét, amit elsősorban a valamilyen módon mért sikeresség és az arra való képesség mutat. A versenyképesség egyaránt jelzi a tartós gazdasági növekedésre, valamint a fenntartható fejlődésre való képességet is, ezen széles elméleti háttér miatt a versenyképesség fogalmára, értelmezésére igen sokféle felfogás alakult ki. (Csath M., 2019)

Anyag és módszer

A téma feldolgozása során hazai és nemzetközi szakirodalomra támaszkodom, kiemelten feldolgozom és bemutatom a Vajdasági gazdaságfejlesztési Program megvalósításának alapját képező Stratégiát. Az alkalmazott mutatók, ill. módszertan megkövetelik a megfelelő mennyiségű és minőségi adat gyűjtését és kezelését. Igénybe veszem az elérhető adatbázisokat, elsősorban a programot megvalósító Prosperitati Alapítvány adatait. A Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program eredményeinek, illetve a közösségre, a vajdasági magyar vállalkozókra és termelőire, azok fejlődésére, versenyképességére, a szülőföldön való boldogulásra kifejtett hatásainak vizsgálatához szükséges a program alapját képező stratégia és akcióterv megismerése.

A Vajdasági Magyar Közösségek Terület- és Gazdaságfejlesztési Stratégiája a szerbiai, a vajdasági, valamint a helyi területfejlesztési tervek irányvonalaira épül, figyelembe véve az Európai Unió, a Kárpát-medence és Délkelet-Európa idevonatkozó területi és ágazati stratégiáit is.

A vajdasági magyar közösségek célterületének egyrészt a Vajdaságon belüli magyar közösségek tömbterületét képező Észak-Bácskát és a Tisza mentét, valamint Észak- és Közép-Bánát számos szigetterületét tekintjük, másrészt ide soroltuk a szórványként szereplő nagyvárosokat (Újvidék, Zombor, Versec), valamint a kisebb magyarlakta településeket (Doroszló, Maradék, Székelykeve, Ürményháza stb.) is.

Vajdaság AT Szerbia északi tartománya, tipikusan pannon, egyben kelet-közép-európai és Duna menti régió, a Kárpát-medence és a Balkán (Délkelet-Európa) közötti kapcsolatokat fenntartó, szerteágazó gazdasági tevékenységgel bíró, multietnikus térség. A régió a VII. (Duna

menti) és az X.b jelzésű Helsinki-folyosókon keresztül kommunikál a szomszédos államokkal, Kelet-Közép- és Nyugat-Európával, illetve Délkelet-Európával és a Közel-Kelettel, újabban azonban a Kárpátmedence és a Nyugat-Balkán régiói (Románia és Horvátország) közötti kapcsolat is Vajdaságon keresztül bonyolódik le. A tartomány északon Magyarországgal határos, 174,4 km-en, keleten Romániával, 319 km-en, nyugaton Horvátországgal, 259,3 km-en, délnyugaton pedig Bosznia-Hercegovinával, 33 km-en.

Szerbiában 253 899 magyar él, ami azt jelenti, hogy a szerbiai lakosság 3,53 százaléka magyar. 13,43 százalékkal kevesebb, mint az előbbi népszámláláskor. Évente mintegy 3 ezerrel csökken a magyarok létszáma – a negatív természetes szaporulat, az elvándorlás és egyéb negatív, a kisebbségi közösséget érintő demográfiai változások következményeként –, ami térségünkben egy átlagos falu népességének felel meg. 2010-ben 2175 magyar nemzetiségű gyermek született és 4903 magyar hunyt el. A Vajdaságban született gyermekek 12 százaléka, az elhunytaknak pedig 17 százaléka magyar nemzetiségű. Ez a tendencia mutatja a népességen belüli arány erőteljes csökkenését. 2002-ben Vajdaság népességének 14,3 százaléka volt magyar nemzetiségű, 2011-re ez a százalékarány (1. táblázat) lecsökkent 13 százalékra (Nagy I., 2015).

1. táblázat: A lakosság száma és magyar közösség részaránya Vajdaságban és magyarok lakta önkormányzatokban

	A község neve	Összlakosság	A magyarok száma	A magyarok részaránya %
1.	Vajdaság	1.931.809	251.136	13,00
2.	Szabadka	141.554	50.469	35,65
3.	Magyarkanizsa	24.838	21.576	86,86
4.	Topolya	33.321	19.307	57,94
5.	Zenta	23.316	18.441	79,09
6.	Óbecse	37.351	17.309	46,34
7.	Ada	16.991	12.750	75,03
8.	Nagybecskerek	123.362	12.350	10,01
9.	Temerin	28.287	7.460	26,37
10.	Kishegyes	12.031	6.486	53,91
11.	Csóka	11.398	5.661	49,66
12.	Törökkánizsa	11.269	3.217	28,54
13.	Szenttamás	16.317	3.387	20,75
14.	Begaszentgyörgy	16.841	3.371	20,01
15.	Magyarcsernye	10.272	1.819	17,70
16.	Torontálszécsány	13.267	1.691	12,74

Forrás: Szerbia Köztársaság Statisztikai Hivatala, Népszámlálás 2011.

A stratégiát kidolgozó szakértői csoport az alábbi fejlesztési jövőképet, küldetést és stratégiai célt határozta meg:

Jövőkép: Sikeres, magabiztos, együttműködő vajdasági magyar közösség, gazdasági és politika érdekérvényesítő képességgel.

Küldetés: A vajdasági magyar közösség síkraszáll a vajdasági magyarság megmaradásáért és önmegvalósításáért a szülőföldön. A gazdasági, társadalmi, politikai, erkölcsi, tudományos felemelkedés érdekében cselekszik. Teszi ezt: szakmai és demokratikus döntéshozatalra

alapozva, fejlődésorientált, toleráns, nyitott, céltudatos és elkötelezett módon, a magyarság hagyományos értékeinek tiszteletben tartásával és az esélyegyenlőség megteremtésével.

Stratégiai cél: a fenntartható, magas hozzáadott értékű termelésre és a foglalkoztatás bővítésére épülő gazdasági növekedés, továbbá az ezt megalapozó vajdasági magyar közösség társadalmi összetartozásának biztosítása.

A stratégia átfogó fejlesztési irányai:

1. Társadalmi, gazdasági, környezeti fenntarthatóság
2. Partnerség
3. Esélyegyenlőség
4. Hálózatépítés

Fő stratégiai irányvonalak:

1. Magas hozzáadott értékű élelmiszer-termelés szervezése, horizontális és vertikális integrációja
2. Kedvező természeti és kultúrtörténeti alapokra épülő turizmus és a hozzá kapcsolódó gazdaság fejlesztése
3. Szakképzésen alapuló, innováció-orientált, befektetőket vonzó és vállalkozási hajlandóságot növelő intézkedések
4. A vajdasági termékek piacvesztésének megakadályozása a természeti erőforrások megőrzése közepette
5. A vajdasági magyarság elvándorlásának enyhítése a munkaerő-piaci kereslet-kínálat egyensúlyba hozásával

Magyarország Kormánya 2015. november 18-án, meghozta az 1830/2015. (XI. 21.) számú Korm. határozatot a vajdasági magyar közösségek terület- és gazdaságfejlesztési stratégiájáról, amelyben egyetért a dokumentumokban foglalt intézkedések támogatásával és forrást biztosít a megvalósításához. A Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program megvalósításával a Prosperitási Alapítványt bízta meg. A Prosperitási Alapítvány egy 9 területi irodából álló hálózatot működtet: Szabadkán, Topolyán, Zentán, Magyarkanizsán, Óbecsén, Temerinben, Nagybecskerekén, Zomborban és Pancsován. A pályázatok formai és szakmai kiértékelésben a négy szem elve valósult meg. A területi irodák munkatársai a formai ellenőrzést, a független szakmai értékelők a tartalmi értékelést végzik el. A pályázatok elbírálásához kapcsolódó döntéshozatal két lépcsőben valósul meg. A szakértők véleménye, az általuk adott pontszámok alapján, a pontszámítási rend alapján kialakult döntési listát az Alapítvány szakszolgálata készíti elő, az Igazgatóbizottság állást foglal a javaslat kapcsán, döntési javaslatát továbbítja az Irányító Testület számára végső döntéshozatalra. Az Igazgatóbizottság döntéshozatalában szavazategyenlőség esetén a Támogató képviselőjének szavazata a döntő. Az Irányító Testület munkájában a vajdasági felet az Alapítvány Igazgatóbizottságának mindenkori elnöke képviseli, a magyarországi fél részéről a Támogató Külgazdasági és Külügyminisztérium képviselője elnököl, munkájában részt vesznek a legfontosabb ágazati – szakmai minisztériumok képviselői: Pénzügyminisztérium, Agrárminisztérium, Miniszterelnökség.

Eredmények

Magyarország kormánya 2016-ban a külhoni nemzetrészek megmaradását szolgáló gazdaságfejlesztési programot indított a Kárpát-medencében. A Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program jelenleg Magyarország legnagyobb határon túli gazdaságfejlesztési programja, amely úttörő a külhoni gazdaságfejlesztési programok megvalósítása terén, mintaként szolgál a hasonló külhoni programok megvalósításához. A program helyszíni megvalósítását az erre a

célra létrehozott Prosperitati Alapítvány koordinálja, felügyeli. A vajdasági program célja olyan fejlesztések támogatása, amelyek révén minél többen megtalálhatják számításaikat a szülőföldjükön és jövőjüket a Vajdaságban tervezhetik.

A Prosperitati Alapítvány máig összesen 44 pályázati kiírást jelentetett meg 7 pályázati körben, mezőgazdaság, turizmus, falusi házvásárlás és vállalkozásfejlesztés kategóriákban. A pályázat kiírásokat három csoportra oszthatjuk a projektek összköltsége alapján:

- a. kisösszegű támogatások – a projektek összköltsége általában nem haladja meg az 50.000,00 euró dinár ellenértékét (16.735.000,00 forint a Magyar Nemzeti Bank 2019. december 2-án érvényes középárfolyama szerint), a vissza nem térítendő támogatás legmagasabb összege 2.280.000,00 – 6.840.000,00 forint között alakult, a projektek megvalósításában elvárt önrész minimális aránya 25%
- b. közepes léptékű fejlesztések - a projektek nettó összköltsége 50.000,00 – 500.000,00 euró dinár ellenértéke között alakult (16.735.000,00 – 167.350.000,00 forint a Magyar Nemzeti Bank 2019. december 2-án érvényes középárfolyama szerint), a projektek önrész (legalább 25%), hitel (legalább 40%) és vissza nem térítendő támogatása (legfeljebb 35%) felhasználásával valósultak meg, a hiteleket a Prosperitati Alapítvánnyal együttműködő szerbiai székhelyű kereskedelmi bankok biztosították
- c. nagyléptékű fejlesztések - a projektek nettó összköltsége meghaladja az 500.000,00 euró dinár ellenértékét (167.350.000,00 forint a Magyar Nemzeti Bank 2019. december 2-án érvényes középárfolyama szerint), a projektek önrész (legalább 25%), hitel (legalább 30-40% - mezőgazdaság/ipari tevékenység) és vissza nem térítendő támogatása (legfeljebb 35-45% - mezőgazdaság/ipari tevékenység) felhasználásával valósultak meg a hiteleket a Prosperitati Alapítvánnyal együttműködő szerbiai székhelyű kereskedelmi bankok biztosították

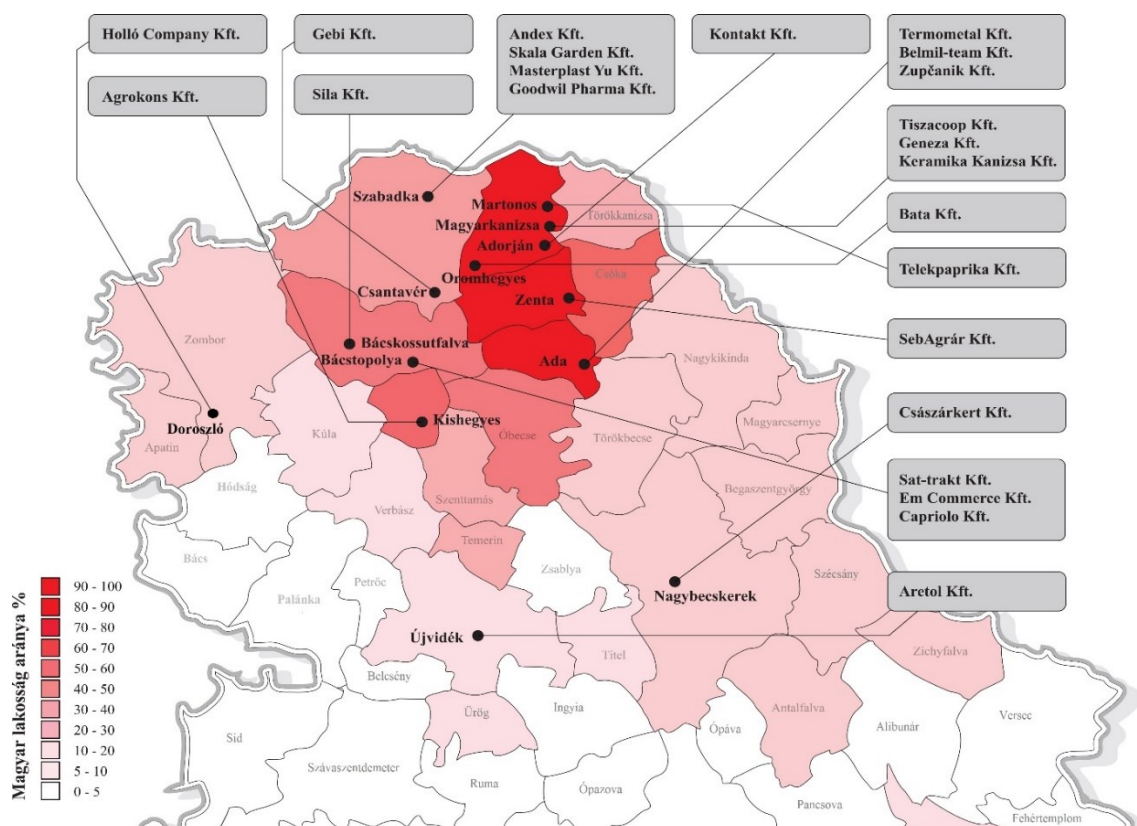
A program megvalósításának elsődleges célja az volt, hogy minél rövidebb idő alatt jusson el a támogatás minél több érintetthez, s fejtsse ki hatását. Az első fejlesztési ciklusban 2016 és 2018 között összesen 10.426 pályázat részesült 38,2 milliárd forint magyar költségvetési támogatásban, ami 75,4 milliárd forint összértékű beruházás megvalósulását eredményezte. A nagy- és közepes léptékű beruházások megvalósulásával több, mint 1.300 új munkahely jön létre, a nagyléptékű mezőgazdasági beruházásokat megvalósító pályázók pedig több, mint 4.000 mezőgazdasági termelőtől vásárolják fel terményeiket integrációs együttműködés keretében. A nagyléptékű fejlesztések felölelik a mezőgazdasági feldolgozóipar jelentős részét (gabona-, zöldség-, gyümölcs-, méz- és sertés integráció valósult meg, míg az ipari fejlesztések újabb tanúbizonyságát tették annak, hogy a vajdasági magyar vállalkozói réteg életerős és rendelkezik fejlesztési elképzelésekkel. A vajdasági magyar vállalkozói réteg sokszínűségét mutatja a 2. táblázat és azt követő 2. ábra.

2. táblázat: A nagyléptékű fejlesztéseket megvalósító vajdasági magyar vállalkozások és azok tevékenységi köre

#	Pályázó	Tevékenység
1	Agrokons kft., Kishegyes	siló alkatrész gyártása és silók kivitelezése
2	Andex kft., Szabadka	gyümölcs- és zöldség feldolgozás
3	Aretol kft., Újvidék	gyorsfagyasztott zöldségek gyártása
4	Bata kft., Magyarakanizsa	nemzetközi szállítmányozás
5	Belmil-Team kft., Ada	táska gyártás
6	Capriolo kft., Topolya	kerékpár gyártás
7	Császárkert kft., Muzslya	friss zöldség előállítás és feldolgozása

8	EM Commerce kft., Topolya	bútor gyártás
9	Gebi kft., Csantavér	takarmány gyártás
10	Geneza Termelő kft., Magyarkanizsa	bio- és fűszernövény feldolgozása
11	Goodwill Pharma kft., Szabadka	gyógyszerek és gyógyhatású készítmények, étrend kiegészítők gyártása
12	Hollo Company kft., Doroszló	sertés tenyésztés
13	Keramika Kanizsa, Magyarkanizsa	burkolólap gyártás
14	Kontakt kft., Adorján	malomipar
15	Masterplast YU kft., Szabadka	épület anyag gyártás
16	Sat-Trakt kft., Topolya	internet- és CATV szolgáltató
17	Seb-Agrar kft., Zenta	olajrepce feldolgozása
18	Sila kft., Bácskossuthfalva	lác és kötél gyártás
19	SkalaGarden kft., Szabadka	locsolórendszerek műanyag szerelékeinek gyártása
20	Telek Paprika kft., Martonos	leveles fűszernövények és fűszerpaprika feldolgozása
21	Termometal kft., Ada	egyedi fém alkatrészek gyártása, mezőgazdasági kapcsolható eszközök gyártása
22	Tisacoop kft., Magyarkanizsa	méz feldolgozás és csomagolás
23	Zupčanik kft., Ada	egyedi fém alkatrészek gyártása

Forrás: Prosperitati Alapítvány, 2017. (saját szerkesztés)

2. ábra: A nagyleptékű fejlesztések térbeli elhelyezkedése Vajdaságban összevetve a magyar lakosság arányával az összlakosságon belül

Forrás: Prosperitati Alapítvány, 2019. – Szerbia Köztársaság Statisztikai Hivatala, 2011. (saját szerkesztés)

Az első fejlesztési ciklus sikereit látva 2019-től egy új fejlesztési ciklus indult el a Vajdaságban. A második fejlesztési ciklusban elsőként megjelent, összességében 10 pályázati kiírást tartalmazó VII. pályázati körben a középpontba a turisztikai és a munkaintenzív mezőgazdasági fejlesztések kerültek. A kiírt 10 kiírt kategóriában összesen 2.565 pályázat érkezett be. Az Irányító Testület jelen pillanatig 8 pályázati kategóriában hozott döntést, mely alapján az adott 8 kategóriában beérkezett 2.444 pályázat közül 2.165 támogatott. A nyertes projektek összköltsége 10.560.496.019,00 forint, melyből a megítélt vissza nem térítendő támogatás összege 7.529.394.211,00 forint.

3. táblázat: A Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program eredményeinek összegzése

#	Pályázat típusa	Támogatott projektek száma	Megítélt támogatás (millió RSD)	A projektek összértéke (millió RSD)
1	Nagyléptékű fejlesztések	23	4.109	10.317
2	Közepes léptékű fejlesztések	166	1.579	4.533
3	Falusi ház vásárlása	848	998	1.248
4	Cégek eszközbeszerzése és szabványosítás	1.947	1.803	2.758
5	Kezdő vállalkozások támogatása	344	259,2	275
6	Turisztikai projektek	72	94,8	128
7	Kisértékű mezőgazdasági fejlesztések:			
7.1	Szántóföldi és zárt rendszerű (fóliasátras) növénytermesztés	385	447,9	663,5
7.2	Tenyészállatok és méhek vásárlása	1.021	1.228	1.741,9
7.3	Jégvédelmi hálók	6	3,4	4,4
7.4	Mezőgazdasági gépvásárlás	6.896	5.789,6	9.008,5
7.5	Öntözés	114	64,8	94,8
7.6	Többéves ültetvények (gyümölcsösök)	392	382,7	531,4
7.7	Nagyobb hozzáadott értékű termékek (helyi termékek előállítás)	157	134,3	186,9
8	Földvásárlás	220	182,7	629,5
	Összesen:	12.591	17,1	32,1

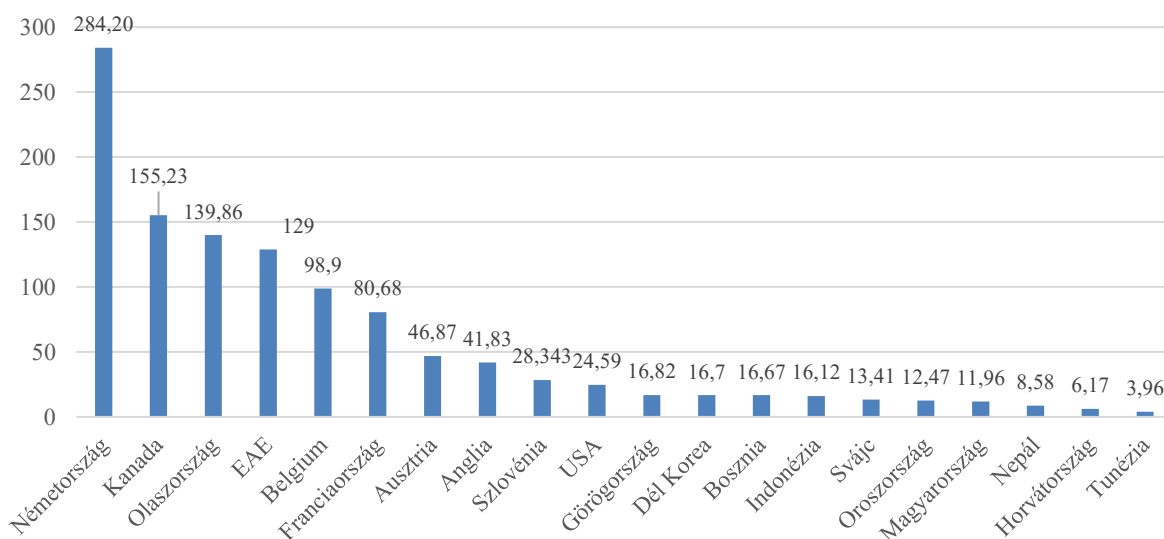
Forrás: Prosperitati Alapítvány, 2019. (saját szerkesztés)

Az első és második fejlesztési ciklusban eddig összesen 14.400 pályázat érkezett be, melyből 12.591 támogatott. Összegezve a kis-, közepes- és nagyértékű projektek adatait, a projektek összértéke 86,1 milliárd forint, azaz 32,1 milliárd dinár. A megítélt vissza nem térítendő támogatás értéke közel 45,9 milliárd forint, azaz megközelítőleg 17,1 milliárd dinár (3. táblázat).

A Vajdasági Fejlesztési Ügynökség adatai szerint a 2016 – 2019 időszakban (amely időszak megegyezik a Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program által lefedett időszakokkal) a régióban legtöbbet beruházó 20 ország összesen 1.152,36 millió eurót ruházott be a térségben, s ezen belül Magyarország a 17. helyet foglalja el közel 12 millió euró beruházási értékkel (3. ábra). Ugyanakkor a program eredményeképpen, a Prosperitati Alapítvány pályázatainak keresztül mintegy 258,2 millió összberuházási érték valósult meg. Ezt az adatot figyelembe véve kijelenthetjük, hogy ma Vajdaságban Magyarország az egyik legjelentősebb beruházó ország,

megelőzve olyan gazdasági potenciállal rendelkező országokat, mint Kanada, Olaszország, Egyesült Arab Emírségek, Belgium, Franciaország vagy Ausztria.

3. ábra: A direkt beruházások értékének alakulása Vajdaságban 2016-2019 időszakban
 Forrás: Vojvodina Development Agency, 2019. (saját szerkesztés)

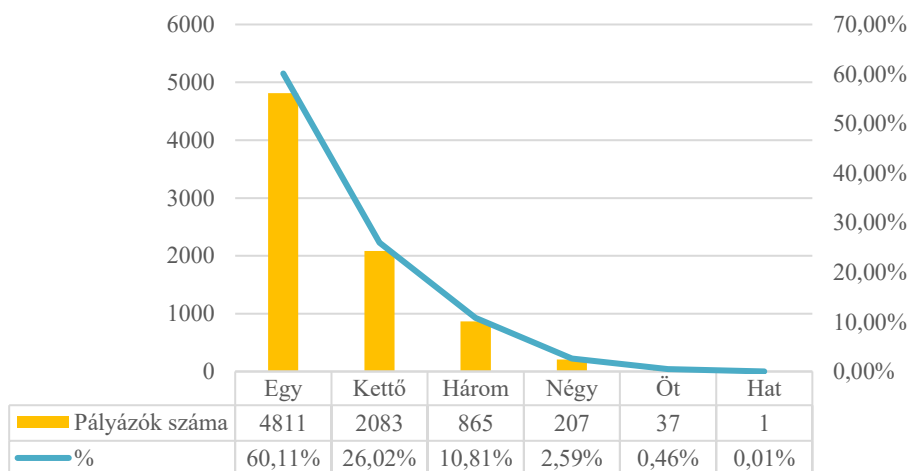
A 12.591 sikeres pályázat 8004 entitáshoz, egyedi pályázóhoz köthető, amelyek megoszlása a következő: 5.404 bejegyzett mezőgazdasági termelő, 1.736 jogi személy, valamint 864 természetes személy (4. táblázat).

4. táblázat: Az egyedi pályázók és a sikeres pályázatok számának alakulása

Sikeres pályázatok száma	Bejegyzett mezgaz. termelő	Jogi személy	Természetes személy	Összesen
1	2.792	1.160	859	4.811
2	1.659	419	5	2.083
3	739	126	0	865
4	180	27	0	207
5	33	4	0	37
6	1	0	0	1
Összesen:	5.404	1.736	864	8.004

Forrás: Prosperitati Alapítvány, 2019. (saját szerkesztés)

Települési megoszlás a nyertes pályázatok vonatkozásában: a programban résztvevő pályázók 175 településről nyertek támogatást, ami a 45 vajdasági önkormányzattól 39-et fed le, így elmondható, hogy Vajdaság minden magyarok lakta részén történt fejlesztés. Ugyanakkor nem állíthatjuk, hogy a támogatás koncentrálna. A támogatott pályázatok számának alakulása az egyedi pályázók számához viszonyítva (4. ábra): 4811 pályázó egyszer (60%), 2.083 pályázó kétszer (26%), 865 pályázó háromszor (11%), 207 pályázó négyszer (2,59%), 37 pályázó ötször (0,4%), valamint 1 pályázó hat alkalommal (0,01%) adott be sikeres pályázatot (4. ábra). Megállapíthatjuk, hogy nem csak területi értelemben oszlott el egyenletes a támogatás Vajdaságban, de nagy számú egyedi pályázóhoz jutott el, hiszen az egy nyertes pályázattal rendelkező pályázók száma a legmagasabb az egyedi pályázók körében.

4. ábra: Az egyedi pályázók és sikeres pályázatok számának alakulása

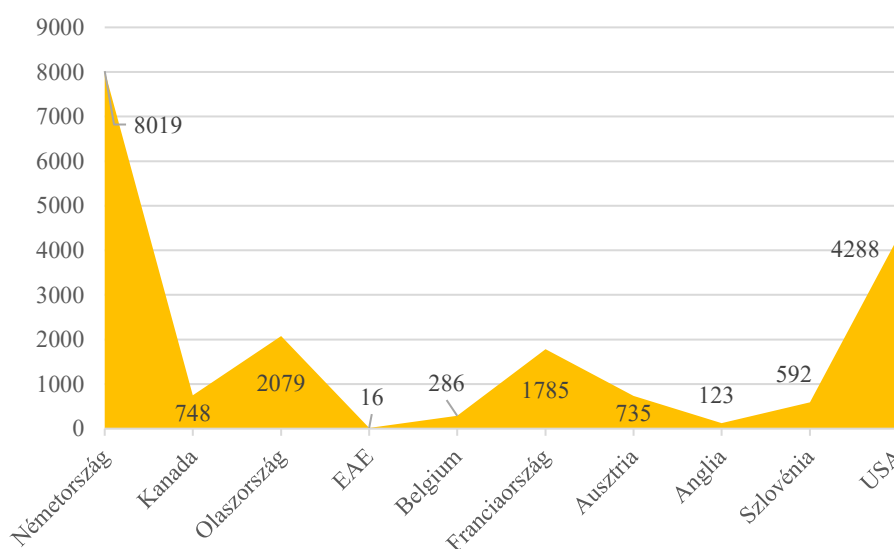
Forrás: Prosperitati Alapítvány, 2019. (saját szerkesztés)

5. táblázat: Foglalkoztatottak száma a pályázók besorolása szerint

Pályázó besorolása	Pályázók száma	Foglalkoztatottak száma
mikrovállalkozás	1.490	4.683
kisvállalkozás	227	4.948
középvállalkozás	17	2.271
nagy vállalkozás	2	692
mezőgazdasági termelő	5.404	5.404
Összesen:	7.140	17998

Forrás: Prosperitati Alapítvány, 2019. (saját szerkesztés)

Összehasonlításképpen a Vajdaságba beruházó tíz legjelentősebb ország vállalkozásai összesen 18.671 foglalkoztatottat alkalmaznak (5. ábra).

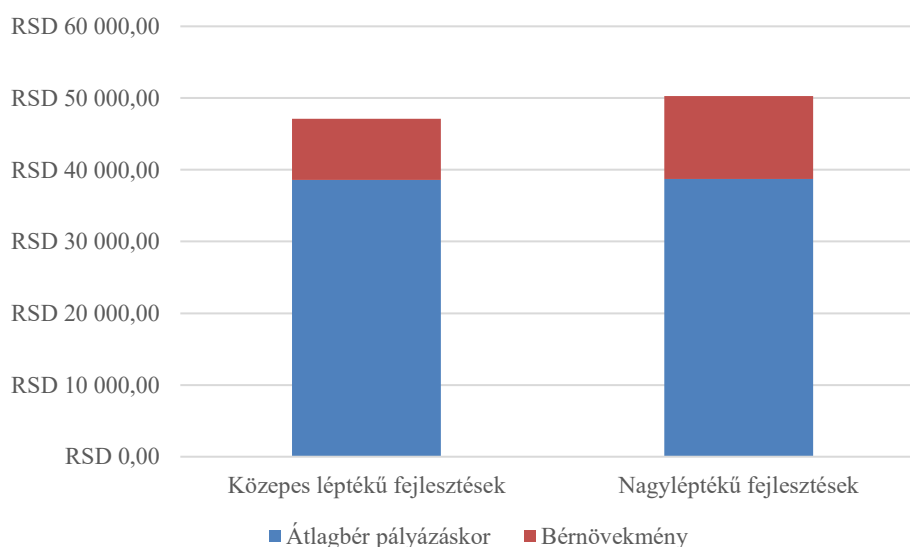

5. ábra: A Vajdaságba beruházó tíz legjelentősebb ország vállalkozásaiában foglalkoztatottak száma

Forrás: Vojvodina Development Agency, 2019. (saját szerkesztés)

A Prosperitati Alapítvány időközi ellenőrzés formájában 2019. novemberében a szerződésben vállalt határidő lejárta előtt vizsgálta a foglalkoztatásra és a bérszínvonalra gyakorolt hatást a közepes- és nagyléptékű pályázatok esetén (6. ábra). Azon pályázók, amelyek sikeres valósították meg a közepes léptékű fejlesztéseiket, lehívták a vissza nem térítendő támogatás összegét (összesen 156 pályázó a 166 jóváhagyott pályázatból), támogatási szerződésben vállalták, hogy 550 új munkahelyet nyitnak meg. Ezen cégek pályázáskor összesen 1.581 személyt foglalkoztattak meghatározatlan idejű munkaviszonyban, ami a szerződéskötés idejére 1.653-ra nőtt. Jelenleg összesen 1.936 munkavállalót foglalkoztatnak, ami az év végéig 2.059-re nő, amikor lejár a vállalt kötelezettség teljesítésének határideje. Az átlagfizetések is növekedtek ezeknél a cégeknél, hiszen pályázáskor átlagosan 38.612,00 dinár volt az átlagfizetés, ami mára 8.583,00 dinárral nőtt, azaz jelenleg 47.195,00 dinárt tesz ki.

A nagyléptékű beruházások megvalósítása kapcsán a 23 sikeres pályázó szerződésben vállalta összesen 720 új munkahely megnyitását a 2019. év végéig, valamint, hogy közel 4.000 mezőgazdasági termelőtől vásárolják fel terményeiket integrációs együttműködés keretében. A 23 pályázónak a pályázáskor összesen 2071 foglalkoztatottja volt meghatározatlan idejű munkaviszonyban, szerződéskötéskor 2.153, az év végéig pedig az a szám a szerződésben vállalt új munkahelyek megnyitásával 2.791 kell, hogy legyen. Ezt a számot a pályázók már elérték, sőt, jelen pillanatban összességében 2.858 foglalkoztatottjuk van. Ez azt jelenti, hogy átlagosan 3 fővel többet alkalmaztak, mint amennyit a szerződés szerint vállaltak. A nagyléptékű fejlesztéseknek köszönhetően az adott cégekben nőtt az átlagfizetés 11.560,00 dinárral, ami jelenleg átlagosan 50.285,00 dináros átlagfizetést jelent a korábbi 38.725,00 dinár helyett.

6. ábra: A bérszínvonal alakulása a közepes- és nagyléptékű fejlesztéseknél

Forrás: Prosperitati Alapítvány, 2019. (saját szerkesztés)

Következtetések

A Vajdasági Gazdaságfejlesztési Program jelenleg Magyarország legnagyobb határon túli gazdaságfejlesztési programja, amely úttörő a külföldi gazdaságfejlesztési programok megvalósítása terén, mintaként szolgál a hasonló külföldi programok megvalósításához. A vajdasági program kezdeti sikerei után további határon túli régióban indult el gazdaságfejlesztési program, felhasználva a vajdasági minta tapasztalatait. Első sorban Kárpátalján, majd ezt követően Felvidéken, Erdélyben, Muravidéken és Drávaszögben.

Kijelenthetjük, hogy a gazdaságfejlesztés mára a szülőföldön való boldogulást segítő nemzetpolitikai eszközzé vált.

Összegezve a kis-, közepes- és nagyértékű projektek számadatait, a projektek összértéke 86,1 milliárd forint, azaz 32,1 milliárd dinár. A megítélt vissza nem térítendő támogatás értéke közel 45,9 milliárd forint, azaz megközelítőleg 17,1 milliárd dinár. A megvalósított közel 300 millió eurós beruházási értékkel Magyarország az egyik legjelentősebb beruházóvá lépett elő Vajdaságban. A nyertes pályázatok elősegítik Vajdaság régiós szerepvállalásának erősödését, és egész Szerbia gazdaságának fejlődését. Figyelembe véve a támogatás területi eloszlását és a sikeres pályázatok számát pályázónként, megállapíthatjuk, hogy nem csak területi értelemben oszlott el egyenletes a támogatás Vajdaságban, de nagy számú egyedi pályázóhoz jutott el, hiszen az egy nyertes pályázattal rendelkező pályázók száma a legmagasabb az egyedi pályázók körében. A programban résztvevő vállalkozások jelentős számú munkahelyet tudtak megőrizni és újakat nyitottak a fejlesztések megvalósulásával, ugyanakkor a közepes- és nagyléptékű fejlesztéseket megvalósító dolgozók bérszínvonalára is pozitív hatást gyakorolt a program megvalósítása. A vizsgált fejlesztési időszak tapasztalata azt mutatja, hogy a nyertes pályázatok elősegítik Vajdaság régiós szerepvállalásának erősödését, és egész Szerbia gazdaságának fejlődését.

Irodalomjegyzék

1. Buday-Sántha A. (2001): Agrárpolitika — Vidékpolitika. A magyar agrárgazdaság és az Európai Unió, Dialóg Campus Kiadó, Budapest—Pécs.
2. Csath M. (szerk.) (2019): A versenyképesség-mérés változásai és új irányai, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12768/web_PDF_Versenykepesség_meres.pdf?sequence=1
3. Czene Zs. (szerk.) (2010): Helyi gazdaságfejlesztés - Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok, In: Területfejlesztési füzetek, VATI, Budapest, ISBN: 978-963-7380-21-1, <http://www.terport.hu/teruletfejlesztes/utmutatok-kezikonyvek/teruletfejlesztesi-fuzetek-2-szam-helyi-gazdasagfejlesztes-h>
4. Enyedi Gy. (szerk.) (2000): Magyarország településkörnyezete, MTA, Budapest, ISBN: 963-508-166-9
5. Faragó L. (1994): Adalékok a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak vitájához, In: Tér és Társadalom, 3-4, p. 23-38.
6. Faragó L. (2001): A területfejlesztéssel és területi tervezéssel kapcsolatos uniós fogalmak tartalma és használata. — Falu, Város, Régió, 3, p. 3-5., <https://docplayer.hu/2072154-A-teruletfejlesztessel-es-teruleti-tervezessel-kapcsolatos-unios-fogalmak-tartalma-es-hasznalata.html>
7. Farkas P. (2006): Egymásba Kapaszzkodva. Település- és közösségfejlesztés a globalizáció korában, L'Harmattan Kiadó, Budapest.
8. Fekete Éva, G. (2001): Együtt – de hogyan? Innovációk a kistérségi fejlesztésben, In: Tér és társadalom. – 15, p. 39-53.
9. Kulcsár L. (1998): Vidékfejlesztés és vidékpolitika Magyarországon, A Falu. 4.
10. Lengyel I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés, Budapest, Akadémiai Kiadó Zrt., ISBN: 9789630588379
11. Lengyel I. (2012): Regionális növekedés, fejlődés, területi tőke és versenyképesség. In: Bajmóczy Z., Lengyel I., Málóvics Gy (szerk): Regionális innovációs képességek, versenyképesség és fenntarthatóság. JATEPress, Szeged (151-174)
12. Mezei C. (2006): A helyi gazdaságfejlesztés fogalmi meghatározása, In: Tér és Társadalom, 20. évf. 2006/4. 85-96. p.

13. Nagy I. (szerk.) (2015): A Vajdasági Magyar Közösségek Terület- és Gazdaságfejlesztési Stratégiája, VMSZ, Szabadka, https://www.prosperitati.rs/sites/default/files/dokumentumok/vmsz_gazdasegfejlesztesi_strategia_1.pdf
14. Nagy I. (szerk.) (2015): A Vajdasági Magyar Közösségek Terület- és Gazdaságfejlesztési Stratégiájának Akcióterve, VMSZ, Szabadka, https://www.prosperitati.rs/sites/default/files/dokumentumok/vmsz_gazdasegfejlesztesi_akcioterv.pdf
15. OECD (1992): *Technology and Economy: The Key Relationships*. Paris OECD
16. Puljiz, J. (2004) *Economic Development. — How to Improve Development on Local Level? Handbook with Best Practice Examples from South-East Europe*, Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb. p. 9-24.

**A BEVÁSÁRLÓ KÖZÖSSÉG FOGALMI MEGKÖZELÍTÉSE
MAGYARORSZÁGON**
DEFINITIONS OF THE SHOPPING COMMUNITY IN HUNGARY

Kápolnai Zsombor¹, Nagyné Dr. Molnár Melinda²

¹PhD hallgató,²egyetemi docens

¹Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, ²Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,

E-mail: ¹kapolnaizsombor@gmail.com, ²nagyne.molnar.melinda@gtk.szie.hu

Összefoglalás

A bevásárló közösség Magyarországon a 21. század második évtizedében széles körű népszerűségnek örvendő vásárlási forma. Míg a szakirodalom a rövid ellátási lánc egyik elemeként jelöli meg a bevásárló közösséget, addig a bevásárló közösségek magukat többek között „kapcsolatként”, vásárlási formaként, helyi gazdaságfejlesztés eszközeként jelenítik meg

A bevásárló közösségek szervezésének alapja a tudatos vásárlók megléte, megteremtése. Ez a tevékeny közösség Magyarországon elsőként a fővárosban valósult meg. Innen terjedt tovább, először főként vidéki városokba: Debrecenbe, Kecskemétre, Nyíregyházára. Mára kisebb lakosságszámmal bíró településeken, mint Csákvár vagy Csömör is működik bevásárló közösség. A tanulmány a bevásárló közösséggel, mint a rövid ellátási lánc újszerű formájával foglalkozik (Szabó, 2016), annak mindenekelőtt a fogalmi megközelítéseivel. A bemutatásra váró helyzetkép elsősorban a Magyarországon működő bevásárló közösségek sajátosságaira épít.

Abstract

Today's short supply systems were first introduced in France, Italy and England in the 1980s, and since 2008 they have been on the rise again. (Kujani 2015). The global economic crisis has pointed the public's awareness to the vulnerability of economic systems thinking in global solutions, and to the importance of self-sufficiency and short supply chains. (Rapkay et al 2013). The elements of the short supply chain have become increasingly popular in Hungary. The study attempts to define conceptually the shopping community among the novel forms (Szabó 2016) of the short supply chain.

Kulcsszavak: REL, helyi termék, bevásárló közösség

JEL besorolás: R11

LCC: HT388

Bevezetés

A mai értelemben vett rövid ellátási rendszerek Franciaországban, Olaszországban és Angliában az 1980-as években jelentek meg, de a kétezres évek végétől ismételten reneszánszukat élik (Kujáni 2015). Ennek oka, hogy a világgazdasági válság Európa szerte rávilágította a közvélemény figyelmét a globális megoldásokban gondolkodó gazdasági rendszerek sebezhetőségére, valamint az önellátás, a rövid ellátási láncok fontosságára (Rapkay et al 2013).

A rövid ellátási láncok fontosságát mutatja, hogy az Európai Unió vidékfejlesztési programjában is helyet kap. A magyar gyakorlatban a Vidékfejlesztési Program egyik alprogramjaként szerepel a rövid ellátási láncok fejlesztése (Kujáni, 2015). Láthatóan Magyarországon a rövid ellátási lánc szerepe az elmúlt évtizedben egyértelműen felértékelődött (Szabó 2016, Kujáni, 2015, Vidékstratégia, 2012). Napjainkban az élelmiszerkereskedelemben vezető pozíciót betöltő kiskereskedelmi áruházak, bevásárló központok mellett az alternatív, személyes kapcsolatokra és bizalomra épülő rendszer is kiépülőben van.

Az endogén erőforrások szerepe az elmúlt két évtizedben Magyarországon is felértékelődött a gazdaságfejlesztésben (Káposzta, 2007), ez a helyi termék értékesítésére is pozitív hatást gyakorolt. A helyi termék, mely a rövid ellátási lánc fontos összetevője, 2010 óta kitüntetett szerepet játszik a magyar vidék életében. A helyi termékeknek az a sajátossága, hogy az előállításuk helyén, és attól távol is van lehetőség az értékesítésre. Az is tapasztalati tény, hogy a több helyi terméket kínáló közösségi összefogások eredményesebbek, mint az egyéni akciók. (Kápolnai, 2017).

Anyag és módszer

A Központi Statisztikai Hivatal adatbázisában a rövid ellátási rendszerek formái jelenleg nem kerülnek gyűjtésre. A rövid ellátási láncokat tekintve a több évtizedes hagyományokkal rendelkező Európai uniós országokban, valamint az Eurostat szintjén sem folyik a témában adatgyűjtés.

A felmérés és elemzés éppen ezért alapvetően puha-módszerekre támaszkodik. A gyűjtőmunka gerincét tartalomelemzés és interjúval történő információgyűjtés adja. Az interjú mindenekelőtt a problémafelvetés irányainak kijelölésében volt fontos. A legfontosabb interjúalany a Kecskeméti Szatyor Egyesület gazdasági ügyekért felelős elnökségi tagja, Rátkai Edit volt.

Ami a tartalomelemzést illeti, ez egy olyan kutatási eljárás, amely segítségével a szövegadatokból olyan következtetések vonhatók le, amelyek a közleményekben nyíltan nincsenek kimondva, de a szöveg szerkezetéből, az elemek együttes előfordulásából és azok törvényszerűen visszatérő sajátosságaiból kiolvashatók (Kérdő, 2008). Ez a módszer azért bizonyult alkalmasnak, mert adatgyűjtés a bevásárló közösségekről nem folyik, ami rendelkezésre áll, az a Tudatos Vásárlók Egyesülete által közzétett lista. Ez a ma legtöbbször hivatkozott, bevásárló közösségeket, dobozrendszereket is magában foglaló adatbázis TUDATOS VÁSÁRLÓ (2019b). Ebben fővárosi és vidéki településeken elindult bevásárló közösségek szerepelnek: Batyor a bajai szatyor közösség, Borsodi Kosár Kör, Csömöri Éléskamra, Félegyházi Szatyorklub, Gördülő Kosár, Kecskeméti Szatyor Egyesület, Kiskosár Bevásárló Közösség, Miskolci Zöld Kosár, Natúrkosár, Nyíregyházi Kosár Közösség, Szatyor Bolt, Szatyor Debrecen Szigetközi Szatyor Közösség. A vizsgálat során ez a lista volt tehát a kiindulópont. Az ebben szereplő bevásárló közösségek képezték a vizsgálati egységeket. Itt fontos megjegyezni, hogy az Esztergomban működő Kiskosár bevásárló közösség által kiadott „Egyél velünk helyit” kiadványban is találunk egy bevásárló közösségeket tartalmazó adatbázist, mely néhány pontban eltér a Tudatos Vásárlók Egyesülete által kezelt adatbázistól, de a legtöbbször hivatkozott forrás a fent nevezett Tudatos Vásárlók Közössége által végzett gyűjtés.

A közzétett listával az elsődleges cél az volt, hogy az ott szereplő közösségek által megfogalmazott „bevásárló közösség” definíciók rendszerezésre kerüljenek. Mivel azonban tapasztalati tény, hogy bár több, a hazai fejlesztéspolitikát érintő dokumentum (Nemzeti Vidékstratégia), valamint állami kutató intézetek, mint az AKI is kiindulási alapként fogadja el

a Tudatos Vásárlók Egyesülete által összeállított bevásárló közösség adatbázisát; azonban ennél sokkal több közösség van ténylegesen. Olyan bevásárló közösségek sem jelennek meg benne, amelyek egyébként a tapasztalatok szerint jelentős taglétszámmal rendelkeznek. Ilyen közösség többek között a Keszthelyi Cekker Bevásárló Közösség, Bácsalmási Bevásárló Közösség, az Esztergomi Kiskosár, a Váczi Kosár Közösség, Pázmándi Spájz, Vértesi Kamra, Tatai Forrás Bevásárló Közösség. Ebből kiindulva második lépésben megtörtént a listán nem szereplő bevásárló közösségek felkutatása is. Ezután lehetőség nyílt nemcsak a lista szereplőinek anyagaival dolgozni.

A kutatás során internetes tartalomelemzésre került sor, melynek keretében összesen 25 bevásárló közösség honlap facebook oldalának elemzésére került sor azzal a céllal, hogy működésük dinamikáját, és az általuk használt marketingeszközöket is rendszerezni lehessen a későbbiek során.

Ugyancsak önálló kutatási gyakorlat volt a részvevő megfigyelés, aminek során az Esztergomban tevékenykedő Kiskosár Bevásárló Közösség működésének gyakorlatát is tanulmányoztuk. Azért éppen ennek a bemutatására kerül sor, mert a Kiskosár Bevásárló közösség több éves, rentábilis működése, a folyamatos ellátás biztosítása alapján, a digitális termelői piacok egyfajta előfutárának is tekinthető.

Eredmények

A bevásárló közösség fogalmi tisztázása tartalom-elemzés alapján

A bevásárló közösség fogalmi meghatározása a rövid ellátási lánc más elemeihez hasonlóan vö. helyi termék, nem egyszerű feladat. Számos megfogalmazás igyekezett az utóbbi években leírni a jelenséget. (G.Fekete, 2009, Czene-Ricz 2010, Handlerné et al 2012, Kápolnai, 2017, Ritter –Nagy-Tóth 2012, Helyi Termék Kézikönyve, 2015) Annyi bizonyos, hogy a bevásárló-közösségek szorosan kapcsolódnak a rövid ellátási lánc működéséhez.

A bevásárló közösségek értelmezésekor sokféle tudományos irányból indulhatunk el; például az agrárgazdaság, földrajz, közgazdaságtan, szociológiai, humánökológia stb. nézőpontjaiból. A különböző tudományos szereplők eltérően definiálják a bevásárló közösséget. A gyakorlati szereplők a tudományos megközelítéseket magukra szabva, „átírva” alkalmazzák.

Elsőként érdemes tisztázni a fogalmi alapokat. Az összetett szó két részét külön vizsgálva a „bevásárló” vagy vásárló döntést hozó személy, aki valamilyen szükségletet elégíti ki. Az Új Magyar Lexikon így ír a közösségről 1962-ben: „társadalmi csoport, amelyet az alkalmi v. csupán korlátozott célokra alakult társulásokkal szemben a közös érdekek alapján nagyfokú állandóság, az élet számos területére kiterjedő összetartozási tudat és együttműködés, többnyire közös eszmék birtoka is jellemez” (Új Magyar Lexikon K-Me 4. kötet 455 p). A „közösség” egyike a teret alakító és legalapvetőbb társadalmi funkcióknak (Berényi, 1992). A közösségek gazdasági szerepére világít rá G. Fekete Éva és Siposné Nándori Eszter (2013): „A közösségek, a természetes és szervezett társadalmi csoportok, hálózatok a jóléthez szükséges „társas lét”-en kívül a gazdaság szempontjából is fontos társadalmi tőke elsődleges forrásait is jelentik.” (G.Fekete-Siposné 2013. 19.p.)

Induljunk ki abból, hogy a bevásárló közösség fogalmának beazonosításához legpraktikusabb, ha a működő bevásárló közösségek által használt meghatározásokat vesszük alapul. A bevásárló közösség, mint a rövid ellátási lánc eleme, a kétezres évektől jelenik meg Magyarországon civil kezdeményezés eredményeként. A bevásárló közösségek hazai listáját is

összeállító Tudatos Vásárlók Egyesülete foglalkozik a fogalmi megközelítésekkel, amennyiben a közösségi gazdaság, a dobozrendszer és a bevásárló közösség definícióját is megadja, bár ezek egymáshoz való viszonyára ugyanakkor nem mutat rá.

A közösségi gazdaság fogalmához megfogalmazza, hogy a vásárló egy egész szezonra csatlakozik a gazdához, és vállalja, hogy minden héten átveszi, ami a gazdaságban megtermett. A termékek és azok mennyisége is változó, idénytől függően. A vásárló átalánydíjat fizet a mindig változó termékekért. A mennyiség természetesen változó, nyár végén sokkal több mindent lehet hazavinni, mint tavasszal.

A dobozrendszerrel a nevezett oldal azt írja, hogy a közösségi gazdasággal szemben hetente kínál választási lehetőséget a vásárlónak. Azaz hetente azt kaphatja meg a vásárló a dobozban fix áron, ami éppen megtermett a gazdaságban. A közösségi gazdaságokkal ellentétben azonban hetente eldönthető, hogy rendelünk dobozt vagy nem.

A bevásárló közösségek meghatározásában a döntő, hogy a vásárló hetente választhatja ki, hogy egy adott listáról milyen termékből és mennyit rendel a környékbeli gazdától.

Most vizsgáljuk meg, hogy a legismertebb magyarországi bevásárló közösség, a Szatyorboltot is működtető Szatyor Egyesület miként értelmezi a bevásárló közösség fogalmát! Fontos megjegyezni, hogy az Egyesület előzményét a Tudatos Vásárlók Egyesülete néhány tagjának köszönheti, akik már 2005-ben elkezdték a bevásárló közösség megszervezését, amely nem vezetett eredményre (Kajner-Lányi-Takács 2013). A Szatyor Egyesület a bevásárló közösséget laza csoportként definiálja, melynek tagjai a számukra szükséges mennyiségű élelmiszert fogyasztják el, valamint az élelmiszer termelés teljes folyamatába betekintést engednek a vásárlóknak. A bevásárló közösséget hosszú távon vásárlási formaként képzelel el. (SZATYORBOLT, 2019a).

A Szatyor Egyesület egyik alapítója Kármán Erika egy interjúban a Szatyor bevásárló közösséget a „bolt” előzményeként értelmezte- utalva arra, hogy a bevásárló közösség egyik eleme a tudatos vásárlásnak., amelynél a bolt magasabb szervezetségi szintet képvisel (SZATYORBOLT (2019b).

A következőkben érdemes megvizsgálni, hogy mi a lényege a tudatos vásárlásnak. A fogyasztóvédelem, valamint a hazai Tudatos Vásárlók Egyesülete által megfogalmazott definíció így szól: „klasszikus fogyasztóvédelem szerint tudatos vásárló az, aki nem hagyja, hogy átverjék. Aki tisztában van fogyasztói jogaival, és él is velük. Aki tájékozódik az árakról, a termékek minőségéről, a kapcsolódó szolgáltatásokról, és a legjobb ajánlatot választja ki” (TUDATOS VÁSÁRLÓ 2019a).

A Tudatos Vásárlók Egyesülete megfogalmazásában a tudatos vásárlás ökológiai és etikai szempontokat is hordoz: „Fontos, hogy etikailag és környezetileg is tudatosak legyünk, ami azt jelenti, hogy saját magunkon túl másokra is tekintettel vagyunk. Ezek a mások lehetnek ma élő emberek, vagy a jövőben megszületendő gyermekeink, unokáink, vagy nem emberi létezők: állatok, növények, sőt, ökológiai rendszerek. Mi, tudatos vásárlók tehát olyan fogyasztói döntéseket próbálunk hozni, amelyekkel nem csak mi járunk jól, hanem – fogalmazzunk egyszerűen – a világ is. Döntéseink alapvető értékeket tükröznek: hitünket az igazságosságban, a méltányosságban, az ökológiai felelősségben.” A Tudatos Vásárlók Egyesülete által használt definíció a fenntartható fejlődés 1987-ben a Brundtland-jelentésben megfogalmazott definícióját terjeszti ki a vásárlásra (UNESCO, 2009).

A Szatyor bevásárló közösség mintájára több vidéki nagyvárosban (Kecskemét, Debrecen) szatyor név alatt jöttek létre bevásárló közösségek. Ezen szervezetek a fővárosban működő modellt vették át a helyi igényekre alakítva. Vannak nagyon minimalista besárló közösség-megfogalmazások is: a Debreceni és a Kecskeméti Szatyor például önmagát egyszerűen „kapcsolatként” definiálja, nem végez sem kereskedelmi sem szolgáltató tevékenységet.⁶ Kétségtelen tény, hogy a bevásárló közösségek egyik legfontosabb jellemzője a „kapcsolat” a vevő és az eladó között, bár az is tapasztalat, hogy a bevásárló közösség honlapja maga is egy szolgáltatás.

A továbbiakban érdemes körüljárni, hogy a bevásárló közösség valóban felfogható-e egy a boltrendszer megelőző kezdetleges kereskedelmi közvetítő formának? A tapasztalatok azt mutatják, hogy elméletileg megvan arra a lehetőség, hogy egy bevásárló közösség fejlődéstörténete elvezessen valamilyen bolt(hálózat) kialakulásához. De nem szükségszerűen. Ráadásul fontos megjegyezni azt is, hogy olyan is van, amikor egy bolti kereskedelemmé fejlődött bevásárló-közösség visszaalakul a hagyományos bolt nélküli bevásárló-közösségi szintre. Ez a tudatos „visszafejlesztés” jelent meg például a budapesti Szatyorbolt esetében is 2019 januárjától. Az utóbbi években a Szatyorbolt vásárlói átvételkor már nem találkoztak személyesen a termelőkkel, így a vevők és termelők közötti közvetlen kapcsolat nem valósult meg. Persze az is igaz, hogy 2019-től ismételten erősíteni kívánja a Szatyorbolt a vevők és termelők közötti közvetlen kapcsolatot. A bevásárló közösségek tevékenységének sarkalatos pontja ugyanis a közvetlen kapcsolat fenntartása. A Szatyorbolt tehát 2019-től úgy működik, hogy lesz közvetlen találkozás vevők és termelők közt: a „dobozok,” melyeket a vevők a Szatyorboltban vesznek át heti rendszerességgel- ismételten a Szatyorboltban kerülnek majd összeállításra a termelőkkel közösen. Így a vásárlók nem pusztán az összeállított „dobozokat” kapják meg, hanem a termelőkkel is személyesen találkozhatnak. Ugyancsak a termelői kínálat és a vevő találkozását segíti, hogy a Szatyorboltban 2019-től ismételten fog működni az ún. Mini-Piac, melynek keretében hétről-hétre más termelő kínálja személyesen is a termékeit (SZATYOR EGYESÜLET, 2019)

A Szatyorbolt fentiekben bemutatott példája azt mutatja, hogy a bevásárló-közösség egy sajátos kereskedelmi közvetítő forma. Ezzel cseng össze az egyik legfiatalabb magyarországi bevásárló közösség megfogalmazása is, mely 2018 őszén indult Tatai Portéka néven. Igaz, hogy vásárlási formaként nevezi meg a tevékenységet, de lényegében ugyanarról beszél, mint a Szatyorbolt. „A bevásárló közösség olyan vásárlási forma, amely biztosítja a vevők és a termelők közvetlen kapcsolatát, ezen keresztül a kereslet és a kínálat még hatékonyabb találkozását. A vásárlás előre leadott rendeléseken keresztül történik, szem előtt tartva a közösség és a környezet érdekeit is” (TATA BEVÁSÁRLÓ KÖZÖSSÉG, 2019).

Az Esztergomi Kiskosár Közösség kicsit máshová teszi a meghatározásban a hangsúlyt: a bevásárló közösséget a helyi termékekhez való hozzájárás egy újszerű módjának, a rövid élelmiszer ellátási lánc egyik formájaként definiálja. (KISKOSAR, 2019). Ez a megfogalmazás köszön vissza az Egyél helyit címmel kiadott bevásárló közösségek indítását segítő kiadványban is, melyben több hazai bevásárló közösség is bemutatásra kerül. (Egyél helyit, 2017). A Nyíregyházi Kosár Bevásárló Közösség szintén a helyi termékek népszerűsítését, valamint a helyi gazdaság fejlesztését tartja a legfontosabbnak (NYÍREGYHÁZI KOSÁR, 2019). Az Érden alakult Natúrkosár Bevásárló Közösség a célkitűzései lényegeként azt fogalmazta meg, hogy a cél az, hogy a célcsoportokhoz közvetlenül a környék termelőitől eljussanak a friss, organikus gazdálkodásból származó élelmiszerei (ÉRD BEVÁSÁRLÓ KÖZÖSSÉG, 2019). A Borsodi Kosár Kör- mely az előbb említett Natúrkosárhoz hasonlóan már nem működik, azonban működésük során az élelmiszer előállítók mellett kézművesek

csatlakozását is várta –a csere és vásárlókörhöz. A csere- fogalma a vizsgált bevásárló-közösségek között kizárólag itt jelent meg (BORSOD 2019).

Érdekesség, hogy a bevásárló közösség, mint elnevezés napjainkban marketing elemként is megjelenik az outlethez hasonlóan. Sok esetben csak nyomokban követve az alapelveket. Ilyen például a budapesti agglomerációban vállalkozásként működő enkosaram.hu., mely átvevő pontokkal rendelkezik, azonban csoport nem kapcsolódik a „közösséghez”.

Rendkívül fontos tapasztalati tény, hogy a bevásárló közösség fogalmi meghatározása ugyanannak a közösségnek az életében is változik. Ennek fő oka, hogy szükségszerűen átalakulások jellemzik a bevásárló közösségek formálódását a fejlődésük során. A 2011-ben indult Csömöri Éléskamra Bevásárló Közösség például a megnövekedett vásárlói érdeklődés miatt már nem tudta az előrendelést és a termékek-átadását koordinálni, így a tagok úgy döntöttek, hogy termelői piacként működnek tovább (Ujszászi 2013). A csömöri bevásárló közösség termelői piaca 2013 szeptembere óta működik. A termelői piacon egyes árusoknál továbbra is lehet előzetesen rendelni, azonban a közösségnek ez már nem elsődleges funkciója.

A témához szorosan kapcsolódó termelői piacok életciklusáról részletesen ír Szabó Dorottya (Szabó 2016). A bevásárló-közösségek példáit vizsgálva is igazolódik, hogy a bevásárló közösségek működésében is tapasztalható egyfajta életciklus.

A gyakorlatban működő bevásárló közösségek a helyi termelők támogatását, a vásárlók teljesskörű információkkal történő ellátását tartják a bevásárló közösségek jellemzőinek (ÉN KOSARAM 2019).

A bevásárló közösséget a helyi termék értékesítésének egy formájaként is értelmezhetjük. A bevásárló közösség gyűjtőfogalomként jelenik meg Magyarországon, mely számos tevékenységet magában foglal, amelyeket a szakirodalom a bevásárló közösségekkel együtt a rövid ellátási lánc elemeiként jelenít meg (Vidékstratégia 2012).

A bevásárló közösség működésének gyakorlata általában

A működés jogi, technikai kerete

Az első fontos tudnivaló, hogy a bevásárló közösségek működtetését jellemzően valamilyen civil szervezet, vagy egyházközség biztosítja. Az Ister-Granum Eurorégióval összhangban működő Kiskosár Bevásárló Közösséget például az Esztergomi Környezetkultúra Egyesület működteti. Az Egyesület célkitűzése és fő tevékenysége a lakosság átfogó környezeti szemléletformálása. ”Kiemelt fókuszterületünk a fenntartható fogyasztást megvalósító közösségek szervezése, környezeti nevelési programok szervezése (előadások oktatási intézményekben).” olvasható az Egyesület bemutatkozásában.

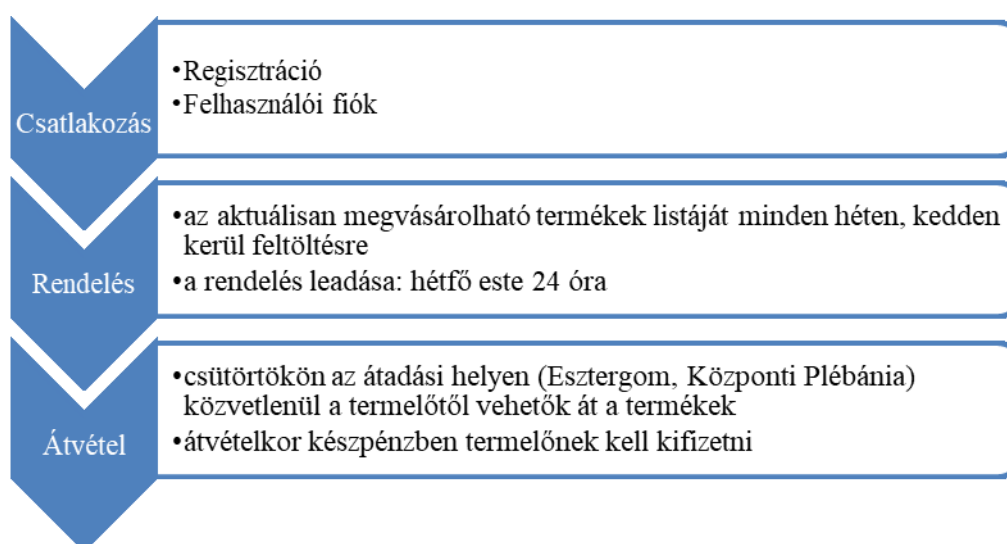
Számos jogi feltételnek kell megfelelni. A termelő és fogyasztó közötti árucserét biztosító ú.n. átadási helynek meg kell felelni az élelmiszerek tárolásáról szóló jogszabályoknak, például a hűtött tárolásra, higiéniaira vonatkozó előírásoknak.

A bevásárló közösségek élelmiszerbiztonsági téren, számlavezetési biztonság terén azonban nem a szokásos módon működnek, éppen ezért a NÉBIH, NAV munkatársai számára kihívást jelent a bevásárló közösség, és a hozzá hasonló rendszerek ellenőrzésének, ellenőrizhetőségének kimunkálása.

A működés technikai kerete, hogy a közösség jellemzően online felületet tart fenn, többek között a tájékoztatás, információáramlás, és legfőképp a vásárlók előrendelésének leadása céljával.

A működés gyakorlata

A működés gyakorlata az, hogy miután a vásárlók az előrendelést leadták, ezt követően a bevásárló közösség önkéntesei- néhány esetben munkatársai is vannak a szervezetnek- továbbítják a termelők felé a kért rendeléseket. A termelők a kért mennyiséget beszállítják az átadási helyre. A jól bevált gyakorlat az, hogy a bevásárló közösség önkéntesei állítják össze a vásárlók által rendelt csomagot. A vásárlók az átadási napon előre meghatározott időkeretben általában 2 vagy 4 órán keresztül vehetik át a terméket. Mivel a helyszínen történik a fizetés, ezért egyfajta bizalmi rendszerről beszélünk. A jól működő bizalmi rendszer fokmérője, hogy mint a vizsgált közösségekben az átvétel elmaradását marginális számban tapasztalták csupán. Arra is találunk példát Magyarországon, hogy a bevásárló közösség bizományként tudja átvenni a terméket a termelőtől, azaz a fizetés egyhetes ütemezéssel zajlik. Ez az adóhatóság által is engedélyezett gyakorlat például a Nyíregyházi Kosárközség által működtetett bevásárló közösség működése során valósul meg (nyiregyhazikosar.hu). Helyszíni vásárlásra az esetek többségében nincs lehetőség. Az 1. ábra az esztergomi Kiskosár Bevásárló Közösség példáján keresztül mutatja be az említett általános gyakorlatot.

1. ábra. Az esztergomi Kiskosár Bevásárló Közösség működése

Forrás: tartalom-elemzés alapján szerkesztette Kápolnai Zsombor

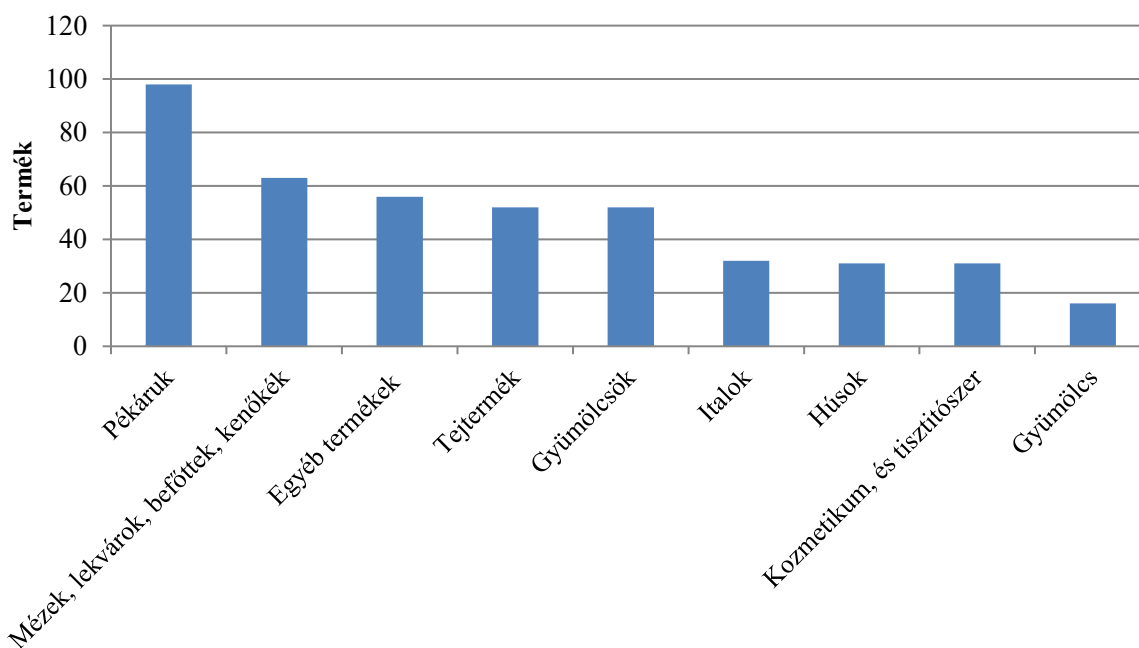
A bevásárló közösség működésének gyakorlata az esztergomi Kiskosár Bevásárló Közösség példáján

A Kiskosár bevásárló közösség honlapja egy webshophoz hasonlóan működik. A vásárlók a termék árát, fényképét, a termelő nevét, valamint a termelésnek az átadási ponttól mért távolságát is megismerhetik. Mivel a bevásárló közösség elsősorban a szemléletformálás egyik eszköze- a helyi termékek továbbá a rövid ellátási lánc népszerűsítése érdekében így a kistermelők mellett akár vállalkozók számára is lehetőséget biztosíthatnak termékeik értékesítésére. Ezért fontos jelezni a vásárlók számára, melyek azok a termékek melyek az ún. kistermelői rendeletben foglaltak alapján a 40 kilométer sugarú körön belülről származnak.

A rövid ellátási lánc menedzselése, és az Ister Granum Eurorégió működése szempontjából is fontos tényező a határon átnyúló partnerségi kapcsolatok kiépítése. A Kiskosár Bevásárló Közösség másik fontos közösségi sajátossága, hogy partnere a katolikus egyház. A bevásárló közösség átadási helyszíne Esztergomban ugyanis a belvárosi plébánia udvara. Az egyházi szerepvállalás a fizikai segítség mellett a bevásárló közösség társadalmi elismertségének növekedését is elősegíti. A történelmi egyházak patronálásával úgy véljük a bevásárló közösségek nem csupán egy rövid ellátási lánc támogatójával gazdagodnak, hanem bővül a szemléletformáló tevékenységük. Egymás mellé kerül a rövid ellátási lánc, a természetes alapanyagok és az ehhez kapcsolódó helyi termékek, a keresztény értékközösség támogatása, ami nagyszámú érdeklődőt, vásárlót és esetlegesen termelőt is vonzhat. Az eset nem egyedi: hasonló kezdeményezést ismerünk Vácon is.

A bevásárló közösség egyik előnye, hogy a kínálata tervezhető, így a vásárlót kevésbé érik váratlan szituációk, mint egy termelői vagy hagyományos piacon. Nem fordul elő, hogy „nem jött el a kedvenc termelőm”, vagy nincs elegendő mennyiség egy keresett termékből etc. Ugyanakkor fontos kérdésként merül fel, hogy a bevásárló közösséghez csatlakozó termelő tudja-e produkálni a megrendelt mennyiséget. A rendszer lehetőséget biztosít a rendelés korlátozására, felfüggesztésére amennyiben nem teljesíthető a vásárlók igénye. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a fogyasztók felé negatív hatása lehet a kínálat hiányának. A konvencionális kereskedelemhez szokott fogyasztó a kínálatban a hiány fogalma lényegében ismeretlen. Ebből adódóan a bevásárló közösség azoknak az ős- és kistermelőknek jelent megjelenési felületet, akik folyamatosan tudják teljesíteni a megrendeléseket. A Kiskosár Bevásárló Közösségben szlovákiai és magyarországi termelők egyaránt értékesítenek. Az ős- és helyi termelők számára a határon átvélő kereskedelem jogszabályi háttérének értelmezése ugyanakkor sok esetben megoldandó feladatként hárul a Bevásárló Közösség szervezőire.

A Kiskosár Bevásárló Közösség kínálatában a termelői piacokra jellemző termékeket találunk. Egy átalagos őszi hétfvégen is közel 300 féle termék közül választhatunk (2.ábra).

2. ábra. Kiskosár Bevásárló Közösség- Esztergom kínálata 2019. október 21

Forrás: <https://kiskosarbolt.hu/pekaruk> adatai alapján szerkesztett Kápolnai Zs.

Következtetések

A gyakorlatban működő bevásárló közösségek a helyi termelők támogatását, a vásárlók teljeskörű információkkal történő ellátását tartják a bevásárló közösségek jellemzőinek. A bevásárló közösséget a helyi termék értékesítésének egy formájaként is értelmezhetjük. A bevásárló közösségek önmeghatározásai alapvetően a tudatos vásárlást és a speciális végzett tevékenységeket emelik ki. A tudatos vásárlás egyfajta ideológia iránytűt mutat. Az együttgondolkodás alapvetéseit fogalmazza meg a közösségek számára, ideértve a termelőket és a vevőket is. Ennek fontos célja a lokális értékek fontosságának hangsúlyozása. A végzett tevékenységek közül a legfontosabb megkülönböztető karakter a termelők és vevők közötti kapcsolat biztosítása. A tapasztalat azt mutatja, hogy az előzetes rendelés az, ami leginkább megkülönbözteti a bevásárló közösséget a termelői piacoktól.

Ha megpróbálunk keresni egy a valamennyi bevásárló közösségre értelmezhető tömör, érvényes meghatározást, akkor a bevásárló közösséget egy olyan, a rövid ellátási lánc fejlesztéséért elkötelezett szervezatként/ csoportosulásként kell meghatározni, mely marketing és kommunikációs eszközökkel segít kapcsolatot teremteni a termelők és a fogyasztók között, megjeleníti a kínálatot, valamint értékesítési csatornát (webshop, termelői piac és bolt) tart fenn.

A bevásárló közösségek gyakorlati működésében fontos tanulság, hogy nem csupán kereskedelmi, árutermelési feladatokat látnak el, hanem különböző partnerségi kapcsolati hálókból közösségi, fenntarthatósági szemlélet- és értékformáló szerepet is betöltenek. Az egyes bevásárló közösségek működésében és gyakorlatában vannak általános vonások, de egyedi elemek is. A fogalmi és jogi szabályozatlanság miatt merül fel jónéhány kérdés a minőség-ellenőrzés, az élelmiszerbiztonság és a számlavezetés biztonságának gyakorlatában. Pontosan ezek a tulajdonságok irányítják arra a figyelmet, hogy a bevásárló közösségek eredményes és fenntartható működéséhez szükséges egy jól követhető működési keret, fogalmi meghatározottság, ami jelenleg nincs meg.

Irodalomjegyzék

1. Benedek Zs.(2014): A rövid ellátási láncok hatásai. Összefoglaló a nemzetközi szakirodalom és a hazai tapasztalatok alapján. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest.48 p. ISSN 1785-377X
2. Berényi I. (1992): Szociálgeográfia. Budapest Elte-Eötvös Kiadó. 150 p.
3. BORSOD (2019): Borsodi kosár- és cserekör, <https://www.facebook.com/magyararuk/posts/kedvesmindny%C3%A1ljanszervez%C3%BCnk-egy-termel%C3%B5i-v%C3%A1s%C3%A1rl%C3%B3i-kos%C3%A1r-%C3%A9s-cserek%C3%B6rt-borsod-megy/589250614452504/>, Letöltés: 2019. június 10.
4. Czene Zs.-Horkay N.-Ricz J. (2010): Helyi gazdaságfejlesztés Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Budapest Területfejlesztési Füzetek 2. VÁTI Nonprofit Kft. Területi Tervezési és Értékelési Igazgatóság Stratégiai Tervezési és Vidékfejlesztési Iroda
5. DEBRECENI SZATYOR (2019):6. Piac, ahogy mi szerejük- Debreceni Szatyor. http://www.szatyordebrecen.hu/site/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=113, Letöltés: 2019. július 20.
6. Egyél velünk helyit. (2017): Lőrinczi Zs. (szerk.) Esztergomi Környezetkultúra Egyesület Esztergom 58.p.
7. ÉN KOSARAM 2019 13. Az ÉN Kosaram Termelői és Kézműves Piac, <http://www.enkosaram.hu/page/homepage>, Letöltés: 2019. június 3.

8. ÉRD BEVÁSÁRLÓ KÖZÖSSÉG (2019):Önszervező Organikus Helyi Bevásárló Közösség, Érden, <http://kornyeztudatoselet.hu/minden-ami-bio/bevasarlo-kozossegek/natur-kosar-bevasarlo-kozosseg>, Letöltés: 2019. május 29.
9. G.Fekete É.(2014): Helyi termékek, szolgáltatások elismertségének erősítése a Borsod-Torna-Gömör Akciócsoport területén. Miskolc Reg-Lex Bt. 150.p.
10. G.Fekete É.-Siposné Nándori E.: (2013): A társadalom térszerkezete. Miskolc 159 p.
11. Handlerné Makkos D.-Ónodi Zs.-Schwertner J.(2012): Kincs ami nincs- Esettanulmány mint módszer a helyi gazdaság-fejlesztési kezdeményezések értékelésében és tervezésében In.:Falv Város Régió 1-2. pp.25-32
12. Kajner P.- Lányi A.- Takács-Sánta A. (2013): A fenntarthatóság felé való átmenet jó példái Magyarországon. MIS-ÖKO Kft, Budapest
13. Kápolnai Zs. (2017): A kiskereskedelem és a szolgáltatások térbeli jellemzői Pest és Nógrád megye aprófalvaiban. A Falu. 2017 32/1.
14. Káposzta J. (2007): Regionális gazdaságtan. Szent István Egyetem Kiadó, Gödöllő pp.59-68 .
15. Kérdő A. (2008): A tartalomelemzés elmélete és gyakorlati alkalmazása, Budapesti Gazdasági Főiskola, szakdolgozat 57 p.
16. KISKOSAR (2019) Mi a bevásárló közösség? <https://kiskosarbolt.hu/bevasarlo-kozosseg> Letöltés: 2019. július 23.
17. Kujáni K. (2015): Hogyan működik a rövid ellátási lánc Magyarországon előadás Kistermelői élelmiszerek útja a fogyasztókhoz. Hogyan működik a rövid ellátási lánc? Országos nyári szakmai konferencia 2015. július 27. Környezettudatosság a mindennapokban
18. NYÍREGYHÁZI KOSÁR (2019): Nyíregyházi Kosár Közösség, <http://www.nyiregyhazikosar.hu/>, Letöltés: 2019. augusztus 2.
19. Rapkay B.– Illés S.–Stárics R. (2013): A helyi gazdaságfejlesztés egyes gondolati előzményei és következményei. In.:Földrajzi Közlemények.137. 1. 28–39.
20. Réthy K. - Dezsény Z..(2013): Közösség által támogatott mezőgazdaság, Budapest. ÖMKI, 27 p.
21. Ritter K.– Nagy H. – Tóth T.(2013): Hátrányos helyzetű vidéki térségek és helyi fejlesztési lehetőségeik egy észak-magyarországi példán keresztül.In.: Lukovics Miklós – Savanya Péter (szerk.):Új hangsúlyok a területi fejlődésben. JATEPress, Szeged pp. 224-242.
22. Szabó D. (2014): A rövid ellátási láncban rejlő lehetőségek és veszélyek Magyarországon In.:Acta Carolus Robertus 4. év. 2. szám ISSN 2062-8269
23. SZATYOR BOLT (2019a): Bevásárlóközösség összeköt amit a jó élelmiszerekről gondolunk, <http://szatyorbolt.hu/bevasarlo-kozosseg>, Letöltés: 2019. április 18.
24. SZATYOR BOLT (2019b): Szatyor bolt: bevásárló közösség, öko bolt és zöldcatering egyben, <https://tudatosvasarlo.hu/cikk/szatyor-bolt-bevasarlo-kozosseg-oko-bolt-es-zold-catering-egyben>, Letöltés: 2019. július 10
25. SZATYOR EGYESÜLET (2019): Változások a bevásárlóközösségben egy fenntarthatóbb Szatyorért, <http://szatyoregyesulet.hu/hu/valtozasok-a-bevasarlo-kozossegben/>, Letöltés:2019. szeptember 5.
26. TATA BEVÁSÁRLÓ KÖZÖSSÉG (2019):Helyi bevásárló közösség szerveződik Tatán http://www.tata.hu/18193/helyi_bevasarlo_kozosseg_szervezodik_tatan, Letöltés: 2019. augusztus 14
27. TUDATOS VÁSÁRLÓ (2019a): Mit jelent a tudatos vásárlás? <https://tudatosvasarlo.hu/tve/gyik> Letöltés: 2019. szeptember 2.

28. TUDATOS VÁSÁRLÓ (2019b): Működő közösségi gazdaságok, dobozrendszerek és bevásárlóközösségek, <https://tudatosvasarlo.hu/cikk/mukodo-kozossegi-gazdasagok-dobozrendszerek-es-bevasarlokozossegek>, Letöltés: 2019. augusztus 28.
29. Új Magyar Lexikon K-Me 4. kötet Akadémiai Kiadó, Budapest. 627.p.
30. Ujszászi E.(2013): Termelői piac nyílik Csömörön In.:Csömöri Hírmondó XXI./8. pp. 12-13.
31. UNESCO (2009): A fenntartható fejlődés fogalma, célkitűzése, <http://www.unesco.hu/termesztudomany/fenntarthato-fejlodesre/fenntarthato-fejlodes-091214>, Letöltés: 2019. szeptember 15.
32. Vidékstratégia(2012): Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020, <http://videkstrategia.kormany.hu/> Letöltés:2018

DETERMINING THE SUCCESS FACTORS OF SETTLEMENTS BASED ON THE EXPERIENCE OF VILLAGE- RESEARCH

Melinda Molnár Nagyné

associate professor

Faculty of Economics and Social Sciences, Szent István University

E-mail: nagyne.molnar.melinda@gtk.szie.hu

Abstract

The settlements are value-carriers. Of course not every valuable condition is a key of the success. The objective of this study is to survey the general success factors of settlements. The settlements as autonomies due to their far-reaching role-system possess means of different characteristics, which can strengthen or even weaken each other's effects. One part of the instruments used by the settlements are unique, whereas other instrument work alike everywhere. The success of settlement depends on whether they are aware of the factors that determine their success, and whether they find their own effective tools to reach their objectives. This study presents which factors could we identify that determine success, based on our village seminar researches that have been ongoing since 2007.

Keywords: *sustainable development, success factors*

JEL classification: *R58*

LCC: *GF 101-127*

Introduction

It is generally believed that successful settlements can come into being where the citizens are also prosperous and successful; thus where the growth, the improvement of the quality of life appears also in the life of the community and of the individual. In this case the citizens are obviously content; they can create the properly multilateral and complex expression of interest (Bódi-Bóhm, 2000). However, this scenario cannot be considered as a standard. Interpreting the success of settlements as the set of individual successes is a bit simplifying and idealistic. The individual successes do not always provide clear communal values. There is not in every case a long-term sustainable development behind such a success (Nagyné Molnár M 2013). The wording 'sustainable' was published first by Lester R. Brown in his book about sustainable society in 1982. In his work, he based sustainable society on the environmental degradation caused by the increase of population and use of natural resources as small as possible, both in the sense of quantity and quality. (Brown 1982, cited by: Szlávik 2007). The logic of sustainable development also states that the fundamental objective is to improve the life conditions and the quality of life. Compared to the strategies which were oriented to economic growth, the main difference is the judgment about economic development; in this case the emphatic objective is not the quantitative growth of the economy but the development of quality, and the economy serves as a means for this. (Csete 2006). If we examine based on this, what determines the quality of the space to be improved, we can see that it is influenced by several, interdependent factors. The locally available, inherently natural resources are called local energies, whereas the relative benefits are called conditional energies (Nagyné Molnár 2013). The synergistic success of these factors can ensure the most dynamic development arc of settlements (Kovács 2001).

In this study I examine the social and economic success factors of the settlements based on concrete village research.

Material and methods

When establishing the model for the success factors of settlements, I built on the experience gained during the village seminar researches started in 2007. The village seminar workshop established partially by me has been researching continuously on 9 sample location. During the selection of sample locations, we were looking for locations that represent the characteristics of a process specific to a region. We used the village typing system of Beluszky-Sikos T. (2007) when we determined the characteristics of the villages selected. The 9 settlements examined: Siklód (Hargita county- Románia), Bag (Pest county), Komlóska (Borsod-Abaúj- Zemplén county), Baks (Csongrád county), Tiszaladány (Borsod-Abaúj-Zemplén county) Pázmánd (Fejér county), Átány (Heves county), Hollókő (Nógrád county), Egercsehi (Heves county). (Chart 1.)

In 2017, we began to return to our previous sites. This enabled the so called *trend monitoring*. The essence of *trend monitoring* is to follow the socially and economically relevant *chronological* changes of space. Going back to the sites from time to time allows us to see the changes in the research locations by recording the snapshots every now and then about the revealed characteristics in the analysis of economic, social, and regional principles at a specific timeline. It is thus important and desired that after summarizing the results of one specific deep-boring the regional analysis on the specific location should not be interrupted. Long-term monitoring makes it possible to understand the deeper economic and social relations of the settlement/area.

The model to be described is built on the complex methodological research done year by year by the village seminar research group. During this process, the prevailing village seminar research team gathers the documents containing the description of the social, economic, natural resources of locations and the articles, studies and books written by the aspect of different science areas (history, folklore, economic geography). Our secondary researches lay the ground for the primary research. During this process, interviews are made related to the topic in question with participants who possess information that is relevant for the specific subject. Personal observation, as a method, serves as a means of gathering information based on experience which might bring us closer to the mechanism of a local phenomenon, institute, program, etc. During the *observation without intervention* we gather information by observing the processes and phenomena, and watching them from the outside. An example for such a research is mental mapping or traffic counting. During *observation with intervention* we are active participants of the process (for example, in the research of local economy development). The objective of the survey is to get information about 30%-40% of households in the whole settlement in proportion to the population. We aim thus to have proportional sampling during the survey: we always get less samples from shorter streets, and more samples from longer ones. (Chart 1)

Chart 1: Locations of the village seminar researches

Name of the village	County	Type (Beluszky-Sikos T. 2007)	Supplementary information
Bag	Pest county	Has a good labor market, stagnant population, high number of commuters	1. The ratio of Romany has been significantly increasing. 2. The leading folk tradition village along the Galga.
Komlóska	Borsod-Abaúj-Zemplén	Population is rapidly decreasing, small villages with bad labor market and a significant number of agricultural workers.	1. Rusin village 2. Tourism is developing 3. The establishment of non-agrarian enterprises is significant (municipal governmental incentives)
Tiszaladány			1. It was transferred to BAZ county with a public administration change. 2. Tourism is non-existent, even though Tokaj is in the vicinity 3. The Romany minority is growing
Baks	Csongrád	Average labor market, decreasing population, settlements of miscellaneous functions	1. Young village (became independent in the mid-20th century), the twin of Ópusztaszer 2. No tourism 3. The ratio of Romany is significant.
Pázmánd	Fejér		1. Lies close to the edge of the agglomeration of Budapest 2. Part of the tourist destination of Velencei-tó
Átány	Heves	Bad labor market, middle-sized, stagnant villages with lots of commuters	1. A village with strong ties to peasant culture. 2. The Romany minority is significant
Egercsehi			1. Former mining village 2. The Romany minority is significant
Hollókő	Nógrád	Small village with unfavorable demographic processes, but considerable touristic roles	1. World Heritage 2. Aging village
Siklód	Hargita	-	Cross-border, only Hungarian-populated dead-end village with a decreasing population, in the shadow of the Sóvidék's "tourism industry".

Edited by: Melinda Molnár (2017) 94.p.

Results

The interpretation of the success of settlements

Success cannot be reduced to one sole factor. Although in the first place the public opinion interprets the success of the settlements from an economic viewpoint, in fact the success of a settlement is depending on several socio-economic factors. The socio-economic factors are in interaction with one another (Káposzta J. 2011). The field-research done in domestic

settlements also prove this. The factors determining success are thus complex. Every factor that influences the local condition of existence and the quality of life has an effect on the development of the settlement, thus also on its success (Ludescher G. 2010). Behind the successful settlements stands a stable economy and community. According to Bartik (1995) and Čapkova (2005) the emphasis is on the positive quality of life besides having a sustainable development (Nagyné Molnár M. 2013).

Factors of success

On the basis of our field experience the following factors can be seen as the factors contributing to the success of the well-working settlements (Nagyné Molnár M. 2013):

- Useful local conditions
- Innovation seed (initiative force)
- Genuine management of the settlement
- Synchronization between the innovation seed and the management of the settlement
- Acceptability of the plans for future in the mind of the local people
- Active local community
- positive shadow-effect
- accessibility of the transportation
- positive internal image
- positive external image

The *useful local conditions* are such material things, regional circumstances, human resource-elements, which represent unique values in every settlement. To put it into other words, these sources are the settlement's material, mental and spiritual values. The wealth of the settlement can be counted among the *material values*, including the national wealth and the private means. Due to its nature the national wealth for the most part is nowadays charged with problem-solving and often with mortgage, thus it is difficult to mobilize it. Regarding the private means it can be said that they can be accessed usually only with the approval of the owner. Nevertheless, both kinds of these properties contain the possibility to create value. The typical method of the economic development of the wealth is converting it into money, the burdening, taking into the collective business (PPP constructions). But changing the development possibilities belongs also here, by this means overestimating wealth (e.g. regarding agricultural territories, or the alteration of the building possibilities). Similarly, the settlement's revenues can be regarded as material values, which secure the funds of everyday functioning, but along the proper scheme sources can be detached for other value-creating goals. The local communities' mental capacity and relations capital can be seen as *mental values*. Among the settlement's mental treasures are for instance the local architectural values, but the local historical values, which were accumulated by the local population can also be counted here. Thus to prosper locally explicit and also tacit knowledge is essential. The settlement's *spiritual values* are also counted as significant treasures. The genius loci manifest itself alike in the architectural environment, in the cleanness of the settlement but also in the speech of the people, their relation to each other and to the guests (Nagyné Molnár M. 2013).

However, the useful local conditions in themselves make no settlement successful. It is important to have an active innovator force, **innovation seed**; to have an innovator, active team which can create concepts worthy of development and ready-to-submit applications out of ideas.

Certainly, the authentic local management is also crucial. It is an important experience we gained that the local management is not made authentic by getting power through the empowerment of the majority, but by serving not only the direct sympathizers but also the whole population of the settlement.

It is a lucky situation, when there is *synchronization between the innovation seed and the genuine management of the settlement* thus they cover each other. This means that shaping the directions of future-serving changes, innovations and the acceptability of the plans for future in the mind of the local people meet in the work of the local management of the settlement thus strengthening each other. It is less lucky and leads often to failure (for instance to by-elections) when the innovation seed and the local management do not support each other (Nagyné Molnár M. 2013).

Based on our field experience, it seems a common mistake that although the innovation seed, the authentic settlement management exists, and good local settlement management can be found, the planned investments, innovations, changes are not embedded properly into the local society by the settlement management. The “socialisation” of plans takes place but it is rather pro forma. As a matter of fact, it can ruin even good plans if it does not have the necessary social acceptance.

It is a very important, successful determining value of a settlement, to have a “seed” which unites and moves the community and if people representing various interests, values can connect to this. An *active local community seed* is thus needed. The community’s internal structure, dynamics is a value, which can turn into a strategic resource when helping in mobilizing the local economical, social resources. In the active local communities, however, it is often a problem that only a narrow company is active in truth. This can be a problem due to the fact that in such a society the beneficial effect of the building of society by the active seed is not felt in the wider community. In itself the activity of a narrow community seed cannot result in a lasting success if behind it there is no adequate support from the part of the local community. The communal activity serves properly the success of the settlement only where the whole of the local community or at least the majority of it is supportive (Nagyné Molnár M. 2013).

The so-called “*shadow-effect*”, when evaluating it as the factor determining success we start from the examination of a larger region determining the settlement’s success. Our starting-point is that a settlement can be successful if that region, where it exists, is strengthening its efforts, secures support, and it has partners in geographical proximity to exploit the opportunities (Piskóti 2012). Nevertheless, the shadow-effect works not only in a positive sense but also in a negative one. We can experience this when the settlement possesses extraordinary potential but the medium, with which they are in geographical connection, holds it back, does not let it develop (Nagyné Molnár M. 2013).

Usually the *accessibility of transportation* is also an important factor of success. It is a fundamental advantage if the economical centres are easily and quickly accessible (with public transport and/or individual transport). The accessibility of the economical centres is a key issue not only for the role of employment in the centre but because the economical centre also secures the educational, cultural, health, etc. provision belonging to the higher quality of life (Nagyné Molnár M. 2013).

A settlement can be successful for the long term only if it has an own *internal image*, namely if the people living in the given region have a positive image from their own settlement.

Nevertheless, a positive image can be built from a miscellaneous and controversial image. This needs adequate community building, well-defined goals; such ones as everyone can undertake, with which everyone can identify themselves. The head of the settlement has to be fully aware of the fact how the locals see their own settlement, what they regard as their strength, their weaknesses, dangers, opportunities (Nagyné Molnár M. 2013).

The *external image* is also significant from the viewpoint of the settlement's success. It is important that the settlement should be generally known, preferably with a positive content. It cannot be expected from every settlement to have a popularity identical with a touristically much frequented settlement. Nevertheless, it is important that every settlement should build its external image according to their conditions/opportunities, and to communicate it properly to the appropriate group. The external image of the settlements takes form thus partly with conscious communicational activity, partly with the not necessarily controlled common talk. When shaping the external image with conscious communication the aim is to create the settlement's own image, and to learn how to display itself, make it attractive and arouse interest in others (Nagyné Molnár M. 2013).

Conclusions

The main conclusion is that the success of the settlements cannot be reduced to one sole impact. Another misconception is that the success of the settlements is due to economic factors. The truth is that one part of the success factors is not at all an economic factor, but other impacts, which determine the quality of life. When establishing the structure of the success factors of settlements, I built on the experience gained during the village seminar research started in 2007. It is based on a complex socio-economic research of 9 specific villages.

There is no recipe for the success of settlements. On the particular spot, at the particular time every settlement has its own way to reach its success. The settlements and the surrounding social, economical sphere are constantly changing. Among the continuously changing conditions, those settlements can be truly successful which are able to adapt to their environment. On the basis of our field experience, the following factors can be seen as the factors contributing to the success of the well-working settlements: useful local conditions, innovation seed (initiative force), genuine management of the settlement, synchronization between the innovation seed and the management of the settlement, acceptability of the plans for future in the mind of the local people, active local community, positive shadow-effect, accessibility of the transportation, positive internal image, positive external image.

References

1. Bartik, T. J. (1995): Economic Development Strategies. Upjohn Institute Working Paper No. 95-33. Kalamazoo, MI: W.E. Upjohn Institute for Employment Research. http://research.upjohn.org/up_workingpapers/33
2. Beluszky P.- Sikos T.T. (2007): Változó falvaink (Magyarország falutípusai az ezredfordulón) Magyarország az ezredfordulón/ Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián IV. A területfejlesztési program tudományos alapozása Budapest MTA Társadalomkutató Központ
3. Bódi, F.- Böhm, A. (2000): A sikeres és sikertelen településekről (About Successful and Unsuccessful Settlements) In: Bódi F.- Böhm A.: Sikeres helyi társadalmak Magyarországon (Successful Local Society in Hungary) Agroinform Kiadóház Budapest

4. Brown, L. R. (1982): Building a sustainable society. Society, 1982, Volume 19, Number 2, p. 75
5. Čapková, S. (2005): Local Government and Economic Development. — Čapková, S. (ed.) Local Government and Economic Development. Open Society Institute, Budapest, pp. 1-19.
6. Csete, M. (2006): A fenntarthatóság helyi megvalósítása. Gazdálkodás Agrárökonómiai Tudományos Folyóirat. (50) 16. sz. különiadás
7. Káposzta, J (2011): Regionális Gazdaságtan Budapest Szaktudás Kiadóház ISBN 978-615-5224-10-2
8. Kovács, Z. (2001): A települések fejlődése. In: Beluszky P- Kovács Z.- Olessák D. (szerk): A terület- és településfejlesztés kézikönyve. CEBA Kiadó. pp. 67-91
9. Ludescher, G. (2010): A vállalkozások és a közösségek szerepe a rurális térségek megújulásában (Function of the enterprises and communities in connection with regeneration of the rural areas) IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs, 2010, 148 p.
10. Molnár, M. (2017): A SZIE faluszeminárium, mint speciális vidék-kutató műhely Pro Scientia Ruralis 2:1 pp- 92- 101
11. Nagyné Molnár, M. (2013): Terület- térségmarketing (Regional marketing) ISBN 978-615-5183-79-9 Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma
12. Nagyné, Molnár Melinda (2013)? Factors of success in case of local society DETUROPE: CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF TOURISM AND REGIONAL DEVELOPMENT 5 : 3 pp. 63-70. , 8 p.
13. Piskóti, I. (2012): Régió és településmarketing (Regional and Settlement marketing) Akadémiai Kiadó Budapest
14. Szilávik, J. (szerk.) (2007): Környezetgazdaságtan. BME GTK Közgazdaságtudományok Intézet. Budapest: Typotex Kiadó.

THE MAIN TRAITS OF THE HUNGARO-TAIWANESE ECONOMIC RELATIONS WITH SPECIAL FOCUS ON THE TRADE WITH AGRICULTURAL PRODUCTS

György Iván Neszmélyi

professor

Budapest Business School - University of Applied Sciences

E-mail: neszmelyi.gyorgy@uni-bge.hu

Abstract

This paper provides the reader with a thorough insight into the bilateral economic relationship between Hungary and Taiwan. Due to the One-China policy Hungary – and most countries in the world – do not have formal diplomatic or political contacts with Taiwan, however Taiwan as an autonomous economic entity seems to be a promising partner for Hungary and other European countries, even though due to the huge geographic distance and to the relative less-known market environment the amounts of trade turnover and investments have still been modest. Taiwan, due to its natural and social endowments cannot produce enough food for its population, therefore it is merely reliant on imports. Due to the mentioned distance and being closely embedded into the European economic integration, Hungary definitely cannot be among the main food suppliers of Taiwan, but still there are market segments (like chilled poultry) in which Hungarian companies can be successful, if they focus not only on the product quality but also on the marketing promotion.

The paper makes mention about some additional ideas of joint co-operation in the food production, like potentials in Mangalica breeding, as it has also started in Taiwan a few years ago.

Keywords: *Hungary, Taiwan, food demand, trade, investment*

JEL classification: *R11, R53, F14, O53, Q17*

LCC: *HF3000-4055; HF1021-1027*

Introduction

The basis of the Hungaro-Taiwanese relations – from political point – is that Hungary follows the One-China Principle, which means it does not maintain diplomatic relations and official inter-governmental co-operation with Taiwan. However, beyond this frame Hungary is interested in the development of relations in the fields of economy, culture, education, science and technology and human relations.

The relations look back slightly more than a quarter of century now. As starting point the year 1990 can be considered, when the Hungarian Chamber of Economy (MGK) – with the consent of the Hungarian government - and its Taiwanese partner agreed to open a trade representation in Budapest (called Taipei Trade Office) functioning on the basis of the private international law. The intention and the objective were the improvement of the economic relations, tourism and other fields. This office was the very first Taiwanese mission in Central and Eastern Europe. In 1995, it changed its name to Taipei Representative Office. From point of the same reasons and motivations and under similar conditions the Hungarian Trade Office was opened on 23rd July, 1998 (Hungarian Trade Office, 2017).

Material and methods

The author used both secondary and primary research to gain the necessary information for the present paper. The secondary research was conducted along bibliographic review (available in international and Taiwanese sources) moreover statistical data, the author used from various Taiwanese and Hungarian databases (DGBAS, HCSO, World Factbook) and from the Directorate General of Customs, Ministry of Finance of Taiwan.

As for primary research the author as research fellow spent two months in 2017, then in 2019 another one month in Taiwan, in both cases with the fellowship of the Oriental Business and Innovation Centre (OBIC) of Budapest Business School. These occasions gave him very good opportunity to establish personal contacts and carry out discussions and interviews with a number of professionals and experts from the fields of business, farming and administration. So, the gained first-hand information and experiences merely contributed to the outcome of the present paper to which the author used his previously published papers, like Neszmélyi (2017) as well.

About Taiwan in nutshell

The island of Taiwan (formerly called Formosa) is located off the south-eastern coast of the continental China, at the western edge of the Pacific Ocean, between Japan and the Philippines. The Central Mountain Range divides the east and west coasts and stretches from north to south. With Japan to the north, mainland China (the People's Republic of China, PRC, hereinafter: mainland China) to the west, and the Philippines to the south, Taiwan has always been a location of strategic maritime importance since ancient times. (See map of Taiwan in Figure 1.) It has played an important role in the development of Asia as well as in world history, politics and trade. As a result, Taiwan, which comprise several smaller archipelagos in the South China Sea as well) now enjoys a high level of openness and cultural diversity.

Taiwan has a dynamic capitalist economy with gradually decreasing government guidance on investment and foreign trade. Exports, led by electronics, machinery, and petrochemicals provided the primary impetus on its economic development. This heavy dependence on exports exposes the economy to fluctuations in world demand. Taiwan's diplomatic isolation, low birth rate, and rapidly ageing population are other major long-term challenges. According to estimated figures of CIA World Factbook (2017), Taiwan's PPP-based GDP (purchasing power parity) was 1.125 trillion USD, GDP (official exchange rate) was 519.1 billion USD (2015), while the GDP real growth rate was 1% (2016). The per capita GDP (PPP) was 47,800 USD (2016), while the ratio of gross national saving was 35.7% of GDP (2016). In 2016, the composition of GDP by sector of origin was as follows: agriculture (1.8%), industry (36.1%) and services (62.1%) (CIA, 2017).

According to Statistics Times (using database of IMF, October, 2016), Taiwan was at No. 21 place in terms of the amount of GDP on current price basis and No. 21 in purchasing parity basis (PPP), while foreseeably it would keep its present position in 2020 in PPP basis. On current price basis, it would likely slip one grade back to the 22nd position.

Food supply and demands in Taiwan

The East Asian region, where Taiwan is located, is characterized by regular monsoon rain, together with mountainous, undulated topography in which irrigation water can be controlled relatively easily even at the family and community levels. This made the region suitable for rice

production in the frames of small family farms, which were organized into village communities long ago. The agrarian structure — established before the modern era — involved smallholder farms on an average of about one or less than one hectare, predominantly dependent on rice cultivation. The rural community was traditionally subordinated to landlords, land-owning cultivators and landless tenants before the land reforms after the Second World War (Honma – Hayami, 2009).

The ratio of total agricultural land is 22.7% (roughly 810,000 ha), the arable land is 16.9% and the ratio of lands covered by permanent crops is 5.8% (estimated figures of 2011 in CIA World Factbook, 2017). The amount of irrigated land is 3,820 km² (2012). Data of the Taiwanese Council of Agriculture (CoA) refer to 796,618 ha total land under cultivation in 2015 (see Table 5). Mention must be made about the opinion of Taiwanese experts, like Hsu (2017) who considered the official statistical figures overestimated, and he considered the realistic amount of the total cultivated land actually 4-500,000 ha only (Hsu, 2017).

Due to the natural endowments, Taiwan faces scarcity of arable lands and food production capacity. The island, which is almost three times smaller than Hungary (36,000 km²) is merely covered by mountains, while the population is more than twice than it is in Hungary (23 million). The main role of the Taiwanese agriculture is to supply the domestic market with food. With the exception of rice, self-sufficiency is low, Taiwan need a considerable amount of imported food from nearly all kinds of commodities. Before the Tsai-administration (from 2016), policy-makers did not consider much importance of developing agriculture. Nowadays there are a few positive signals that Taiwanese agriculture started to shift towards a quality-based production. Taiwan is, therefore, heavily dependent on food imports, especially meat products (poultry and beef), animal feed and even fresh fruits. About the latter mention must be made that Taiwan has one of the world's highest per capita consumption rates of fresh fruit. In 2015, Taiwan imported approximately 623 million USD worth of fresh fruit, a 1.8% increase from the previous year (Doing Business in Taiwan, US, 2016).

Since the beginning of the global economic crisis of 2008 Taiwanese has been in a downturn phase. This is because of the overdependence on exports. Both investment and consumption are growing at a slow pace. It can be said in general that usually, rich and more developed nations have been the supporters of free trade in recent times (Sági - Engelberth 2018), but they are usually much more interested in to increase their exports, than opening their markets in front of imports. The huge geographic distance, various administrative restrictions and sometimes the lack of information about the Taiwanese market and food consumption habits may hinder European exporters. However, the trade turnover between Taiwan and the European Union member states gradually growing (Neszmélyi, 2019), and among the EU members Hungarian exporters have also been trying to strengthen their positions on the Taiwanese market.

The bilateral trade

The economic relationship, including the turnover in trade between Taiwan and Hungary is relatively modest. The bilateral trade in 2015 was 1.6% of the total EU-Taiwan turnover (EU-Taiwan Factfile, 2016). According to the data of the Hungarian Central Statistical Office (HCSO) in the year 2016, the value of Hungarian exports to Taiwan was 174.3 million USD (156.9 million EUR), however, it was an increase of 6% comparing to the preceding year.

From among the characteristic product groups the export of animal products to Taiwan grew in the fastest pace, at 74% (from 21.5 to 37.5 million USD) reaching 21.5% share in the entire Hungarian export to Taiwan. After Japan and P.R. China, Taiwan is the third largest export

market for Hungarian animal products (and in global terms Taiwan is No. 16). Within animal products the biggest volume was pork (28 million USD, +72%), poultry meat (2.6 million USD, +275%), from feather and down (6.4 million USD, +169%). Other agricultural products were exported to Taiwan in value of 5.7 million USD, from which frozen vegetables (potatoes, sweet corn and green peas) were in 3.29 million USD and wine and sparkling wine (champagne) were in value of 377 thousand USD (Lőrincz, 2017a).

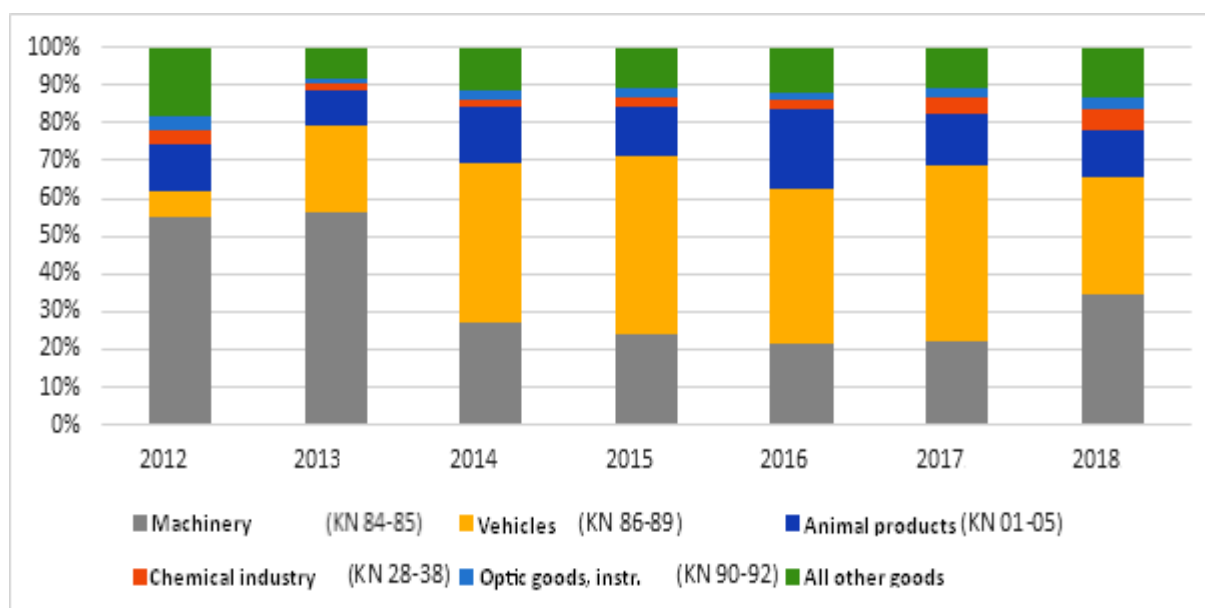
In case of machinery and vehicles the Hungarian exports slightly fell (7% and 5 % respectively), the value of exports in these product categories were 38 and 73.5 million USD in 2016. In case of motor vehicle export Taiwan is the No. 4 export market in Asia for Hungary after China, Japan and South Korea. The above items constituted the 89% of the entire Hungarian export to Taiwan.

According to the data of the Hungarian Central Statistical Office (HCSO), the amount of Taiwanese imports to Hungary has been continuously shrinking and it has a positive impact on the bilateral trade balance – the trade deficit of Hungary was halved during the recent 5 years

In 2018 Taiwan was the No 6 biggest export market for Hungary in Asia. According to the Hungarian Statistical Office (KSH, HCSO), the sum of the total Hungarian exports sent to Taiwan in 2018 was 176.6 million USD. This amount is similar in range to the exports of 2016 but less than the exports were in 2017 by 19%. In the other hand the Taiwanese statistical office, it was 292 million USD which would mean a 5% growth comparing to 2017. The vast majority of the Hungarian exports were machinery (36%), motor vehicles (32%) and food products (13%). (The Taiwanese import ban imposed because of the African swine fever epidemic appeared in Hungary in 2018 harmfully affected (-12,8 M USD) the Hungarian food exports to Taiwan which in March 2018 still had a positive impetus due to the extension of the list of approved meet factories.

The value of Hungarian poultry exports to Taiwan was 0.5 million USD, on which the negative impacts of the bird flu epidemic (2017) can also be seen (in 2016 the poultry meat exports were 2.5 million USD). However, the feather exports could further grow to 13.3 million USD. From animal products, after Japan and Mainland China, Taiwan is the No. 3 biggest export market for Hungary. The exports of plant-based food products (mainly frozen vegetables) shrank by 30% since 2016. The exports of machines grew (+29%) while the same of motor vehicles decreased (-46%), the amounts in USD were 63.3 million and 56.8 million respectively. In motor vehicle exports Taiwan is still No 4 biggest export market for Hungary in Asia (after Mainland China, Japan and the Republic of Korea). The mentioned product categories (food products, machines and motor vehicles) provided the 81% of Hungarian exports to Taiwan (See Figure 1). According to the HCSO data Hungary's imports from Taiwan amounted 557.5 million USD in 2018 which was 19% less than in 2017. The total turnover was 734.1, the balance for Hungary was -380.9 million USD, both are many-years bottom values (see Table 1)(Lőrincz, 2019b).

Regarding the structure of the Hungarian exports to Taiwan it can be said that many years ago more than two thirds of the exports derive from the supplies of machines and motor vehicles, however their proportion reversed. Since 2014 the ratio of the animal products has been increasing continuously and this trend still continues in spite of the import-limitations in 2017-18. Moreover, during the recent years, from the category "other goods" several groups of products became significant with gradually increasing proportion within the exports, like chemical products, medical and other precision instruments (Lőrincz, 2019b).

Figure 1: The structural breakdown of the Hungarian exports to Taiwan according to product categories

Source: Lőrincz, 2019b, on the basis of Source: Hungarian Central Statistical Office (HCSO) data, 2019

Table 1: Figures of the Hungaro-Taiwanese trade turnover (million USD)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Hungarian exports to Taiwan	91.9	138.6	147.6	164.7	174.3	217.4	176.6
Hungarian imports from Taiwan	1,176.5	990.0	800.9	660.7	642.6	688.3	557.5
Total turnover	1,268.5	1,128.6	948.5	825.4	816.9	905.7	734.1
Balance	-1,084.6	-851.4	-653.3	-495.9	-468.3	-470.9	-380.9

Source: Lőrincz, 2019b, on the basis of HCSO data

The data of the Taiwanese statistical office (DGBAS) usually show 30-40 % higher values in Taiwanese imports (Hungarian exports), however in case of figures of 2018 the difference was over 60%. According to this in 2018 the Taiwanese imports from Hungary were 292 million USD (176.6 million USD according to HCSO). Analyzing the Central European region (See Table 2), it can be also seen that the Visegrad-group's exports to Taiwan grew by 18% (the exports of the total EU28 grew by 7%). In 2018 Hungary's share in the total Visegrad group's exports to Taiwan was 27% (Lőrincz, 2019b).

Lőrincz (2017b) added that Taiwan has a great potential for broadening the scale of goods for export. He mentioned as an example that cheese and other dairy products could be another good opportunity, as nearly all dairy products are sold in premium price category, in spite of the fact that products of those European companies are also available – at high prices – which are not symbolizing the highest quality. In Taiwan Hungarian or other foreign companies may sell many kinds of goods with success, but it needs a lot of efforts, first and foremost very intensive and costly marketing activities.

Table 2: Trade turnover of Hungary and several other Central-Eastern European countries to Taiwan according to the Taiwanese statistical, data (million USD)

Country	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Czechia	199.7	193.8	217.2	239.9	239.8	286.6	338.8
Hungary	115.8	159.8	202.8	236.3	245.6	277.1	292.0
Poland	205.2	216.2	252.1	203.1	214.8	276.6	250.0
Slovakia	57.9	52.6	60.9	58.0	61.0	61.5	179.6
<i>Visegrad 4</i>	<i>623.6</i>	<i>622.5</i>	<i>733.1</i>	<i>737.3</i>	<i>761.2</i>	<i>901.8</i>	<i>1060.5</i>
Austria	461.8	474.3	516.8	497.9	499.5	522.4	658.1
Romania	58.0	67.0	83.6	96.0	91.345	106.5	115.3

Forrás: Lőrincz, 2019 on the basis of DGBAS data

An interesting example – Mangalica breeding in Taiwan

The Mangalica pig is the only porcine species native to Hungary, however they can also be found in the surrounding Central-East European countries as well. The most remarkable characteristic of Mangalica is that its whole body is covered with abundant thick blonde hair and thus it is known colloquially as "the pig-sheep". The distinguishing feature of Mangalica is its fat, as its name indicates, since, in Hungarian, Mangalica or Mangalitsa means "pork with a lot of fat". Besides being extremely fatty, they are very pastoral and resistant to some diseases.

This pig lives three times longer than normal breeds, and during this time, it forms a very high proportion of fat in the bacon under its skin. Then this fat delicately infiltrates all the flesh and gives it a beautiful and delicious mottling. (Mangalica.com).

Michael Ming-qian Peng, a young Taiwanese entrepreneur a few years before decided to start farming as well, and found a way, which was still considered new and unique in Taiwan. Besides having exotic pets as special attraction around his restaurant (he has mountain goats from Peru, and alpacas from New Zealand), he started with pigs as well. However, he did not choose from among the generally bred varieties, but he decided to breed Mangalica pigs. The initial stock (3 boars and 11 sows) he imported from a year before (from Czechia, not from Hungary), and now he has already 60 pigs in a provisional, semi-open stable in a rented land in a mountain area in Sanzhi, in the outskirts of Taipei. He said the climate is cooler there, which is more favourable for the pigs. He plans to extend his stock over 1,000 in short run, and in longer run he plans to sell them also to mainland China. He explained he used quality fodders, he fed them with pumpkins, potatoes and carrots. He added, although it was more costly for him that regular feed, pigs usually received, but the quality of meat would be also higher, so it would worth financially more on the market and also would be healthier for human consumption (Peng, 2017).

Future prospects

Lőrincz (2017b) also mentioned about those various constraints that hinder the expansion of exports to Taiwan: tariffs and miscellaneous non-tariff barriers, the bureaucracy, the extremely rigorous registration processes (in case of foodstuffs and medicines) and others. He revealed as another constraint the fact, that being not recognized as independent state by the majority of the international community, Taiwan could not join various international professional agreements and organizations (with the exception of WTO), therefore, the lack of recognition of

international protocols and standards (like single European standards) means also a problem. Hence in case of food exports each EU member has to undergo the procedures at Taiwanese authorities individually (Lőrincz, 2017b).

Hungary remained No. 14 exporter to Taiwan within the European Union (after DE, NL, FR, IT, GB, IE, ES, SE, AT, BE, FI, DK and CZ), keeping the same position like in 2016 and 2017. Regarding the year 2018 there is an extremely huge gap between Hungarian and Taiwanese statistical databases – according to HCSO Hungary's exports to Taiwan fell by 25 %, while Taiwanese data show 5% growth comparing to 2017. It might make analysts confused as neither for the author nor for the source (Lőrincz, 2019a) it was clear what makes the differences between HCSO and DGBAS methodology. Anyhow, Taiwan and Hungary strive to mutually show gestures towards each other to broaden the chances of mutually beneficial trade activity. From January 2018 Hungary was authorized to export poultry meat to Taiwan again, and in March 2018 11 further poultry and pork processing companies were registered to the list of approved companies by the Taiwanese quarantine authorities. These recently approved companies could potential contribute to the Taiwanese food supply (and to the Hungarian food exports) in a value of 15-25 million USD. However, this favourable period was short as in April 2018 Hungary was put to the list of banned countries because of the swine fever, however till then – in the first quarter of the year – Hungarian pork exports exceeded the amount of 6 months exports of the preceding two years. The potentials of the market enlargement however are still given as the main Hungarian suppliers of the meet exports to Taiwan (e.g. Pick, Pápa Meat) are located in non-infected areas and concluding the negotiations on regionalization could bring a solution to this issue and the Taiwanese partner seems to be open for that (Lőrincz, 2019b).

Conclusion

Hungary and Taiwan have minor share within each other's trade, however in V4 or EU28 comparison Hungary's trade activity still exceeds its dimensions. There are still good opportunities and potentials along which the trade and even investment activities could be extended in the future.

Regarding the state and future of the Hungaro-Taiwanese relations in the agricultural field it can be said that with continuous market research and marketing efforts, in parallel with intensive lobbying the Hungarian agricultural exports can be further increased, especially in case of meat products, however other product categories, like cheese, wine or other unique Hungarian products (Hungaricums) could have good chances as well. An example for the latter could be the idea: with Hungarian professional background and marketing support, Mangalica pig production might be a mutually beneficial business in the future.

References

1. CIA (2017): Central Intelligence Agency (USA): The World Factbook (Taiwan) online information and database, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tw.html> https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_tw.html (Date of access: 12.04.2017)
2. DGBAS (Treasury Department of the Ministry of Finance of Taiwan, Bureau of Trade, Statistical Office), Directorate General of Customs, Ministry of Finance of Taiwan
3. Doing Business in Taiwan: 2016 Commercial Guide for U.S. Companies US Commercial Service, Department of Trade, June, 07, 2016, 128 p. http://2016.export.gov/taiwan/static/get_file/2016%20TCG_Taiwan_Commercial_Guide_eg_tw_101613_295820.pdf - (Date of access: 18.04.2017)

4. Honma, M. – Hayami. Y. (2009): Distortions to Agricultural Incentives in Japan, Korea and Taiwan Agricultural Distortions Working Paper 35, December 2007 (revised September 2008)
5. Hsu, S-J. (2017): The author's personal discussion and interview with Prof. Hsu, Shih-Jung, Center for the Third Sector, Department of Land Economics, National Chengchi University, Taipei, 09th May, 2017. Hungarian Central Statistical Office (HCSO, KSH), <http://www.ksh.hu/?lang=en>
6. Lőrincz, D. (2017): 2016. évi magyar-tajvani külkereskedelmi statisztika (Hungaro-Taiwanese Foreign Trade Statistics). Information of Hungarian Trade Office in Taipei, 2017, 1 p.
7. Lőrincz, D. (2017b): The author's personal discussions and interviews with Mr. Dániel, Lőrincz, Investment and Trade Director of the Hungarian Trade Office in Taipei, 26th March 2017; 04th May, 2017, 10th May, 2017.
8. Lőrincz, D. (2019a): Personal interview with Mr. Dániel Lőrincz, Commercial Director of the Hungarian Trade Office in Taipei, 18, April, 2019
9. Lőrincz, D. (2019b): 2018. évi magyar-tajvani külkereskedelmi statisztika (Annual Report on Hungaro-Taiwanese Trade Statistics of 2018) Hungarian Trade Office in Taipei, March, 2019
10. Mangalica.com website, <https://www.mangalica.com/en/characteristics-of-the-mangalica-breed/> (Date of access: 10.12.2019)
11. Neszmélyi, Gy (2017): The Challenges of Economic and Agricultural Developments of Taiwan: Comparison with South Korea, Tribuna EU s. r. o., Brno, 2017, 152 p. ISBN: 978-80-263-1331-1
12. Neszmélyi, Gy (2019): Economic and Social Factors In Taiwan's Competitiveness With Special Focus On The Taiwan-EU Trade Relations, *Studia Mundi - Economica* Vol. 6. No. 1.(2019) pp. 165-179
13. Peng, M-Q, M. (2017) The author's personal discussion and interview with Peng, Ming-qian, Michael, entrepreneur, during his on-site visit in Sanzhi, 10th May, 2017
14. Sági J. - Engelberth I. (2018): The Belt and Road Initiative – a Way Forward to China's Expansion Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations 4:(1) pp. 9-37. (2018)

**TATA: COLLAPSE OF THE KARST WATER SYSTEM
POLITICAL AND ECONOMICAL ASPECTS OF AN ENVIRONMENTAL
CATASTROPHE IN HUNGARY, 1950-2019**

András Nyíró

PhD student

György Enyedi Doctoral School of Regional Studies, Faculty of Economics and Social
Sciences, Szent István University
E-mail: andras.nyiro@gmail.com

Abstract

Springs and karst water played an important role in Tata's identity. The town developed a serious bath culture in the 19th century. Coal mining started at the same time in the neighbouring Tatabánya. Due to geological conditions, mining was endangered by karst water. For this reason, karst water has been increasingly pumped in Tatabánya. In the 1950s, water lifting became so large that there was a shortage of drinking water. In the 1960s, the depletion of springs in Tata, and then the re-emergence of karst water determined urban politics and public life. Disaster relief continues to this day on Tata.

Keywords: *Urban development, mining, environmental economics, regional economics*

JEL classification: *O15*

LCC: *HN*

Introduction

As a result of water extraction, one of the greatest human-made ecological catastrophes of Hungary occurred between the 1950s and 1980s. The importance of the topic is also underlined by the fact that 20-25% of the world's population is dependent on karst water.

The coal in the area is covered by karst water. In order to extract the coal, it is necessary to pump out the water. From the 1950s, more water was pumped out of the karst reservoirs than it was from the rain. Water supply has overturned, and since the 1950s there has been a general shortage of drinking water around the major mining towns.

The disaster and its social consequences are most clearly shown in the history of the Tata springs. Due to the intense drainage of the karst water system, the springs have dried up and the centuries-old bathing culture has ceased. Thirty years after stopping the water extraction, receding karst water endangers the housing of citizens.

Material and Methodology

Recently, more and more research has focused on analyzing the environmental impacts of human activities. In my narrower topic, there have been numerous studies in the mining literature from an economic and geological perspective. The literature on groundwater hydrological research focuses primarily on the scientific aspects.

I investigate the environmental consequences of water extraction using historical methods. I regard the literature of geohydrological research as the primary source. András Csepregi's studies provided a reliable starting point for understanding the processes. (Csepregi, 2014) (Csepregi, 2007)

Elemér Szádeczky-Kardoss 's short article: *The karst water map of the Transdanubian Mountains* became the starting point of the literature. (Elemér Szádeczky-Kardoss, 1948) Ferenc Kassai's study on Paleogene coal mining and karst water defense provides a broad framework for this. (Kassai, 1948) The mature, confident summary of Sándor Vitális: *The development of mine water defense and mine water utilization* has also provided a useful framework for understanding the relationship between karst water and mining. (Vitali, 1963)

I treated the hydrogeological literature of the 1980s with strong criticism. In the writings of Árpád Lorberer and Pál Liebe, I found subjective elements and factual contradictions. At the same time, their writings on the history of karst water research reliably summarize the development of the institutional system of Hungarian hydrogeology. (Balásházy, et al., 1986), (Böcker, 2003). In 1988, a 20-year prognosis was made in VITUKI, and its validity was confirmed 15 years later by measurements. (Hajnal et al., 2015)

After exploring the sources, my task was to identify the key players and events in the story. To do this, I had to compile a detailed chronology of events. There are also chronologies and chronological workings on the history of mining and hydrological research in the secondary literature of the subject. The difficulty was that they were not collated and there was no uniform chronology of the subject.

Results

The Tata springs are one of the largest natural outlets of the karst water system of the Transdanubian Mountains. (Fogarasi, 2001)

The use of water from the Tata springs dates back to the Romans. The Romans built a 15 km long aqueduct to supply water to the Legion's camp in neighboring Brigetio. (Tóth, 2002)

A map of 1587 depicted a spa alongside the Tata Castle and mills. The spa was rebuilt between 1733 and 1738, and a 21 °C spring burst through holes in the plank floor at the bottom of the pool. (Körmendi, 2004) In 1747 Sámuel Mikoviny built the Általér Canal from the Great Lake of Tata to the Danube, draining the surrounding swamps. (Deák, 1995)

From the middle of the 19th century the bath culture in Tata flourished. In 1845, a swimming pool was built in the Tata Piety Secondary School, which operated until 1848. From the 1880s onwards, there were four swimming pools for the purity bath of the Jews. The bath ceased after the deportation of the Jews in Tata in 1944.

In 1886, it emerged that the water from the Tata springs would be transported to Budapest via a power line. Adolf Feszti's plan was rejected because water at 20-22 °C would have cooled down to 17-18 °C in Budapest. (Ballabás, 2004, p. 4)

In 1895, the bath of the Wágner family was opened and operated until the 1930s. In 1903 the Esterházy Manor established the Cold Bath in Swan Park. The Crystal Swimming Pool was opened in 1922, with cascading sun and sand baths and rafts. The following year, a beach bath was created, with three pools and a cabin line designed for three hundred people.

In the XIX-XX. By the turn of the century, Tata had become a popular resting place. A spa was built near the town at the Light Spring in 1903, but the humble conditions did not attract many. In 1927, the city built roads in the spa area, and buses ran to the public several times a day. There was a free beach on the shore of the Old Lake. (Körmendi, 2004) Beaches and swimming pools in the II. they continued to operate after World War II.

This bath culture was destroyed by mining water extraction from the 1950s.

Deep coal mining has many environmental impacts. In my paper I only analyze in detail the ecological catastrophe associated with water extraction. I do not discuss other environmental damage in my dissertation. Mining has a negative impact not only on the quantity but also on the quality of groundwater. Oil and battery residues may also enter the karst water during machine operation. Coal extraction can also lead to significant surface movement, which can endanger the area's buildings. Air pollution and vibration occur in underground workplaces. Combustible materials from open pit dumps may release sulfur dioxide and carbon monoxide. Coal preparation produces water pollution, surface and soil pollution, noise, vibration and dust load.

In Tatabánya, the mining water was pumped from the early 1920s. Water lifting took place in the 1950s. Over 100 years of operation, the mining company has raised 1.5 billion m³ of water. (Fogarasi, 2001)

Due to the water extraction in 1951 the drinking water supply of Tatabánya became disastrous. (Vitális, 1963, p. 88) In 1954, the suggested solution to water scarcity was to build a water pipeline from Tata to Tatabánya. According to the government's proposal, "*The city of Tata will renounce the use of the water at the beach at the Bright Spring.*" (Ministry of Chemical Industry and Energy, 1954) But this was not true. Tata citizens in all forums protested against the plan. In 1958, the Ministry of Heavy Industry finally gave up the idea. (Dolgozó Lapja, 1958) The drinking water supply of Tatabánya was solved by karst water from the XIV/A and XV/C shafts, which continue to supply the settlements with drinking water today.

However, the Tatabánya water extraction also had a dramatic effect on Tata's water balance. Before the start of mining water highlights, in 1919 156.8 m³/min¹ dropped to 48.7 m³/min by 1950. (Csepregi, et al., 2004) However, water lifting was further increased in Tatabánya. In 1960, the XV/A shaft in Tatabánya was flooded with a huge amount of karst water. The effect of this was felt in Tata in days. (Sashegyi, 1976) In 1964 the Laundry Springs dried up, in 1966 the Lo Presti spring. (Schmidt Elegius, 1969) In Tatabánya in 1972 the XIV/A and XV/C dredging shafts reached their full capacity. As a result, the last of the glowing springs still giving water dwindled. (Ballabás, 2004)

In 1963, the a conference was held in Tatabánya concerning the topics of mine water. Sándor Vitális, President of the Hungarian Hydrological Society summed up the situation in simple, hard words: "The amount of water extracted by mining today in this area is approximately 270 m³/min, while natural water supply from precipitation is calculated by Hubert Kessler. - 310 m³/min in the mid-mountain range, which means that the mining water uptake has already disrupted the natural water supply in some areas because it consumes (static) water stored in the karst, which results in a significant decrease or complete loss of natural karst springs. Perhaps the best example of this is the relationship between the volume of water produced by the Tatabánya mining industry and the decline in the water yield of the Tata karst springs. (...) I do not think that any special expertise, complicated hydrodynamic calculations are needed to see clearly the relationship between the two extremes of the discharge." (Vitális, 1963)

---

¹ András Csepregi reminded me that this is probably a highly overestimated value.

On this basis, Vitális formulated a gloomy prognosis: "Over 20 years, active mining water protection will result in no operational karst resources in the northern foreground of our Transdanubian Mountains" (Vitális, 1963).

Tata people was worried about their beach, the dried-up springs. Both the Waterworks and the mine were trying to calm the citizens. Since 1967, they have been regularly promised to do something to keep their beaches. The promises realized only in a 50x21 meter, 1.7 meter and 2.5-meter-deep concrete pool and a 2500 square meter pool in 1974.

The springs ecosystem has been made vulnerable artificially. Drying and degradation processes started. The destruction of the alder swamp began. On the verge of extinction were the area's highly protected spider moth and great wormwood, as well as the black grouse. (Musicz, 2010)

In 1978 the Tata wells dwindled, not covering the city's drinking water needs. The situation was solved by transporting water from the XIV/A water shaft from Tatabánya. Since 2002, drinking water has been supplied entirely by the Tatabánya Water Mine, and local wells in Tata play only a reserve role. (Csepregi, et al., 2004)

In the early 1980s, the new water lifting started, as part of the Eocene program's new mines, Nagyegyháza, Mány and Csordakút, reached 257 m³/min. As a result, the karst water level in Tata dropped to 27-28 meters. (Ballabás, 2004, p. 5)

In 1988, the government shut down the mines with the highest water lifting. (Maróthy, 1988) The karst system began to recharge with natural rainfall. Based on measurements and models, the karst water balance of the Transdanubian Mountains was adjusted.

András Csepregi found that, with the largest water outlets, the karst water level had fallen by 100-120 meters from the original. (Csepregi, 2007)

In 1989, the first forecast was made, which remained valid for 15 years. In 1989, the Institute for Scientific Research in Water Management (VITUKI) produced a forecast of karst water levels around Tata. Six different water supply scenarios have been studied, five of which model the expected karst water level by 2000 and one by 2020.

In 2015, the accuracy of the forecasts was verified on the basis of facts. It was found that 1989 saw exactly the trends. The strongest correlation with the measured data for Tata Bright Source is forecast 5, 0.981, but the weakest correlation is 0.945 with facts. (Hajnal et al., 2015)

Since 1992, the municipality of Tata has informed the population of the city annually about the rising karst water. (Toth, 2002)

Between 1990 and 2001 the karst water level increased by 25 meters in Tata. In 2001, a spring came to life at the Military Lake in the Bright Bath, and a year later it had a yield of 3 m³/min. (Horváthy & Lénárt, 2009)

Previous interventions had to be eliminated. For example, in 1974, Military Lake was filled with pumped water. The bottom of the lake was covered with 20-30 cm thick clay pillows to prevent the water from escaping. The two pools were built by the waterworks from the \$ 12

million compensation paid by the mine.² After 2000, due to rising karst water, the Military Lake had to remove the clay cover used to insulate the lake bed in 1974. Thousands of cubic meters of clay were extracted and transported. (24 hours, 2001)

In 2002, the Glossary Spring came also alive. (Tóth, 2002) In 2007, the yield of the resulting waters of the Light Bath was 12 m³/min. In 2010, 15-degree Sulphur springs appeared on the eastern shore of the Old Lake in Tata. (MTI, 2010) Between 2003 and 2014 the karst water level in Tata increased by another 20 meters. (Csepregi, et al., 2015, p. 13) Figure 2 shows the increase of the karst water level.

Rising karst water has endangered houses built since the 1970s. (Ballabás, 2004, p. 9) The first damage occurred in 2010. 1973 parcelled out of the vicinity of Bright sources previously watery, swampy areas, and constructed 350 weekend houses. Since the mid-1970s, panel houses have been built on what used to be former sources in an area of 1.5 square kilometers. (Horváthy & Lénárt, 2009, p. 50)

Rising karst water also jeopardizes the quality of drinking water. (Ballabás, 2004, p. 9) In the 1970s, only 30% of Tata's households were connected to a sewerage system, sewage was drained to dry wells. (Sashegyi, 1976)

In addition to the Gloss Springs, the side wall of the sports pool cracked in 2006 due to rising water levels. The experts recommended that the facility be abandoned. (Lorberer, 2007)

Several models have been prepared for the rise of karst water, and experts estimate that by 2040 the level of karst water in Tata will rise.

Estimates of the karst level rise in the Transdanubian Mountains and the costs of minor interventions in 2015 were estimated at nearly HUF 500 million. In 2017, HUF 727.7 million was spent on the management of water damage in the Tata and the assessment of the situation. The Buda districts of Budapest, Tata, Tatabánya, Várpalota, Bicske, Ajka and 5 smaller settlements were included in the analysis of karst water damage. (24 hours, 2016)

Five years after the cessation of mining excavations, the 1995 LIII. Law. Section 18 states that water protection covers both surface and groundwater. It took another nine years for groundwater issues to be regulated by three government decrees in 2004.

Government Decree 219/2004 provides for the protection of groundwater. Article 9 of the Decree regulates the issues of quantitative water protection important to our subject. It regulates the findings of groundwater legislation from environmental and water management laws. Section 12 sets out the rules for authorizing water abstractions. The provision also provides for a cost-benefit analysis to allow for non-potable water requirements.

Conclusions

The concept of externalities related to economic activities is a basic idea of environmental economics. The theory assumes that all actors are aware of externalities at the time of the activity. Technologies have been constantly evolving, enabling miners to effectively intervene in environmental processes without understanding what systems they are involved in. The

---

² The story is continually reported in the Workers' Journal, May 14, 1966, June 1967, May 21, 1968, May 18, 1968, May 26, 1970, April 16, 1972, November 9, 1972, 18.19.1973, 1.7.1973, 9.8.1973, 22.8.1973, 9.8.1973, 20.4.1974, 31.5.1974, 4.8.1974, 13.2.1975.

consequences were long unaware of mining engineers and owners, the inhabitants of the area, scientific researchers and governmental decision-makers.

The state could not effectively protect the environment in the case of water lifting. Economic motivation was stronger than regulation. Mining water extraction was stopped when it was obvious for almost two decades that mining was unprofitable.

References

1. 24 óra, 1995. Felszínre törhetnek a hajdanvolt tiszta források. 24 óra, 31 7.
2. 24 óra, 2001. Kitakarják a Fényes-forrást. 24 óra, 23. kötet, p. 5.
3. 24 óra, 2010. Forrósodnak a forrás gondok. 24 óra, 8. kötet, p. 12.
4. 24 óra, 2015. A források utat törnek maguknak. 24 óra, 16. kötet, p. 5.
5. 24 óra, 2016. Viszik a pénzt az éledő források. 24 óra, 19 8.
6. Balásházy, L., Liebe, P., Lorberer, Á. & Neppel, F., 1986. A vízrajzi tevékenység fejlődése a felszín alatti vizek területén. *Vízügyi Közlemények*, 68(2), pp. 225-240.
7. Ballabás, G., 2004. Visszatérő karsztforrásokkal kapcsolatos településfejlesztési és környezetvédelmi lehetőségek és veszélyek Tata város példáján. Szeged, SZTE TTK Természeti és Geoinformatikai Tanszék.
8. Bél, M., 1769. Esztergom vármegye leírása. [Online] Available at: https://library.hungaricana.hu/hu/view/EsztergomKonyvek_012/?pg=0&layout=s
9. Böcker, T., 2003. A karsztvízkutatás 15 éve a VITUKI-ban (1966-1981). In: P. Liebe, szerk. *Felszín alatti vizeink kutatása, feltárása, hasznosítása, védelme*. Budapest: A Felszín Alatti Vizekért Alapítvány, pp. 1-21.
10. Böcker, T., Liebe, P. & Höriszt, G., 1986. A Hévízi-tó és a közvetlen környezetének állapota 1985-ben. *Földtani Kutatás*, 29(4), pp. 71-84.
11. Csepregi, A., 2007. A karsztvíztermelés hatása a Dunántúli-középhegység vízháztartására. In: L. Alföldi & L. Kapolyi, szerk. *Bányászati karsztvízszint-süllyesztés a Dunántúli Középhegységben*. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, pp. 77-112.
12. Csepregi, A., 2014. A Dunántúli-Középhegység és a bányászati célú karsztvíz-süllyesztés. hely nélk., ismeretlen szerző
13. Csepregi, A., Izápy, G. & Ágotai, G., 2015. Felszín alatti vizek mennyiségi állapotának meghatározása, Budapest: Országos Vízügyi Felügyelet.
14. Csepregi, A., Izápy, G. & Klecskó, B., 2004. A tatai források és vízműutak vizsgálata. *Hidrológiai Tájékoztató*, pp. 52-58.
15. Deák, A. A., 1995. Mikoviny Sámuel és a Tata környéki "posványságok" lecsapolása. *Hidrológiai Közlöny*, 75(5), pp. 289-294.
16. Dolgozók Lapja, 1958. A Megyei Tanács üléséről. *Dolgozók Lapja*, 7 6.
17. Dolgozók Lapja, 1962. A városok vízigényének kielégítéséhez szükség van a bányavizekre is. *Dolgozók Lapja*, 17 12.
18. Dolgozók Lapja, 1967. Néhány megjegyzés a Fényes-forrásokról és Tata vízellátásáról. *Dolgozók Lapja*, 22 6.
19. Fogarasi, S., 2001. Visszatérnek-e a tatai források? Szeged, Földrajzi Konferencia.
20. Ford, D. & Williams, P., 2007. *Karst Hydrogeology and Geomorphology*. West Sussex: John Wiley and Sons, Ltd.
21. Hajnal, G., Maller, M. & Szilágyi, M., 2015. Tata környéki karsztvízszintek előrejelzésének vizsgálata. In: Á. Török, P. Görög & B. Vásárhelyi, szerk. *Mérnökgeológia-Közetmechanika*. hely nélk.: ismeretlen szerző, pp. 41-50.

22. Horváthy, L. & Lénárt, L., 2009. Tata, Fényes-fürdő, fakadó ásványvizek okozta havaria-helyzet. A Miskolci Egyetem Közleménye, A sorozat, Bányászat, 77. kötet, pp. 47-64.
23. Kassai, F., 1948. Paleogén szénbányászatunk, a karsztvíz és a védekezés. Hidrológiai Közöny, 28. kötet, pp. 4-48.
24. Kassai-Szoó, D., Kedves, Z. & Lukács Péter, 2017. Kesztlőc Települési Arculati Kézikönyv. Kesztlőc: Kesztlőc Község Önkormányzata.
25. Körmendi, G., 2004. Tata-Tóváros, mint kedvelt fürdő- és üdülőhely (1773–1939). In: J. Kisné Cseh, szerk. A vártól a városig. Tata évszázadai. Tata: Tata Város Önkormányzata, pp. 233-253.
26. Kovács, A., 2002. Régi katonai topográfiai térképek szelvényezése. [Online], Available at: <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/szakdolg/kovacs-aniko/dolg.htm>
27. Központi Statisztikai Hivatal, 2011. Területi adatok – Komárom-Esztergom megye. [Online], Available at: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_területi_11
28. Lorberer, Á., 2007. Tata: visszatérő forrás okozta épületkárosodás és tanulságai. Tata, Magyar Hidrológiai Társaság.
29. Maróthy, L., 1988. Felszólalás az Országgyűlésben. Budapest: Országgyűlés.
30. Mráz, L., 2010. A tokodaltárói vízbázis kialakulásának történeti áttekintése, működése. In: A. Ladányi, szerk. A Dorogi Szénbányák Vállalat története. Dorog: Dorogi Szénmedence Kultúrájáért, pp. 263-276.
31. MTI, 2010. Kénes források jelentek meg a tatai Öreg-tó partján. Kultúrpart, 9 1.
32. Musicz, L., 2010. Környezetterhelhetőségi vizsgálat a tatai Fényes-fürdő turisztikai fejlesztéséhez. Tata: Tata város önkormányzata.
33. Pro Arch Kft, 2010. Kesztlőc Településrendezési Terv. Budapest: Kézirat.
34. Radovics, I., 2018. Kesztlőc története. 3. szerk. Kesztlőc: Kesztlőc Község Önkormányzata.
35. Sárvári, I., Csepregi, A. & Izápy, G., 1990. Javaslat a Hévízi-tó hozamának növelését szolgáló vonal menti karsztvíz-visszatáplálás megvalósítására. Hidrológiai Közöny, 70(2), pp. 94-100.
36. Sashegyi, L., 1976. A karsztforrások megszűnése utáni állapot Tata térségében. Hidrológiai Tájékoztató, pp. 31-34.
37. Schmidt Elegius, R., 1969. Tata környékének vízföldtani viszonyai. Hidrológiai Tájékoztató, pp. 114-117.
38. Szádeczky-Kardoss Elemér, 1948. A Dunántúli Középhegység karsztvíz térképe. Hidrológiai Közöny, 48. kötet, pp. 2-3.
39. Tóth, M., 2002. Mikor indulnak újra a tatai források? Vízügyi Közlemények, 84(2), pp. 195-209.
40. Vegyipari és Energiaügyi Miniszter, 1954. Tatabánya ipari és ivóvízállatásával kapcsolatos vízmű létesítése, Budapest: MNL-OL-XIX-A-83-b 4151-4185/19554182/1955.
41. Vitális, S., 1963. A bányavíz elleni védekezés fejlődése és a bányavízhasznosítás. Hidrológiai Tájékoztató, pp. 87-89.

ESTIMATION OF FOOD AND NUTRITIONAL SECURITY IN AZERBAIJAN: A CASE STUDY OF THE GANJA-GAZAKH REGION

Ragif Huseynov

PhD student

György Enyedi Doctoral School of Regional Studies, Faculty of Economics and Social Sciences, Szent István University

E-mail: raqif_h@yahoo.de

Abstract

This paper seeks to estimate household food security situation in the Ganja-Gazakh region of Azerbaijan based on both rural and urban areas of the Ganja-Gazakh region by identifying the food consumption and nutritional security situation of individual households. Primary data was generated from 300 households through simple random sampling. A face to face survey interview was conducted to collect quantitative and qualitative data on food and nutritional security such as availability, access, utilization, and stability. The Dietary intake method (DIA) was applied to estimate the food and nutritional security of households with the help of 7 days' recall method. The empirical results showed that besides the adequate food availability situation, the problem of malnourishment is still existing among both urban and rural households of Ganja-Gazakh region of Azerbaijan. More than 20 percent of households were found food insecure in the selected region. Likewise, the situation of nutritional security was also estimated. It the study revealed that most of the households were undernourished. The present level of protein, zinc, and iron was low among households. The condition of micro and macronutrients was severe. Based on the findings of this study, there is urgent need for the government to launch short and long term public and private programs to overcome the issue of food and nutritional insecurity rural and urban areas of Azerbaijan.

Keywords: *Food Availability, Food Access, Food Utilization, Food Stability, Azerbaijan*

JEL classification: *Q01, Q05, Q18, Q19*

LCC: *HB, HF, HQ, HV*

Introduction

Azerbaijan is considered a food secured country due to staple food availability and its import of food produce in order to meet the domestic demand of the country (FAO, 2015; ROA, 2016). In contrast, FAO, (2015b) reported that at the household level, achieving food security is still a major challenge. household food security is a multidimensional phenomenon and may be studied in three broad dimensions such as food availability, food accessibility and food utilization Jafarova, (2016). The issue of food insecurity is not only as a result of food supply shortage, but also due to lack of affordability or accessibility to food at household and individual level (Vasa, 2005). Similarly, growing urbanization coupled with increased incidence of climate change and global warming has expedited the stress on the present food supply system and has loomed national and household food security in most of the less developed countries.

The study of Murgai et al. (2001), showed that in Azerbaijan, factors such as low rural income level relative to increasing cost of living, household dependent ratio, and extensive unemployment contribute to household food insecurity. Therefore, individuals need to a satisfactory level of income or other modes to be able to purchase goods and services. Further low income earnings in addition to unemployment has been associated to Azerbaijan's rural

household's food insecurity status. (FAO, 2003) highlighted that since independence, achieving food security has been admitted as an imperative priority in Azerbaijan. However, of recent, the agricultural and food sector has have been prioritized by the government for targeting economic growth and improvement of living status of rural individuals. For this reason, loans have been made available through easily accessible to the farmers through the National Fund for agricultural venture. Document released by IFAD (2008) revealed that since Agriculture is a major tool for growth, job creation and food security, there is need to launch several programmes targeted at resuscitating the entire agricultural sector which will intensify crop and livestock production and household income in both rural and urban regions. Another study by (Schmitz and Kennedy, 2016) established that food utilization was still a prime issue in the poorest areas of Azerbaijan. Despite efforts made so far, food security among rural households is still a complex issue in some areas of Azerbaijan. While a sustainable food security situation in its totality at the national level remains a great challenge (Barrett, 1996). Although, the Azerbaijan government has introduced many programs and policies on intervention, aimed at attaining food security all these efforts have not produced the required objectives (Chaaban, et al., 2018). The main reasons for this were the element that food availability and accessibility in Azerbaijan has not increased that can meet up the demand for socioeconomic circumstances at household and individual level. The domestic gap between the food supply and demand has led to increased food and livestock product importation, as well as increased inflation and currency depreciation thereby making it thornier for the middle and lower-middle-class people to meet their dietary needs (Chabot and Tondel, 2011). The available information and data on household and national food security situation in Azerbaijan has remained a problem for both the policymakers and government as well. The government program implementers and policymakers are gradually seeking food security measurement tools that are reliable and easy and reliable to use (Clapp, 2017). The analysis of national food security determinants and its status is therefore, useful not only for policymaking but also for better policy implementation (FAO, 2015b). Although, numerous factors are a direct or indirect consequence of food security that had been examined empirically in Azerbaijan at the micro-level or using targeted group approach such as household or farm level (Djuric et al., 2017). To our knowledge, none of the recent studies on food security have seek to estimate household food security situation and factors affecting the food and nutritional security. Therefore, this study aims to examine the food and nutritional security situation at the household level by the primary data.

Materials, methods and experimental design

Location of Data collection

The primary data was collected from the Ganja-Gazakh economic region of Azerbaijan that consists of Dshkesen, Goygol, Samukh, Agstafa, Gadabay, Gazakh, Garanboy, Tovuz, Shamkir districts and cities such as Naftalan and Ganja. The most developed city is Ganja city in Ganja-Gazakh economic region. This region represents 14% of the country's total population. In Ganja-Gazakh economic region, 53 percent population lives in rural areas and 47 percent live in urban areas (ROA, 2016).

The main reason for collecting these primary data was to tie the relationship between food intake, food nutrition, and socioeconomic factors. The primary research questions are given below:

- What is the household food security situation in the Ganja-Gazakh region of Azerbaijan?
- What are the main factors affecting household food security and food nutrition in the Ganja-Gazakh region of Azerbaijan?

The core premise behind the development of the questionnaire was dependant on the above-given research questions and our empirical results in the Ganja-Gazakh region of Azerbaijan.

Sampling Method

Simple random sampling technique was applied to collect primary dataset in this study. Town council was randomly selected from the Ganja-Gazakh region, hen a record of all villages, communities, and sub-villages was made containing the record of the head of households and their spouses and kids. A total sample of 300 households was randomly collected. However, for the survey activity relevant respondents we wished to interview such as the wife of household or any other housemate who normally cooks food since they were the most relevant person to respond batter about food security questions.

Implementation of face to face survey

Primary data was collected with the help of trained enumerators who had contributed in different survey projects conducted by governmental and non-governmental organizations. They got a two-day questionnaire filling training and social and professional ethics for gathering socioeconomic primary data. For the training and accuracy purpose, the sample questioner was also interpreted in Azerbaijan's local language that makes it easy for data enumerators while asking questions. A pilot survey was conducted to pre-access to the findings to our research. The date of the primary survey was 1st May to 10th May 2019. The bellow Fig. 1 displays the map of Azerbaijan.

Figure 1: Map of Azerbaijan's Region

Source: Adopted from Google

Data coding and management

To increase the reliability and robustness of the results, we have cross-checked the data to remove the inconsistencies, outliers, and patterns in the data. For this purpose, data were imported into SPSS software for cleaning.

Household food security (Dietary Intake Approach)

This study applied the dietary intake approach (DIA) as used by Bashir et al., (2013) for estimating the household food security status. Seven (7) days recall approach was used, household and per capita food intake were estimated. Thus, the adult equivalence units was used concerning gender and age groups. The mathematical expression of the DIA approach is given as:

$$FS_i = \sum cal^i - L \geq 0$$

Where FS_i represents the status of Azerbaijan's food security at the i th household. ($i=1,2,\dots,n$). The expression of Cal^i is exhibited total food intake in the form of calories. The 2450 kcal/per person/ per day criteria is used as a threshold for food security individuals. Azerbaijan household is said to be food secure household if the FS_i of a given household is greater than 0.

Results and Discussion

Table 1 indicates that the average age of the sampled respondent was about 51.7467 with a standard deviation of 12.76397 and minimum to a maximum range of 23-92. While the average height was 169.6600 with a standard deviation of 7.63492 and minimum to a maximum range of 150 to 190. 74.8233. Weight was observed with a standard deviation of 11.57694 within the range of 48 to 120 years. Average number of children of the sampled respondent was about 2.6875 with a standard deviation of 1.10096 and minimum to a maximum range of 1 to 8. While the average income from other resources other than agriculture was 320.4122 with a standard deviation of 176.75482 and a minimum to a maximum range of 60 to 1200. 4.3867 Number of people live together was observed with a standard deviation of 1.43201 within the range of 1 to 11.

The average number of households' person's dependent on the income of sampled respondents was about 4.3867 with a standard deviation of 1.43201 and minimum to a maximum range of 1 to 11. While the average number of persons employed in the household was 1.3200 with a standard deviation of .61552 and minimum to a maximum range of 0 to 4. 10.0233 Number of people who shared the food was observed with a standard deviation of 70.02639 within the range of 1 to 1000. The average minimum monthly household income of sampled respondents was about 874.5000 with a standard deviation of 457.18868 and minimum to a maximum range of 300 to 5000. While the average Current (take home) monthly household income was 449.6600 with a standard deviation of 233.57938 and minimum to a maximum range of 2 to 2000. 2.5633 Satisfied with the current financial situation was observed with a standard deviation of .70307 within the range of 1 to 4. The average of the financial situation in the past 12 months of the sampled respondent was about 3.0500 with a standard deviation of .92936 and minimum to a maximum range of 1 to 7. While the average of next 12 months' financial situation was 5.0833 with standard deviation of 1.49348 and minimum to maximum range of 1 to 7. 2.6067 current level of food consumption of family was observed with a standard deviation of .61635 within the range of 1 to 5. Average Current level of expenditures of family for food and other necessities like clothing and housing of sampled respondent was about 2.9467 with standard deviation of .42160 and minimum to maximum range of 1 to 5.

Table 1: Descriptive statistics of sampled data

Variables	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Age	51.7467	12.76397	23.00	92.00
Height	169.6600	7.63492	150.00	190.00
Weight	74.8233	11.57694	48.00	120.00
How many Children	2.6875	1.10096	1.00	8.00
Income other than agriculture	320.4122	176.75482	60.00	1200.00
Number of people live together	4.3867	1.43201	1.00	11.00
Number of household's person dependent on income	4.3867	1.43201	1.00	11.00
Number of persons employed in the household	1.3200	.61552	.00	4.00
Number of people who shared the food	10.0233	70.02639	1.00	1000.00
Minimum monthly household income.	874.5000	457.18868	300.00	5000.00
Current (take home) monthly household income.	449.6600	233.57938	2.00	2000.00
Satisfied with the current financial situation.	2.5633	.70307	1.00	4.00
The financial situation in the past 12 months has	3.0500	.92936	1.00	7.00
In the next 12 months, financial situation will be	5.0833	1.49348	1.00	7.00
Current level of food consumption of family.	2.6067	.61635	1.00	5.00
Level of expenditures of family for food	2.9467	.42160	1.00	5.00
Necessities in the next 12 months?	1.6900	.83038	1.00	6.00
Life in general in the past 3 years has	3.0667	1.00611	1.00	7.00
The aspect of life that concerns the most	1.7333	1.00278	1.00	6.00
Food availability in a household in the last 12 months	2.5400	.68064	1.00	5.00
Worried whether food would run out in the last 12 months	2.0368	.87200	1.00	6.00
How often couldn't afford to eat balanced meals	2.6500	1.05096	1.00	6.00
Source of the food item	1.0133	.18239	1.00	4.00
Easy access to variability	1.6267	.51786	1.00	3.00
Price fluctuations of food affect household consumption	2.1233	.63991	1.00	5.00
Frequently buy the food commodity	2.3067	.77973	1.00	3.00
Preferred method to buy food	2.0000	1.64184	1.00	5.00

Source: Author's own calculations

While the average necessities in the next 12 months was 1.6900 with standard deviation of .83038 and minimum to maximum range of 1 to 6. 3.0667 Life in general in the past 3 years was observed with a standard deviation of 1.00611 within the range of 1 to 7. Average the aspect of life that concerns the most of sampled respondent was about 1.7333 with standard deviation of 1.00278 and minimum to maximum range of 1 to 6. While the average number of respondents satisfied with current food availability in household in the last 12 months was 2.5400 with standard deviation of .68064 and minimum to maximum range of 1 to 5. 2.0368 respondents were concerned about whether food would run out before getting money to buy in the last 12 months was observed with a standard deviation of .87200 within the range of 1 to 6. Average how often could not afford to eat balanced meals in household of sampled respondents was about 2.6500 with standard deviation of 1.05096 and minimum to maximum range of 1 to 6. While the average of a household member not able to eat the kind of food preferred to eat because of lack of resources was 2.6633 with standard deviation of .79083 and minimum to maximum range of 1 to 6. 3.4267 one month was any household member go a whole day and night without eating anything at because there was not enough food was observed with a standard deviation of 1.15863 within the range of 1 to 6.

The average Source of the food item of the sampled respondent was about 1.0133 with a standard deviation of .18239 and minimum to a maximum range of 1 to 4. While the average Easy access to variability was 1.6267 with standard deviation of .51786 and minimum to maximum range of 1 to 3. 2.1233 Price fluctuations of food affect household food consumption was observed with a standard deviation of .63991 within the range of 1 to 5. Average frequently you buy the food commodity of sampled respondent was about 2.3067 with standard deviation of .77973 and minimum to maximum range of 1 to 3. While the average preferred method to buy food was 2.0000 with a standard deviation of 1.64184 and minimum to a maximum range of 1 to 5.

Food Security Situation in Ganja-Gazakh region

Table 2 reports the household's food security situation in Ganja-Gazakh region in Azerbaijan. According to threshold level 2350kcal/day/person about 81 percent households were found to be a food secure households and 19 percent households were found as a food insecure households in Ganja-Gazakh region. If we increase the threshold level from 2350 to 2450kcal/day/person then household food insecurity level increased from 19 percent to 23 percent. Likewise, this study also estimated the nutritional security of the same area through estimation of micro and macro nutrients of Ganja-Gazakh region. The nutrition security situation of protein intake at 70gm/adult equivalents/day threshold level, about 55 percent households were found as food secure household while remaining 45 percent were found food insecure household.

Similarly, this study also examined nutritional food security in terms of fat intakes. At the 80gm/adult equivalents/day threshold level, in terms of fat intakes nutritional security about 51 percent Ganja-Gazakh region households were food secure while the remaining 49 percent of households were found intakes of fats insecure. On the other hand, we have also studied the intakes of carbohydrates' nutritional security. According to 180gm/adult equivalents/day threshold level, about 60 percent of households were found 60 percent while reaming 40 percent were found to be carbohydrates insecure. In terms of iron security, 56 percent of households were found iron deficient. The iron deficiencies were the main cause of anaemia among women and kids under 5 years. Same in the case of zinc security level, almost all of the population were suffering from zinc deficiency. Therefore, it is essential to ensure the micronutrient balance among the households to attain sustainable food and nutritional security in Azerbaijan.

According to the nutritional security of calcium by using the 1000mg/adult equivalents/day threshold level, about 32 percent of households were found insecure in calcium intake. Same in the case of phosphorus security by using 1000mg/adult equivalents/day threshold level, about 28% of households were found insecure in a selected region of Azerbaijan.

Table 2: Household food security status in Azerbaijan

Household Food security Status	Frequency @ 2350kcal/day/person	Frequency @ 2450kcal/day/person
HH food secure	243 (81%)	231 (77%)
HH food insecure	57 (19%)	69 (23%)
Nutritional Security of Household (Proteins Intake Level)		
	FS Status 70Gm in Proteins	Percentage %
HH food secure	165 (300)	55%
HH food insecure	135(300)	45%
Nutritional Security of Household (Fats Intake Level)		
	FS 80Gm FATS	Percentage %
HH food secure	153(300)	51%
HH food insecure	147(300)	49%
Nutritional Security of Household (Carbohydrates (CH) Intake Level)		
	FS 180Gm CH	Percentage %
HH food secure	180(300)	60%
HH food insecure	120(300)	40%
Nutritional Security of Household (Iron Intake Level)		
	FS 180Gm Iron	Percentage %
HH food secure	138(300)	46%
HH food insecure	162(300)	54%
Nutritional Security of Household (Zinc Intake Level)		
	FS 15mg in Zinc	Percentage %
HH food secure	159(300)	53%
HH food insecure	141(300)	47%
Nutritional Security of Household (Calcium Intake Level)		
	FS 1000mg in Calcium	Percentage %
HH food secure	204(300)	68%
HH food insecure	96(300)	32%
Nutritional Security of Household (Phosphorus Intake Level)		
	FS 1000mg in PHP	Percentage %
HH food secure	216(300)	72%
HH food insecure	84(300)	28%

Source: Author's calculations

Conclusion and Policy recommendations

A country can achieve sustainable development in many ways. Household food security is a multidimensional and complex issue. At present times, when household and individual food security is vulnerable due to climate change and exchange rates for currencies and international price volatility. There is a need for both domestic as well as global responses. Based on the findings of this study, there is a need for inclusive household food security policy for sustainable development plans that take into account Azerbaijan's household characteristics and specificities, and address both food accessibility and utilization dimensions of food security. Household food security strategies which should include short and long term policies. in Azerbaijan. Research and development are critical for social and economic development of a country. Nations that are doing better in terms of household food security are those with high budget for intensive and continuous research and development that is economy driven in terms of implementation and sustainability. This will improve the potential of domestic agriculture food supply for meeting national household and individual's needs. At the household level, every nation, including Azerbaijan, need a database and cross-sectional, time series and penal datasets to examine the food availability, accessibility, affordability, utilization, hunger and malnutrition that will provide early warning assistance effectively. The structure of social safety nets can mitigate the impact of food inflation on most vulnerable populations. Our study findings have important implications for Azerbaijan government and policy makers for achieving household food security outcome. Food access, utilization and stability should put in place in term of policy and planning that will enhance the long term development and sustainability of a country like Azerbaijan. This could be attained by investment in infrastructure, education, health and food safety, giving importance to rural areas socioeconomic development

References

1. Barrett, C. B. (1996). Market analysis methods: Are our enriched toolkits well suited to enlivened markets? *American Journal of Agricultural Economics*, 78, 825–829.
2. Bashir, M.K., S. Schilizzi, and R. Pandit. 2013. Reginal Sensitivity of Rural Household Food Security: The Case of Punjab, Pakistan. *The Journal of Animal and Plant Sciences*, 23(4): 1200-1206.
3. Brück, T., Esenaliev, D., Kroeger, A., Kudebayeva, A., Mirkasimov, B., & Steiner, S. (2012). Household survey data for research on well- being and behavior in Central Asia. DIW Discussion Papers, No. 1257.
4. Chaaban, J., Ghattas, H., Irani, A., & Alban, T. (2018). Targeting mechanisms for cash transfers using regional aggregates. *Food Security*, 10(2), 457–472.
5. Chabot, P., & Tondel, F. (2011). A regional view of wheat markets and food Security in Central Asia. United States Agency for International Development: Famine early warning systems network (FEWS NET), world food Programme.
6. Clapp, J. (2017). Food self-sufficiency: Making sense of it, and when it makes sense. *Food Policy*, 66, 88–96.
7. Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057–1072.
8. Djuric, I., Götz, L., Svanidze, M., & Glauben, T. (2017). Agricultural market integration in the commonwealth of independent states – What are the main driving forces and challenges? In G. Egilmez (Ed.), *Agricultural Value Chain* (pp. 139–160). InTechOpen.
9. Engle, R. F., & Granger, C. W. (1987). Co-integration and error correction: Representation, estimation, and testing. *Econometrica*, 55, 251– 276.

10. FAO (2011a). Country rank in the World, by commodity. Food and Agriculture Organization of United Nations, Statistics Division.
11. FAO (2015a). Food and Agriculture Organization of the United Nations. Retrieved from <http://www.fao.org/faostat/en/#home>
12. FAO, (2010). The state of food insecurity in the World: addressing food insecurity in protracted crises. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
13. FAO, (2011b). Food balance sheets. Food and Agriculture Organization of United Nations, Statistics Division.
14. FAO, (2013). The state of food insecurity in the World: The multiple dimensions of food security. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
15. FAO. (2003). World summit on food Security: Draft declaration of the world summit on food security. Rome: FAO.
16. FAO. (2015b). Regional overview of food insecurity: Europe and Central Asia. Rome: FAO.
17. Ilyasov, J. (2016). Fuel to food: Evidence of price pass-through in Kyrgyzstan. Research paper presented at the Samarkand Conference "Regional and International Cooperation in Central Asia and South Caucasus: Recent developments in Agricultural Trade", November 2–4, 2016. Samarkand, Uzbekistan.
18. International Fund for Agricultural Development (IFAD). 2010 Republic of Azerbaijan Integrated Rural Development Project (IRDP) Project Design Report, Volume I: Main Report. <http://www.ifad.org/operations/projects/design/102/azerbaijan.pdf>
19. IFAD, International Fund for Agricultural Development (2014): accessed on 2020.02.18 <https://www.ifad.org/en/>
20. Jafarova, Aynur. (2016). Azerbaijan enjoys a great capacity to export agricultural products, industrial goods. AZERNEWS, (Online), www.azernews.az/analysis/71635.html
21. Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2–3), 231–254.
22. Johansen, S. (1991), "Estimation and Hypothesis Testing of Cointegrating Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models," *Econometrica*, 59, 1551-1580
23. Khalilov, H., Shalbuzov, N., Huseyn, R. (2015). Country Report: Azerbaijan. Research Institute of Agricultural Economics, Azerbaijan.
24. Mary, S. (2019). Hungry for free trade? Food trade and extreme hunger in developing countries. *Food Security*. <https://doi.org/10.1007/s12571-019-00908-z>.
25. Ministry of Economic Development of Azerbaijan Republic, Economic Development Scientific Research Institute (2016), Reports (Azerbaycan Respublikası İQTİSADİ İnkişaf Nazirliyi İqtisadi İslahatlar Elmi-Tadqiqat İnstitutu).
26. Murgai, R., M. Ali and D. Byerlee. 2001. *The World Bank Research Observer*, 16(2): 199-218.
27. Pesaran, M.H., and Y. Shin (1999), "An Autoregressive Distributed Lag Modeling Approach to Cointegration Analysis," in *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium*, ed., Strom, S., Cambridge University Press: Cambridge.
28. Pesaran, M.H., Y. Shin, and R.J. Smith (2001), "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships," *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.
29. Republic of Azerbaijan. 2008. State Program on Poverty Reduction and Sustainable Development in the Republic of Azerbaijan for 2008-2015.
30. Schmitz, A., & Kennedy, L. (2016). Food Security and the role of food storage. In A. Schmitz, L. Kennedy, & T. G. Schmitz (Eds.), *Food Security in a food abundant world* (pp. 1–17) Emerald Group Publishing Limited.

31. Sutton, W. R., Srivastava, J. P., & Neumann, J. E. (2013). Looking beyond the horizon : How climate change impacts and adaptation responses will reshape agriculture in Eastern Europe and Central Asia. Washington, DC: World Bank.
32. Swart, R., Robinson J. & Cohen, S. 2003, "Climate Change and Sustainable Development: Expanding the Options" *Climate Policy*, vol.3, Suppl. 1, pp.19-40.
33. Swinnen, J., & van Herck, K. (2011). Food Security and the transition region. Rome: FAO investment Centre division.
34. Vasa, L. (2005). "Economic coherences between food consumption and income conditions in the Hungarian households" *Annals of Agrarian Sciences*, Vol. 1. pp. 228-232.
35. Watson, D. (2017). The political economy of food price policy during the global food price crisis of 2006-2008. *Food Security*, 9(3), 497–509. WFP (2016). World Food Programme. Retrieved from <http://www.wfp.org/>
36. WHO (2016). World Health Organization. Retrieved from <http://www.who.int/en/>
37. Willer H. and Lernoud, J. eds. (2015). *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2015*, Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick and IFOAM-Organics International, Bonn.
38. World Bank, *World Development Indicators-WDI*. Washington DC: The World Bank Group, 2018.
39. World Data Atlas (2018). (Online) <https://knoema.com/Atlas/Azerbaijan>.

Szerkesztőség címe:
2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.
E-mail: studia.mundi@gtk.szie.hu
<http://studia.mundi.gtk.szie.hu>

Kiadó:
Szent István Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.
2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

HU ISSN: 2415-9395